

నందన
జ్యేష్ఠము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 6

మస్తిష్కంలో లేబొరేటరీ

శ్రీ దాశరథి

మొహంజొదారో శిథిలాల లోతుల లోకి—
శతాబ్దాల మట్టి పొరల క్రింద బొగ్గైపోయిన పురాతన
నాగరికతా గర్భంలోకి—
సూర్యుడు అస్తమించిన జాడల్లోకి ఒకదారి;
మరోదారి
మస్తిష్కంలోని మాయింటికి.

మా యింటి వెనుకగా—
తాజమహల్ అందాల్లో మెరిసిన షాజహాన్ కీర్తి;
అ ఇ ఉణ్ణులతో
ఋలుక్కులతో కట్టిన వైయాకరణి సమాధి;
లోకాన్ని అడక్కుండా ఎవడో దుష్ట నృపతి రచియించిన
కఠిన శాసనాల రాసులు—
మరి మాయింటి ముందుగా— లేబొరేటరీ
బేడాకు దొరికే నా పెన్సిల్ ముక్కలో—

జగత్తుకు ప్రాణం ప్రసాదించిన కార్బన్ పరమాణువు;
అందులో సెంట్రల్ న్యూక్లియస్ చుట్టూ చాంద్రాయణం చేసే
ఆరు ఎలెక్ట్రానులు—
సూర్య తేజోరాశిచుట్టూ శనీ గురుడూ మరోడు మరోడు
వాళ్ళవెంట భూమి తల్లి ప్రదక్షిణం చేసినట్లు.

మరి ఆనాటి పాతగంటం కంటిలో—
రాక్షసీ వికటాట్ట హాసం,
రంభోర్వశీ నాకవాసం,
రాజుల పాదాల క్రిందుగా పరచిన
రైతుల రతనాల బ్రతుకుల తివాసీలు
పాతకాలం పసిడి రంగుల బరువు లోర్చిన
పట్నవాసపు మ్యూజియంలో—
పసందైన శ్యామాకమలాల మెత్తదనం వొత్తుకున్న చిత్రరువులు
శిలా విగ్రహాల సీత్కారం
అలం కారాల బలాత్కారం.

మరి నాలో లోపలి చిత్రశాలలో
చిత్రించరాని
శిల్పంకూర్పలేని వేదన
చితికిన ఆటం వంటి బతుకులో ప్రణయం కదాచిత్ !
శిశిరంలో గుడ్డలూడిన,
రహస్యాలు లేని, దెయ్యాల ఆడబిడ్డలవంటి
పెద్ద పెద్ద మోదుగు వృక్షాలకు
నిప్పు బట్ట కట్టించిన రీతిని—

నా వేదనలో జన్మించిన ఊహింపులు
తొడగడానికి వ్యాకరణ సూత్రపు రెడీమేడ్ దుస్తులు లేక
దిసమొలల్తో ఉరుకుతున్నాయి లోకాన పడి;
దండించనా,
రండి రండని పిలిచి నా కవిత్వపు
పండు బెరుపు చేలా లందించనా !

కటిక రాతిగోడలతో కట్టిన కారాగేహంలో
గత కాలపు శాసనాల
కట్టుబడిన ఖైదీవలె

భయం భయంగా, ఆవున్న అవున్నగా
గాలి పీల్చుకుంటూ వేం భాయీ !
ఊపిరితిత్తుల్ని కొలిమి తిత్తులుగా
నొక్కినొక్కి ఊది ఊది మండించవోయ్ మానవతా జ్వాలావళి.
కదల్లేని వృక్షం వలె
కాలం అక్కడక్కడే పెరగ్గలదా !
'నయాగరా' జలపాతం వలె
నడుం విరిగేట్టు దూకంది తప్పదు గదా !
తిరగనీ కాలాన్ని సుళ్లు సుళ్లుగా ;
పడనీ బ్రతుకు నిండా చిక్కులు ముళ్లు ముళ్లుగా.

డొక్కకు బాగా ఆకలిరుచి దొరకనీ—
చలి వీణలు నరాలలో చొరబడి
చక్కని పాటనొకటి వాయించనీ—
ప్రశ్నలు గొలుసులు గొలుసులుగా
బంధింపనీ మన మేధను—
దూకి దూకి ఈ జలపాతం
ప్రాకించనీ పైకిపైకి విద్యుద్వల్లీ మతల్లికలను—
సన్నని ఇసుక కణం పరీక్షించి
జగజ్జాతకం వ్రాయనీ శాస్త్రజ్ఞులను—
ఏడిగ్రీలో వేడి నిలిస్తే
ఏరకం ప్రాణికోటి పుడుతుందో—
ఏడిగ్రీకి వేడి జారితే
ఈ విశ్వ మహాగోళం మృత్యుజలధి అంతస్సున
తన్నుకులాడి నశిస్తుందో—
ఏ ఖిల్లా గోడనీడ
ఏ మహారాజ వంశాన్ని ఎంతకాలం కాపాడిందో ;
ఏ రకం ఎత్తుగడల్తో పెత్తనం
ఎవడెవడి చేతిలో ఎన్నెన్ని నాళ్లుంటుందో
పరిశోధించు ఈ లేబొరేటరీలో.

అజంతాలోను హాలంత భాషలోను
శిలా సుందరికి లేని
క్షుద్బాధా సంచలనం
పల్లెపడుచు కున్నాదని గమనించుకో భాయీ !

నిశ్శబ్దంగా నిదరోయే
నిరపరాధి పరమాణువు
డొక్క చించి డోలుకట్టి
ప్రమాదాలు తేబోకు.
మస్కెట్లనుండి రైఫిళ్లదాకా నడచిన దేశం
కొడవళ్ల నుండి* కోత యంత్రం దాకా సాగలేదు

చల్లని పాలు తాగే పిల్లులవంటి
రసిక శిఖామణుల వాక్కులు
వేడి వేడి కవిత్వం చురుకుదనం సహించేదాకా రాలేదు.
ఇంకా అక్కడక్కడా ఎత్తైన గడి గోడ నీడలు
చిన్ని చిన్ని గుడిసెల్ని పెరగ నీయడం లేదు--
ఇంకా భయంతో తలవంచుకుని
తన నీడనే తాను చూసుకుంటో
బరువుగా బరువుగా నడుస్తున్నాడు బానిసీడు.

ఇంకిపోయిన పెద్ద పెద్ద సముద్రాల వలె
జీవం చచ్చిన పాత జాతుల నోళ్లలో
ఒకపెద్ద ప్రళయ జలధరాన్ని పట్టుకువచ్చి
కట్టివేసి ఉరిమించి ఉల్కాలు కురిపించి కరగించి
జీవనం ప్రసాదరించే శుభిక్ష కాలం ఇంకా రాలేదు.

ఇన్ని శతాబ్దాలు ప్రయాణం చేసినా
ఇక్కడేవున్నాం ఊర్వారి పొలిమేర పక్కన
డార్విన్ బయాలజీలో పరిణామాల పట్టిక
పది యోజనాలంత వున్నా
మానవుడు మానవుడయ్యే కాలాన్ని
నిర్దేశించగల ప్రదేశం కావరాదు !

గతంలోంచి కొంత నేర్చుకోబోయి
గతానికి తాకట్టు పడుతున్నారు కవులు
ఈ లేబొరేటరీలో కూచుని
లోకంనిండా విరివిగా శాంతి పండే రీతిని
కొత్తరకం విత్తనాల్ని
కనిపెట్టే వీలున్నది.

---
* *Harvestor.*

ఈ లేబొరేటరీలో కూచుని
కలం పాళీ కొసలోంచి
ఎంత బలంగల కవిత్వం సృష్టించ వచ్చో—
పేదాడి స్వేదం లోంచి ఎంతగా
దేశానికి జీవం ప్రసాదించ వచ్చో---
నిరాశతో ఏడ్చే దరిద్రాంగన
కన్నీటి చుక్కలకు
ఎంత దూరాన నవ్వు పువ్వులున్నాయో--
హృదయంలో ఏ పొరలో దయ
ఏ తెరలో నిర్దయ
ఏ దిక్కున త్యాగం
ఏ దిక్కున రాగం దాక్కుని సెల వేస్తాయో-
కనిపెట్టే అవకాశం
ప్రసాదించి నా నిదిగో!
పని సాగించుకు భాయీ!
బ్రతుకు నాగజముడు కూడ
పూలు పూయనీవయ్యా!
మెతుకులలో ప్రోటీనులు
మిక్కిలిగా రానీవయ్యా!
బక్కపడిన దేహానికి
పొండు పొండు మాంసానికి
ఎంత తిండి కావాలో
ఎంత హాయి కావాలో
అవి అన్నీ కల్పించే
అమృత ఘటికకోసరమై
నిరీక్షించు మానవునికి
త్వరగా ఫల మందించే
మార్గాన్నన్వేషించు!
మస్తిష్కంలో వెలిగే
మా యింటికి ముందుండిన
లేబొరేటరీ తెరచి వుంది.
మథనపడే మేధావుల
శిథిలాశలు చివురించే
రసరాజ్యం, లేబొరేటరీ!

ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతి

మూలం :
లియో టాల్‌స్టాయ్

అనువాదం :
శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

టాల్‌స్టాయి 'ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతి' (The Death of Ivan Ilych) అనే ఈ చిన్ననవల 1886లో రచించాడు. ఈనవలారచన బహుశః 1882 లోనే ప్రారంభమై ఉండవచ్చునని విమర్శకు లూహిస్తున్నారు. అంటే ఇది ముగించేసరికి ఇంచుమించుగా నాలుగు సంవత్సరాలు పట్టిందన్నమాట.

ఈ చిన్ననవల ముగించేసరికి టాల్‌స్టాయికి 58 ఏళ్లు నిండాయి. అప్పటి కప్పుడే ఇతడు 'ఎన్నా కెరనినా' మొదలైన గొప్ప గొప్ప నవలలు రచించి ప్రపంచవిఖ్యాతుడైనాడు. ఈ కాలంలో టాల్‌స్టాయి రచించిన రచనలన్నిటిలోను ఇది ఉత్తమోత్తమమైనదని విమర్శకులందరు ప్రశంసించారు. ప్రకటించిన కొద్దిరోజుల్లోనే ఇది రష్యాలోను, మిగిలిన యూరపులోను ఒక పెద్ద సంచలనం కలిగించింది. రోమాఁ రోలాఁ వంటి విఖ్యాతనవలారచయిత ఫ్రాన్సులో అంతటా ఇది పాఠకుల మన్ననలందుకొన్నదనీ, పాశ్చాత్యధనిక వర్గాల జీవితాని కిది ప్రతిబింబమనీ ప్రశంసించాడు.

టాల్‌స్టాయి, సునిశితమైన నైతికదృక్పథంలో వాఙ్మయసృష్టి చేసిన మహాశిల్పి. 'ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతి'లో ఈదృక్పథం ఒక పరమావధికి వెళ్లి నట్టుకనిపిస్తుంది. ఇంచుమించుగా ఇది టాల్‌స్టాయ్ స్వీయ చరిత్రవంటిదే అని ఒక ప్రసిద్ధవిమర్శకుడు వ్రాశాడు.

1

మెల్విన్స్కీ కేసు విచారణ కొంతవరకు నడిచినతర్వాత పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరు, మిగిలిన న్యాయాధిపతులు అంతా కలిసి విశ్రాంతి సమయంలో ఎగరోవిచ్ గదిలో కూర్చుని కబుర్లు చెప్పుకుంటున్నారు. క్రమంగా వారందరు క్రసో విస్కీ కేసునుగురించి మాట్లాడుకోవడం మొదలు పెట్టారు. అది చాలా గొప్ప కేసు. ఆకోర్టుకు ఆకేసు విచారణ చేసే అధికారం లేదని వాసిలోవిచ్ గట్టిగా వాదిస్తూంటే ఆ అధికారం ఉండితీరివదని ఇగరోవిచ్ నొక్కి చెప్పాడు.

ఈ వాదోపవాదాలు ఇలాగ సాగుతున్నా మొదటినించీ ఉలక్కుండా పలక్కుండా ఒకచోట కూర్చున్న పీటర్ ఇవానోవిచ్ అప్పుడే వచ్చిన గెజెట్ పేజీలు తిరగవేస్తూ "ఇవాన్ ఇలియిచ్ చచ్చిపోయాడు" అన్నాడు.

"నిజంగా!"

"ఇదిగో! మీరే చదవండి" అని ఇవానోవిచ్ వాసిలీవిచ్‌కి ఆ గెజెట్ అందించాడు. అది అప్పుడే అచ్చుపడింది. అందుచేత ఇంకా తడితడిగానే

కౌంట్ లియో టాల్‌స్టాయ్

ఉంది. చుట్టూరా అచ్చు వేసిన నల్లని అంచుల మధ్యన ఆ గెజెట్ ప్రకటన ఇలాగ ఉన్నది. "కోర్టులో న్యాయాధిపతిగా ఉండిన తన భర్త, ఇవాన్ ఇలియిచ్ 1882 ఫిబ్రవరి 4 వ తేదిని మరణించినారని బంధుమిత్రులకు తెలుపుడు చెయ్యడానికి ప్రెస్కోవ్యా ఫెడరోవ్నా మిక్కిలి విచారిస్తున్నది. శుక్రవారంనాడు మధ్యాహ్నం ఒంటిగంటకు అంత్యక్రియలు జరుగుతాయి."

అక్కడ ఉన్నవారి అందరితోబాటే ఇవాన్ ఇలియిచ్ కూడా ఆ కోర్టులో న్యాయాధిపతిగా ఉండేవాడు. అందరూ అతన్ని ఎంతో ఆప్యాయంగా చూసేవారు. కొన్ని వారాలనించీ అతనొక వ్యాధితో బాధపడుతూండేవాడు. అంతా అది గడ్డువ్యాధి అని అనుకునేవారు. జబ్బుతో ఉన్నన్నాళ్ళూ అతని పదవి అల్లాగే ఖాళీగా ఉంచారు. కాని అతను చనిపోవడం జరిగితే అలెక్సీవ్ ను ఆ ఖాళీలో వేస్తారనీ, అలెక్సీవ్ ఖాళీలో విన్నికోవ్ ను గాని, ష్టాబెల్ ని గాని వెయ్యవచ్చుననీ ఊహాగానాలు బయలుదేరాయి. అయితే ఇలియిచ్ మరణవార్త వినగానే అక్కడ ఉన్నవారందరికీ, అతని మృతివల్ల తమకు, తమ బంధుమిత్రులకు ఆయా ఉద్యోగాల్లో రాబోయే మార్పులు, అధికారాలుమాత్రమే మొట్టమొదటగా స్ఫురించాయి.

ష్టాబెల్ పదవిగాని, విన్నికోవ్ ఉద్యోగం గాని తప్పకుండా తనకు దొరికి తీరుతుందనీ, ఆ ఉద్యోగం తనకిస్తామని అధికారులు చాలకాలం క్రితమే వాగ్దానం చేశారనీ, దానివల్ల అలవెన్సులు అవ్వికాక సంవత్సరానికి ఇంకా ఎనిమిదివందల దాకా తన ఆదాయం పెరుగుతుందనీ వాసిలీవిచ్ అనుకున్నాడు.

పీటర్ ఇవానోవిచ్ ఇలాగ అనుకున్నాడు. "నేనిప్పుడు మాబావమరిదిని కలుగానించి బదిలీ చేయించే ప్రయత్నంలో పడాలి. ఇది జరిగితే మా ఆవిడ ఎగిరిగంతులేస్తుంది. ఇక నామీద తనవాళ్ళకు నేనేమీ సహాయంచెయ్యడం లేదనే నింద వెయ్యడం మానివేస్తుంది"

"ఇక ఇలియిచ్ లేచితిరుగుతాడని నేననుకోనే లేదు. పాపం ఎంతపని జరిగింది!" అని పీటర్ ఇవానోవిచ్ గట్టిగా అన్నాడు.

"అయితే ఇంతకీ ఆ వ్యాధేమిటో తెలిసిందా?"

"డాక్టర్లెవరికీ ఏమీ అంతు దొరకలేదు. చివరికి ఏదో పేరుపెట్టారుగాని, అందరిదీ తలో దారీ అయింది. వెనక నేనతన్ని చూసినప్పుడు కొంచెం నయంగా నే ఉందనుకున్నాను."

"సెలవు లిచ్చినప్పటినించీ, నేనతన్ని చూడనే లేదు. ఎప్పటికప్పుడు ఒకసారి వెళ్ళిచూడాలని అనుకుంటూ ఉండేవాణ్ణి."

"ఇలియిచ్ కి ఏమన్నా ఆస్తి ఉందా?"
"అతనిభార్య కేదో కొంత ఉన్నదని అనుకుంటాను. కాని అంతగా చెప్పదగ్గ ఆస్తి కాదు."

"మనమంతా ఒకసారి ఆవిణ్ణి చూసిరావాలి. కాని ఆ ఇల్లు చాలాదూరం!"

"అంటే మీ యింటికి వాళ్ళిల్లు చాలా దూరం అన్నమాట! ఆ మాటకొస్తే మీయింటికి అన్నీ దూరమే."

షెబెక్ అన్న ఈ మాట విని ఇవానోవిచ్ ఒక చిరునవ్వు నవ్వి ఇలా అన్నాడు. "నేను ఏటికవతల ఎక్కడో ఉన్నానని ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఎప్పుడూ నామీద ఒక నింద వేస్తూండేవాడు."

ఆపైన వారందరు ఆ పట్టణంలో ఒక చోటికీ, మరొకచోటికీ ఉన్న దూరభారాలను గురించి కబుర్లు చెప్పుకుంటూ తిన్నగా కోర్టులోకి వెళ్ళిపోయారు.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతివల్ల ఇంచుమించుగా ఏర్పడే ఖాళీలను గురించీ బదలాయింపులనుగూర్చీ, రాబోయే పెద్ద పదవులనుగురించీ తట్టిన ఆలోచనలతో బాటు సామాన్యంగా అందరి మల్లేనే వారికికూడా "అమ్మయ్య! ఆ చచ్చిపోయింది అతనేగాని నేను మాత్రం కాదు." అనే ఆలోచనకూడా కలిగింది.

ప్రతీవాడు తన మనస్సులో "సరే! ఇలియిచ్ చచ్చిపోయాడుగాని నేనుమాత్రం బతికేఉన్నాను బాబూ!" అనుకున్నాడు. అయితే ఇవాన్ ఇలియిచ్ దగ్గిరబంధువులు, అతని స్నేహితులనబడే వాళ్ళు, అంత్యక్రియలు జరిగే సమయానికి నానా అవస్థలుపడి అక్కడికి చేరుకోవాలనీ, ఇలియిచ్ భార్యని ఒకసారి పరామర్శించవలసిన పెద్ద బరువు తమమీద విరుచుకు పడిందనీ బాధపడ్డారు.

వాసిలోవిచ్ఛ్, ఇవానోవిచ్ఛ్ ఇవాన్ ఇలియిచ్‌కి చాలా దగ్గిర పరిచితులు. ఇవానోవిచ్ఛ్, ఇలియిచ్ఛ్ న్యాయకళాశాలలో కలిసి చదువుకున్నారు. అందుచేత ఇవానోవిచ్ ఇలియిచ్‌కీ, తనకు బాగా సన్నిహితత్వ మున్నదని భావించుకున్నాడు. ఇవానోవిచ్ ఇంటికి రాగానే భోజనాలవేళ భార్యతో ఇలియిచ్ చనిపోయినవిషయం చెప్పాడు. ఆపైన తన బావమరిదిని తమకు దగ్గిరగా బదిలీ చేయించుకునే అవకాశా లున్నాయని కూడా భరవసా ఇచ్చాడు. ఆ పిమ్మట సామాన్యంగా మధ్యాహ్నంవేళ అనుభవించే నిద్రా స్వార్థత్యాగంచేసి, సాయంకాలం దుస్తులు వేసుకుని, గుర్రపు బగ్గీమీద ఇవాన్ ఇలియిచ్ భవనానికి బయలుదేరాడు.

ఆ భవనానికి ముందుగా ఒక గుర్రపు బగ్గీ, ఇంకా మరిరెండు ఇతర బగ్గీలు నిలబడిఉన్నాయి. లోపలికి పోగానే కిందిహాలులో గోడదగ్గిరగా సరిగంచు పట్టువస్త్రాలతో కప్పిన శవపేటిక కనబడింది. అప్పుడే మెరుగుపెట్టిన ఆ పెట్టెమీది బంగారు బందులు, మేకులు తళతళా మెరుస్తున్నాయి. అక్కడ నిలబడిఉన్న స్త్రీ లిద్దరు తమ ఉన్నికోటులు విప్పివేస్తున్నారు. వారిలో ఒక స్త్రీ ఇవానోవిచ్‌కి పరిచితురాలే. ఆమె ఇవాన్‌ఇలియిచ్ చెల్లెలు. కాని రెండవ స్త్రీ ఎవరో ఇవానోవిచ్‌కి తెలియలేదు. ఇవానోవిచ్ సహన్యాయాధిపతి ష్వారెజ్ అప్పుడే మేడదిగి కిందిహాల్లోకి వస్తున్నాడు. ఇవానోవిచ్‌ని చూడగానే అతడు ఒక్కసారిగా నిలబడిపోయి అతనికేసి చూసి కన్నుగీటాడు. "మాశావా! ఇలియిచ్ తనవ్యవహారాలన్నీ అర్ధాన్నపు అడివిలో విడిచిపెట్టి పోయాడు! నేనుగాని నువ్వుగాని అయితే ఇలాగ జరగనిస్తామా!" అన్నభావం ఆ కన్నుగీటులో మెరిసింది.

ఆ బుగ్గమీసాలు, శలాకులాఉన్న అతని శరీరము, ఆ సాయంకాలం దుస్తులు చూస్తే ష్వారెజ్ హుందాగా మూతిబిగించుకున్నట్టున్నాడు. కాని అతను చాలా సరదాగా సంచరించే వ్యక్తి. అందుచేత అత నిప్పుడు ఇక్కడ నిలబడడం ప్రత్యేకంగా ఈ పరిస్థితుల్లో ఎబ్బెట్టుగానే ఉంది. లేకపోతే, ఇవానోవిచ్‌కైనా అలాగ అనిపించిందని చెప్పాలి.

ఆ స్త్రీ లిద్దరు బయలుదేరిన తరవాత ఇవానోవిచ్ కూడా వారివెంట నడిచి, మేడమీదికి వెళ్ళాడు. ష్వారెజ్ కిందికి దిగకుండా అలాగే ఆ ఉన్నచోటే నిలబడిపోయాడు. అతను ఆ సాయంకాలంవేళ బ్రిడ్జి ఆడుకోవడానికి చెయ్యవలసిన కంజాయింపంతా చేస్తున్నాడని ఇవానోవిచ్‌కి తెలిసిపోయింది. ఆ స్త్రీ లిద్దరు ఆ మేడమీద ఇలియిచ్ భార్యఉన్న గదిలో ప్రవేశించారు. ష్వారెజ్ ఒక్కసారి మూతిబిగించి, కనుబొమ్మలు కంచించి, ఆ స్త్రీ లిద్దరికీ ఇలియిచ్ మృతశరీరం ఉన్నగది చూపించాడు. అయినా అతని కళ్ళలో ఆ ఖులాసా భావం అల్లాగే మెరుస్తున్నది.

అందరికిమల్లేనే ఆ సమయంలో ఏంచెయ్యాలో తోచక ఇవానోవిచ్ మెల్లిమెల్లిగా లోపలికి వెళ్ళాడు. అల్లాంటి సమయాల్లో సిలువమోస్తరుగా చేతులు కట్టుకోవడం మంచిదన్న సంగతి ఒక్కటే అతనికి తెలిసిన విషయం. అయితే ఆ పని నమస్కారపూర్వకంగా చెయ్యాలనే విషయంలో అతనికి కొంత సందేహం కలిగింది. కనక అతనీ విషయంలో మధ్యేమార్గం అవలంబించాడు. ఆ గదిలోకి ప్రవేశించగానే సిలువమోస్తరుగా చేతులుకట్టి, నమస్కారధోరణిలో కొంచెం ముందుకు వంగి నడిచాడు. ఆ వంగిన సమయంలోనే వీలైనంతవరకు ఆ గది అంతా నాలుగువైపులా పరిశీలించాడు. ఇద్దరు యువకులు సిలువమోస్తరుగా చేతులు కట్టుకుని ఆ గదిలోనించి ఇవతలికి వచ్చేస్తున్నారు. ధోరణినిబట్టి చూస్తే ఇద్దరూ ఇలియిచ్ మేనల్లుళ్ళయి ఉండాలి. వారిలో ఒక యువకుడు హైస్కూలులో చదువుకుంటున్నాడు. అక్కడే ఒక వృద్ధస్త్రీ స్తబ్దంగా నిలబడి ఉన్నది. చిత్రంగా వంగిన కనుబొమ్మలుగల మరిఒక స్త్రీ అతిరహస్యంగా ఆ ముసలావిడ చెవిలో ఏదో ఊదుతున్నది. జమాజెట్టీలా నిటారుగా నిలబడ్డ క్రైస్తవ మతగురువొకడు ఆ దగ్గిరగా నిలబడి ఏదో గట్టిగా చదివి వినిపిస్తున్నాడు. అతని ధోరణినిబట్టి ఆ చదివే విషయానికిక తిరుగుండడానికి వీల్లేదన్నట్లుంది. వంటమనిషి దగ్గిర పనిచేసే జెరాసిమ్ ఇవానోవిచ్‌కి ఎదురుగా నిలబడి నేలమీద ఏదో పొడి చల్లుతున్నాడు. అది చూడగానే ఇవానోవిచ్‌కి ఆ మృతశరీరం కొద్దికొద్దిగా వాసనకొట్టడం మొదలుపెట్టింది.

వెనక ఒకసారి చూడడానికి వచ్చినప్పుడు ఇవానోవిచ్ అక్కడ జెరాసిమ్‌ను చూశాడు. ఇవాన్ ఇలియిచ్‌కి అతనంటే ఎంతో ఇష్టం. జెరాసిమ్ అతనికి సకలోపచారాలు చేస్తూ ఒక నర్సులా మసులుకుంటూ ఉండేవాడు. ఆ శవపేటికకు, క్రైస్తవ విగ్రహాలకు, క్రైస్తవమతగురువుకు మధ్యగా నిలబడిన ఇవానోవిచ్ అప్పుడప్పుడు సిలువ మాదిరిగా చేతులు ముడుచుకుని చాపుకూనే ఉన్నాడు; మధ్యమధ్యన తల కొంచెం వంచుతూనే ఉన్నాడు. కాని చేతులు పొడుగుగా చాపడము, ముడుచుకోవడము కొంచెం ఇబ్బందికావడంలో అవన్నీ మానివేసి ఆమృతశరీరం పరిశీలించడం ప్రారంభించాడు.

అన్ని శవాల మాదిరిగానే ఇలియిచ్ శవం కూడా శవపేటికలోపరిచిన పరుపుమీద బరువుగా కూలబడినట్లుంది. ఆ శిరస్సు నమస్కారం చేస్తున్నట్టు అల్లాగే తలగడాలో కూరుకుపోయింది.

ఇలియిచ్ కళ్లు లోలోపలికి దించుకుపోయాయి వాటిమీది కనుబొమ్మలు పచ్చని మైనంముద్దల్లా మారిపోయాయి. వాటిమధ్యమధ్యన కనువెంట్రుక లూడిపోయిన ప్రదేశాలు మచ్చల్లా కనబడుతున్నాయి. మరణించినవారికందరికీ సామాన్యం జరిగినట్లుగానే అతని కనుబొమ్మలు కూడా బాగా ముందుకు చొచ్చుకుపోయాయి. ముక్కు పెదవులమీదిమీదికి పోతున్నట్లు బాగా ముందుకు వంగిపోయింది. ఇవానోవిచ్ వెనక చూసినప్పటికంటె ఇప్పుడా శరీరంలో ఎక్కువ మార్పులు కనబడుతున్నాయి. ఇలియిచ్ ఇప్పుడు బాగా చిక్కిపోయాడు. అయితే మరణించినవారందరిలాగే అతని ముఖం పూర్వంకన్న బాగా అందంగా కనిపించింది. అతని ముఖంలో బ్రతికి ఉన్నప్పటికంటె ఇప్పుడే ఎక్కువ హుందాతనం కనబడుతున్నది. ముఖ కవళికనిబట్టి చూస్తే సాధించవలసినవన్నీ అనుకున్నట్లుగాసాధించడం జరిగిపోయిందనే భావం గోచరిస్తున్నది. ఇదిగాక, బ్రతికిఉన్న వారందరికీ అతని ముఖంలో ఒకరకం హెచ్చరిక, మందలింపు కూడా కనిపిస్తున్నాయి. ఇవానోవిచ్‌కి ఈ హెచ్చరిక కేమీ అర్థంలేదని అనిపించింది. ఒకవేళ ఉన్నా అది తనకు సంబంధించినది కాదని అనుకున్నాడు. అక్కడ ఉన్నంతసేపు అతనికి ఊపిరాడనట్టనిపించింది. మళ్ళీ వెంటనే ఒకసారి సిలువ మోస్తరుగా చేతులు కట్టుకుని, తనపట్టుకు తనకే అమర్యాద అనిపించినా, అదేమీ లక్ష్యపెట్టకుండా ఒక్క అంగలో ఆ గది దాటి ఇవతలపడ్డాడు.

ష్వారెజ్ కాళ్లు బాగా బారజాపుకొని రెండు చేతులతోను టోపీ ఎగరవేస్తూ ఆ పక్క గదిలో అతని కోసం కనిపెట్టుకుని కూర్చున్నాడు. మంచి హుషారుగా వేషం వేసుకుని ఖులాసాగా కూర్చున్న ష్వారెజ్‌ను చూడగానే ఇవానోవిచ్‌కి అయిదుప్రాణాలు లేచివచ్చాయి. ఇల్లాంటి విషాద సంఘటనల విషయం ష్వారెజ్ ఎంతమాత్రము పట్టించుకోడనీ, ఒక విషాద నిశ్వాసమైనా తనకు సోకకుండా జాగ్రత్తపడే వ్యక్తి అనీ ఇవానోవిచ్ గ్రహించివేశాడు. ష్వారెజ్ ధోరణిచూస్తే ఇలియిచ్ కోసం జరగబోయే ప్రార్థనలు మొదలైన వేవీ అతను తలపెట్టిన ఖులాసాకార్యక్రమానికి ఎంతమాత్రము అడ్డుపడలేవని తేలిపోయింది. అతనా వేళ సాయంత్రం ఒక కొత్తపేక కొని వలసిన స్నేహితులతోను హాయిగా కాలక్షేపం చెయ్యాలని నిశ్చయించాడు. నిజానికి ప్రార్థనాదికం అతని కార్యక్రమం అడ్డగలదనడానికి ఆస్కారమే కనబడలేదు. ఇవానోవిచ్‌తో అతనీ విషయం అప్పుడే రహస్యంగా ప్రస్తావించి, స్నేహితు లందరు వాసిలోవిచ్ ఇంటిదగ్గర చతుర్ముఖ పురాణం వేసుకోవాలని చెప్పివేశాడు. అయితే ఇవానోవిచ్‌కి అదృష్టం పట్టేటట్టు కనబడలేదు. ఇంతలో ప్రెస్కోవ్యా ఫెడరోవ్నా నఖశిఖ పర్యంతము నల్లని దుస్తులు ధరించి, శవ గదిలోనించి ఇవతలికి వచ్చి అక్కడ నిలబడిఉన్న స్త్రీలందరినీ శవం ఉంచిన గదిదగ్గరకు తీసుకువెళ్లి "ప్రార్థన ఇప్పుడే జరుగుతుంది. దయచేసి లోపలికి వెళ్ళండి" అన్నది.

ఫెడరోవ్నా పొట్టిగా లావుగా ఉంటుంది. ఎంత శ్రమయిత్నించినా ఆమె స్థౌల్యం తగ్గలేదు, సరికదా భుజాలకు దిగువభాగం అంతా క్రమక్రమంగా విస్తరించడం మితిమీరిపోయింది. వెనక చెప్పిన్న స్త్రీ కనుబొమ్మలలాగే ఆమె కనుబొమ్మలు గూడా ధనురాకారంలో కిందికి వంగిపోయాయి. ఫెడరోవ్నా శిరస్సుమీద లేసుల మేలిముసుగు కప్పుకున్నది.

ష్వారెజ్ అంటీ అంటనట్టుగా ఆమెకు నమస్కారం చేసి, ఆమె ఆహ్వానం అంగీకరించడమా? మానడమా? అన్న ఆందోళనలో అల్లాగే నిలబడిపో

యాడు. ఫెడరోవ్నా ఇవానోవిచ్‌ని చూసి, వెంటనే గుర్తించి ఒక నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టింది. అటుపిమ్మట అతనికి దగ్గరగా వెళ్లి, చెయ్యి పట్టుకుని "మీరు ఇవాన్ ఇలియిచ్‌కి చాలా ఆత్మీయులు. నాకా సంగతి తెలుసును......" అని అతని ప్రత్యుత్తరం కోసం ఎదురుచూస్తూ నిలబడింది. శవక ఇలియిచ్ ఉన్న గదిలో సిలువ ఆకారంలో చేతులు చాచి ముకుచుకున్నట్లే, ఇక్కడ కూడా యాధాలాభంగా ఏవో ఓదార్పు మాటలు అనాలన్న విషయం ఇవానోవిచ్‌కి తెలుసును. అందుచేత అతి నామె చేయి అదిమిపట్టి, ఒక నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టి "ఎంత మాట!" అన్నాడు. అతడనుకున్నట్టే జరిగింది. ఇద్దరికీ కళ్లు చెమ్మగిల్లినట్లైంది. అటుపిమ్మట ఆమె "ఒకసారి ఇలాగ రండి! ప్రార్థన మొదలుపెట్టే ముందు మీతో ఒక విషయం మాట్లాడాలని అనుకుంటున్నాను. మీ చెయ్యి ఇలాగ అందివ్వండి." అన్నది. ఇవానోవిచ్ ఆమెకు చెయ్యి అందిచ్చాడు. వారిద్దరు లోపలి గదిలోకి వెడుతూంటే దోవలో ష్వార్ట్జ్ కనబడి ఇవానోవిచ్ కేసి కన్ను గీటి, అతిజాలిగా అతనికేసి చూశాడు.

ఇవానోవిచ్ దిక్కులేనిమనిషిలాగ మరింత జాలిగా నిట్టూర్చాడు. ఫెడరోవ్నా కృతజ్ఞతా సూచనతో మళ్ళీ అతనిచెయ్యి అదిమిపట్టుకుని, మెల్లిగా లోపలికి నడిచివెళ్లింది. వారిద్దరు ఒక చిన్న హాలులో ప్రవేశించారు. అక్కడి దీపాలన్నీ కొంచెం మందకొడిగా వెలుగుతున్నాయి. ఆ గదినిండా రకరకాల సోఫాలు, వాటిమీద రంగురంగులదిండ్లు అమర్చబడిఉన్నాయి. ఆమె ఒక బల్లకుపక్కగా అమర్చిన సోఫామీద కూర్చుంది. అతనాపక్కనే పట్టు దిండు అమర్చిన మరొక కుర్చీమీద కూర్చున్నాడు. అతడు కూర్చోగానే ఆ దిండు తటాలున లోపలికి దిగబడిపోయింది. అంతకు పూర్వమే ఇంకొకకుర్చీలో కూర్చోమని ఆమె అతనితో చెప్పాలని అనుకొన్నదిగాని తన ప్రస్తుతపరిస్థితులనుబట్టి ఆదేశంగా అనడం బాగుండదని మాట్లాడకూరుకుంది. ఆ కుర్చీమీద కూర్చోగానే ఇవానోవిచ్‌కి ఇలియిచ్ ఆ గదిలో ప్రత్యేకంగాచేసిన ఏర్పాట్లు, ఆపట్టుదిండ్లలతల అల్లికలవిషయంలో తనతో చేసిన సంప్రదింపులు మొదలైనవన్నీ జ్ఞాపకంవచ్చాయి. ఆ గది అంతటా సోఫాలు కుర్చీలు అమర్చబడి ఉన్నాయి. సోఫామీద కూర్చోడానికి పూర్వం, ఫెడరోవ్నా కప్పుకున్న నల్లని శాలువా అంచు లేసులు ఒక కుర్చీ కొసకు తగులుకుని చిక్కులు పడ్డాయి. ఇవానోవిచ్ ఆ చిక్కులు విడదీయాలని లేచాడు. తాను కూర్చున్న కుర్చీదిండ్లలో అమర్చిన స్ప్రింగులు ఒక్కసారిగా అతన్ని పైకి నెట్టివేశాయి. ఇంతలోనే ఫెడరోవ్నా లేచి స్వయంగా ఆ లేసు చిక్కులు విడదీసుకోవడం మొదలుపెట్టింది. అందుచేత ఇవానోవిచ్ మళ్ళీ కుర్చీలో కూలబడి ఆ ఊపులో స్ప్రింగులన్నింటినీ కిందికి అదిమివేశాడు. కాని ఫెడరోవ్నా ఎంత ప్రయత్నించినా ఆ లేసులచిక్కు విప్పలేకపోయింది. అటుపిమ్మట ఇవానోవిచ్ మళ్ళీ లేచి నిలుచున్నాడు. తిరిగీ స్ప్రింగులన్నీ ఉవ్వెత్తుగా పైకిలేస్తూ గట్టిగా చప్పుడు చేశాయి. ఎల్లాగో ఆ చిక్కులన్నీ తొలగించివేసినతరవాత ఫెడరోవ్నా ఒక తెల్లని చేతిరుమాలుతో మొహం తుడుచుకుంటూ సన్నగా ఏడవడం ప్రారంభించింది. శాలువా లేసుల చిక్కుల గొడవవల్ల ఇవానోవిచ్ లోలోపల కొంచెం స్తిమితపడి, దిగాలుపడిన మొహంతో అల్లాగే కూర్చుండి పోయాడు.

సోకోలోవ్ అక్కడికి రావడంవల్ల ఈ దుర్భరపరిస్థితికి కొంత విఘాతం కలిగింది. అతడు ఇలియిచ్‌దగ్గిర పనిచేసే వంటవాడు. సోకోలోవ్ అక్కడికి వస్తూనే ఇలియిచ్ శరీరం సమాధి చెయ్యడానికి ఏర్పాటుచేసిన స్థలం ఖరీదు రెండువందలవుతుందని చెప్పాడు. దానితో ఫెడరోవ్నా బాగా తనూయించి, అంత ఖరీదుపెట్టి ఆ స్థలం కొనడం తన తలదాటిపోయిన వ్యవహారమని బాగా బాధపడుతున్న వ్యక్తిలాగ, ఫ్రెంచిభాషలో ఇవానోవిచ్‌తో ఆ విషయం ప్రస్తావించింది. ఇవానోవిచ్ అదంతా జాగ్రత్తగా విని, అందులో అనుమానమేమీ లేదన్నట్టు తల పంకించాడు.

అపిమ్మట ఆమె ఎంతో ఠీవిగా "ఇదిగో! ఈ సిగరెట్టు ముట్టించండి!" అని చెప్పింది. కాని ఆ కంఠస్వరం బాగా దిగులుపడినట్లు వినబడింది. వెంటనే సోకోలోవ్‌తో శ్మశానంలో సమాధికి అనువైన ప్రదేశాన్ని గురించి చర్చించడం ప్రారంభించింది.

ఇవానోవిచ్ సిగరెట్టు వెలిగించి ఆ యిద్దరికీ మధ్య నడిచే సంభాషణ అంతా వింటూ కూర్చున్నాడు. ఆమె ఆ సమాధిచేసే ప్రదేశానికి సమీపంలో ఉన్న చెక్కలధరవరలన్నీ అడిగి, చివరికి ఏదో ఒకటి నిశ్చయించాలని అనుకుంటున్నది. ఆ తరవాత చర్చిలో జరిగే ప్రార్థనకు కావలసిన సరంజామా అంతా ఏర్పాటుచేసింది. వెంటనే సోకోలోవ్ అక్కడినించి వెళ్ళిపోయాడు.

పిమ్మట ఫెడరోవ్నా అక్కడ పడివున్న ఫొటోలన్నీ కదిలిస్తూ "ఈ ఏర్పాటులన్నీ నే

స్వయంగానే చేసుకుంటున్నాను" అన్నది. తరవాత ఇవానోవిచ్ కాళ్ళే సిగరెట్టుబూడిద బల్లమీదపడి బల్లంతా పాడవుతూన్నదని గ్రహించి, అతని కొక ట్రే అందిస్తూ మెల్లిగా ఇలా అన్నది. "పుట్టెడు దుఃఖంలో మునిగి ఉన్నానని అంటూ, ఇల్లాంటి చిన్న చిన్న విషయాలు గమనించకపోవడం—నా కొక వటవలా కనబడుతుంది. ఆయన వస్తువులన్నీ జాగ్రత్తపెట్టడంవల్లనా—నాకేదో ఓదార్పు కలుగుతుందని చెప్పలేనుగాని,—కొంత కాలక్షేపం మాత్రం జరుగుతుంది." ఇంతలో మళ్ళీ ఆమె ఒకసారి చేతి రుమాలుతో కళ్లు ఒత్తుకుంటూ విచారించడం మొదలుపెట్టిందిగాని, హఠాత్తుగా తనంతట తానే దుఃఖోపశమనం చేసుకుని, ఎంతమాత్రము తొణకకుండా, "అయితే నేనిప్పుడు మీతో ఒక వ్యవహారం మాట్లాడా లనుకుంటున్నాను." అంది.

ఇవానోవిచ్ కుర్చీ దిండు కదలకుండా అదిమిపట్టి అతివినయంగా కూర్చున్నాడుగాని స్ప్రింగులు మళ్లీ కొంచెం గందరగోళం చేశాయి.

"చివరిరోజుల్లో ఆయన ఆ జబ్బుతో తీసుకుంటూ చాలా బాధపడ్డారు."

"నిజంగా!" అన్నాడు ఇవానోవిచ్.

"అయ్యో! ఇంతా అంతానా! గంటలతరబడి చాలా బీభత్సంగా గావుకేకలు పెట్టేవారు! నేనా కేకలుకూడా వినలేకపోయేదాన్ని. అదంతా తలుచుకుంటే ఆ బాధలన్నీ ఎలాగ భరించానా! అనిపిస్తుంది. ఆయన అరుపులు వీధిలోకి కూడా వినబడేవి. అబ్బా! ఎంత యాతన అనుభవించాను!"

"అయితే, అలాగ అరుస్తున్నంతసేపు అతనికి ఒంటిమీద స్మారకం ఉందా? అని నా అనుమానం."

"లేకేం! చివరి క్షణందాకా స్మారకం తప్పిపోలేదు" అని ఆమె మెల్లిగా సమాధానం మొదలుపెట్టింది. "ఒక పావుగంటకి ప్రాణంపోతుందనగా ఆయన మా అందరిదగ్గిర సెలవు తీసుకున్నారు. చివరికి చిన్నపిల్లవాణ్ణి దూరంగా తీసుకుపొమ్మని కూడా చెప్పారు."

ఇవానోవిచ్ చిన్నప్పటినించీ ఇలియిచ్‌తో కలిసిమెలిసి తిరిగినవాడే. అందుచేత చిన్నతనంలో ఆడుకుంటూన్న ఆ ఇలియిచ్‌మూర్తి మొట్టమొదటగా అతని కళ్ళకు కనబడింది. ఆ తరవాత ఇలియిచ్ బళ్ళో చదువుకుంటున్నట్టు, పెద్దవాడై ఉద్యోగం చేస్తూన్నట్టు కనిపించాడు. ఫెడరోవ్నా, తను కలిసి లేనిదుఃఖం ఎంత తెచ్చిపెట్టుకున్నా, ఇలియిచ్ బాధ మాటవిన్నేసరికి ఇవానోవిచ్‌కి గుండె ఆగిపోయినంత భయంవేసింది. మళ్ళీ అతనికి ఆ ఇలియిచ్ శవము, ఆ కనుబొమ్మలు, ఆ పెదవులమీదికి దిగజారిన ముక్కు జ్ఞాపకం వచ్చి నఖశిఖపర్యంతం ముచ్చెమటలు పోశాయి.

"మూడురోజులపాటు యమయాతన అనుభవించి చచ్చిపోయాడు! ఏం? అల్లాంటిది ఎప్పుడో అప్పుడు నాకు రావచ్చును" అని అనుకుని ఇవానోవిచ్ లోలోపల గజగజ వణికిపోయాడు. అయితే మళ్లీ అందరికీ సామాన్యంగా తట్టే ఆ ఆలోచన హఠాత్తుగా తన కెల్లాగ తట్టిందో అతనికే తెలియదు. మళ్ళీ అది చచ్చిపోయింది ఇలియిచ్చేగాని తానుమాత్రం కాదనీ, అల్లాంటి దురవస్థ ఎన్నడూ తనకు పట్టడానికి వీల్లేదనీ అనుకున్నాడు. అసలైన అల్లాంటి విషాద ఛాయలు లోలోపల రానివ్వకుండా తరిమివెయ్యాలనీ, దానికి స్వాగతే దాఖలా అనీ స్థిరపరుచుకున్నాడు. ఈ ఆలోచనలన్నీ లోలోపల తిరిగిన తరవాత ఇవానోవిచ్‌కి మళ్ళీ కొంచెం ఊరట వచ్చింది. అటు పిమ్మట ఇలియిచ్ చచ్చిపోవడం అతిసహజంగా జరిగిపోవలసిన వ్యవహారమనీ, తనకుమాత్రం అటువంటి దుర్గతి పట్టవలసిన అవకాశం ఏమాత్రమూ కనబడదనీ నిశ్చయించుకుని, ఇలియిచ్‌మృతికి సంబంధించిన వివరాలన్నీ ఇంకా గుచ్చిగుచ్చి అడిగి తెలుసుకున్నాడు.

ఇలియిచ్ అవిరామంగా దుర్భరయాతనలన్నీ అనుభవించిన వివరాలన్నీ చెప్పినతరవాత, ఫెడరోవ్నా మళ్లీ యథాప్రకారంగా తన స్వంతవ్యవహారం ప్రస్తావన తెచ్చేటట్లు కనబడింది. అసలు ఆ ఇలియిచ్ బాధలన్నీ ఫెడరోవ్నా ఎలాగ భరించిందో తెలుసుకోడానికే ఇవానోవిచ్ ఈ వివరాలన్నీ తెలుసుకున్నాడు.

ఫెడరోవ్నా మళ్ళీ "ఇవానోవిచ్! నేను ఎన్నెన్ని అవస్థలు పడ్డాను. అంతటి యమయాతన ఎన్నడూ ఎరగను." అని చెప్పి, తిరిగీ ఏడవడం ప్రారంభించింది. ఇవానోవిచ్ ఒక నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టి, ఆమె మొహం తుడుచుకునేదాకా ఆగి, ఆ పని జరిగిన తరవాత "ఔనౌను! ఏం చేస్తాం" అన్నాడు. మళ్ళీ ఫెడరోవ్నా మాట్లాడటం మొదలుపెట్టి అసలు తను ప్రస్తావించదలుచుకున్న అతిముఖ్యమైన వ్యవహారంలోకి దిగింది. తన భర్త చనిపోవడం వల్ల ప్రభుత్వందగ్గిరనించి గ్రాంటు సంపాదించడం ఎల్లాగా అన్నదే ఆమె ప్రస్తావించదలుచుకున్న అతిముఖ్య వ్యవహారం. ఆమె తనకు రాబోయే

పింఛను సంగతి అడగబోతున్నట్లు కనబడింది. కాని ఆ విషయాలన్నీ తనకంటె పదిరెట్లు బాగా క్షుణ్ణంగా ఆమె కింతకు పూర్వమే తెలుసునని ఇవానోవిచ్ గ్రహించుకున్నాడు. తన భర్త మరణానంతరం తనకు ముట్టవలసిన పింఛను విషయం అంతా ఆమె కింతకు పూర్వమే గళగ్రాహిగా ఉన్నది గాని 'ప్రభుత్వం దగ్గరనించి ఏమైనా ఇంకా ఎక్కువగా పిండడానికి వీలుంటుందా?' అనే ఆమె అతనిని ఈ విషయం కదిలించింది. ఇవానోవిచ్ ఎక్కువగా డబ్బురాబట్టే ఉపాయాలు కొన్ని చెప్పాడు గాని మళ్ళీ కొంతసేపు పస్తాయించి, కేవలం మర్యాద కోసం ప్రభుత్వవర్గాల లోభిత్వం బాగా దుయ్యబట్టి, ఇక అంతకంటె రాబట్టడం కష్టమని చెప్పివేశాడు. అటుపిమ్మట ఆమె ఒక నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టి అతన్ని వెంటనే సాగనంపడానికి తగిన ఉపాయాలు వెదకడం మొదలుపెట్టింది. ఇవానోవిచ్ వెంటనే ఈసంగతి గ్రహించి సిగరెట్ ముట్టించి, మళ్ళీ సాదరంగా కరచాలనంచేసి, నెమ్మదిగా పక్కగదిలోకి తప్పుకున్నాడు.

ఆ భవనం భోజనాలగది గోడమీద ఒకగడియారం కనబడుతుంది. ఆగడియారం అంటే ఇలియిచ్ కెంతో ఇష్టం. అతనది ఒక ప్రాచీనవస్తువుల దుకాణంలో కొని ఆ గోడకు తగిలించాడు. ఇవానోవిచ్ కక్కడ ఒక మతగురువు, కొంతమంది పరిచితులు కనిపించారు. వారందరు ప్రార్థనకోసం అక్కడికి చేరుకున్నారు. అతనికి వారిలో ఇలియిచ్‌కుమార్తె కూడా కనబడింది. ఆమె చక్కని చుక్క. సన్నగా సలాకుగా ఉన్న ఆమెశరీరం నల్లని దుస్తులవల్ల మరింత నాజూకుగా మారింది. ఆమె బాగా దిగులుగా ఉంది. ఎవరిమీదనో కోపగిస్తున్నట్లు, ఏదో ఒక పని చెయ్యాలని నిశ్చయించినట్లు కనబడింది. ఇవానోవిచ్‌ని చూడగానే అతనే తన తండ్రి మృత్యువుకు కారణం అన్నట్లామె విసురుగా అతని వైపు తిరిగి నమస్కరించింది.

ఆమెవెనకాల ఇంచుమించుగా ఇల్లాంటిధోరణిలోనే, ఉన్న మరి ఒక యువకుడు కనిపించాడు. అతను బాగా ధనవంతుడు. ప్రస్తుతం మేజస్ట్రేటుఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. ఇవానోవిచ్‌కి అతడు పరిచితుడే. ఇలియిచ్ కుమార్తెకు, అతనికీ వివాహం స్థిరపడింది. ఇవానోవిచ్ విచారంగా వారిద్దరికీ నమస్కరించి, ఇలియిచ్ శరీరం ఉంచిన గదిలోకి వెళ్ళబోతూంటే మళ్ళీ ఇంకొక పిల్లవాడు కనిపించాడు. అతను ఇలియిచ్ కుమారుడు. స్కూల్లో చదువుకుంటున్నాడు. ఆ కుర్రవాడు ముమ్మూర్తులా ఇలియిచ్‌ని పోలివున్నాడు. అతనికేసి చూస్తూంటే మళ్ళీ ఇలియిచ్చే చిన్నపిల్లవాడై తిరుగుతున్నాడా అనిపించింది. తన చిన్నతనంలో ఇలియిచ్ అచ్చం అలాగే ఉండేవాడని ఇవానోవిచ్ అనుకున్నాడు. పది పద్నాలుగు ఏళ్లు వచ్చేసరికి పిల్లల కళ్లలో ఒక విధమైన అపవిత్రత కనిపిస్తుంది. కన్నీళ్లు చారికలుగట్టిన ఇలియిచ్ కుమారుని కళ్లలో కూడా అలాంటికళే కనిపించింది. ఇవానోవిచ్‌ని చూడగానే ఆకుర్రవాడు మూతి బిగించుకొని ముఖం తిప్పివేసుకున్నాడు. ఇవానోవిచ్ అతన్ని పలకరించినట్లుగా తలపంకించి మృతశరీరం ఉంచిన గదిలోకి వెళ్ళిపోయాడు. అతను వెళ్ళి వెళ్లడంతోనే ప్రార్థన ప్రారంభంఅయింది. ఆ గదిలో కొన్ని కొవ్వొత్తిదీపాలు వెలుగుతున్నాయి. సాంబ్రాణిపొగ గది నాలుగుమూలలా వ్యాపిస్తున్నది. ప్రార్థనల మధ్యన మూలుగులు, బుడిబుడిదీర్ఘాలు, ఏడుపులు, వినిపిస్తున్నాయి. దిగులుగా తన పాదాలకేసి చూస్తూ ఇవానోవిచ్ అల్లాగే నిలబడిపోయాడు. అంతేగాని మళ్ళీ ఇలియిచ్ శరీరంవైపు చూడలేదు; తరవాత చీకు, చింతా మనస్సులో ప్రవేశించకుండా నిబ్బరంగా ఉండి, అందరికంటె ముందుగానే ఆ గదిలోనించి ఇవతలికి వచ్చేశాడు. ఆ పక్కగదిలో ఎవ్వరు లేరు. కాని జెరాసిమ్ ఆ ఇలియిచ్‌శరీరం ఉంచిన గదిలోనుంచి వెంటనే ఇవతలికి వచ్చి, తన మోటుచేతులతో అక్కడ తగిలించిన ఉన్నికోటులన్నీ తడిమిచూసి, అందులో ఇవానోవిచ్‌కోటు పట్టుకుని, అతనా కోటు తొడుక్కుంటూంటె వెనక నిలబడి సాయంచేశాడు.

ఏదో ఒక మాట అనాలిగదా అని ఇవానోవిచ్ అతనితో ఇలాగ అన్నాడు. "నేస్తం! చూశావా! పాపం! ఎంత ఆపత్తు వచ్చిందో!"

జెరాసిమ్ "అది అంతా భగవంతుడి దయ బాబూ! ఈయాలో రేపో మనమంతా అక్కడి కెళ్ళాలి గందా బాబూ!" అన్నాడు. జెరాసిమ్ ఆ మాట లంటూంటే అతని తెల్లని పళ్ళవరస బైట పడింది. అది ఆరోగ్యంగా జీవించే రైతు పళ్లవరస. ఈ మాట లన్నతరవాత జెరాసిమ్ ఊపిరాడని పనితో కొట్టుకుంటూన్నవాడిలాగ అఎదురుగా నిలబడిన స్లెడ్జిబండి తలుపులు తెరిచి, ఇవానోవిచ్‌ని అందులో ప్రవేశపెట్టి, ఏదో ఇంకొక తొందరపనికోసం వెళ్లేమనిషిలాగ గుమ్మందాటి లోపలికి ఒక్క గంతు వేశాడు.

ఆ సాంబ్రాణి పొగ, ఆ శవం, ఆ వాసన, మొదలైన వాటినించి తప్పించుకుని ఇవతలపడ్డ తన

వాత వీధిగాలి సోకగానే ఇవానోవిచ్‌కి పంచ ప్రాణాలు లేచివచ్చాయి.

బండివాడు "ఎక్కడికి తోలమన్నారు బాబూ!" అని అడిగాడు.

ఇవానోవిచ్ "ఇప్పుడైతేనేం! ఇంటికిపోయిం దేమీ లేదులే! ఫెడర్ వాసిలోవిచ్ ఇంటివైపు పట్టించు" అన్నాడు.

బండి అక్కడికి వెళ్లి ఆగింది. ఇవానోవిచ్ లోపల ప్రవేశించేసరికి బ్రిడ్జిఆట ఒక ఘట్టం అయింది. వెంటనే ఇవానోవిచ్ ఒక ఆసామిని జబ్బ పట్టుకుని లేవదీసి ఆ ఆటలో పడ్డాడు.

2

ఇవాన్ ఇలీయిచ్ బ్రతుకంతా చాలా సంసార పక్షంగానూ, సరళంగానూ గడిచిపోయింది. కనకనే అది అత్యంత భయంకరమైన జీవితం.

అతడు కోర్టులో జడ్జీగా పనిచేసేవాడు; 45వ ఏట చనిపోయాడు. అతని తండ్రి ఒక పెద్దఉద్యోగంలో ఉండేవాడు. పీటర్స్‌బర్గ్‌లో అనేకమైన ప్రభుత్వశాఖల్లో చాలాకాలం పనిచేసిన తరవాత అతనికొక పెద్ద హోదావచ్చింది. సామాన్యంగా చాలాకాలం ఉద్యోగాలుచేసి గొప్ప హోదాల్లోకి వచ్చిన మనుషుల్ని - ఇలాంటి పదవులు నిర్వహించడానికి వీ రెంత అసమర్థులయినా—చటుక్కున బర్తరఫ్ చెయ్యడం చాలా కష్టం. అందుచేత ఇలాంటి జనాభాకోసం కొత్తగా కొన్ని ఉద్యోగాలు సృష్టిస్తారు. వీటికి అయిదారు వేలదాకా జీతాలుంటాయి. ఈ ఉద్యోగాలు కేవలం ఆషామాషీ ఉద్యోగాలే కావచ్చునుగాని, ఈ ఉద్యోగులు స్వీకరించే, జీతాలుమాత్రం చాలా గట్టివి. ఇలాంటి జీతాలు జేబులో వేసుకుంటూ వీరంతా చిరకాలంపాటు జీవిస్తారు.

ఇలాంటి పెద్దపెద్ద ఆషామాషీ ఉద్యోగా లెన్నో చేసిచేసి, చివరికి ప్రీవీకౌన్సిలరైన ఇల్యా ఎపిమోవిచ్ గోల్విన్ జీవితగాథ అంతటిది!

అతనికి ముగ్గురు కుమారులు. వీరిలో ఇవాన్ ఇలీయిచ్ రెండవవాడు. పెద్దవాడు ఇంకొక ప్రభుత్వశాఖలో కేవలం తండ్రి అడుగుజాడల్లోనే నడిచి పోతున్నాడు; అప్పుడే అతను కూడా తండ్రి మోస్తరుగానే పనీపాటాలేని పెద్దఉద్యోగం ఒకటి అందుకోబోతున్నాడు. మూడోకుమారుడికి ఎక్కడికి వెళ్లినా పెద్దమ్మే ప్రత్యక్షమయింది. ఎన్నో పెద్ద ఉద్యోగాలు చేశాడుగాని చివరికి అన్నింటిలోను కట్టిచేతగానివా డనిపించుకున్నాడు; ప్రస్తుతం రైల్వేలోపని చేస్తున్నాడు. అతని తండ్రి, సోదరులు వారి భార్యలు—అతన్ని చూస్తూనే దూరదూరంగా తప్పుకుపోవడమేకాక, ఏదో అత్యంతావసరం వస్తే తప్ప అతను బతికిఉన్నాడన్న మాటే మరిచిపోయే వారు. అతని సోదరి బారన్ గ్రెఫ్ అనే పీటర్స్‌బర్గ్ ఉద్యోగిని వివాహంచేసుకున్నది. ఇతడు కూడా ఈమె తండ్రితో సమానమైన హోదాలో ఉన్న ఉద్యోగస్థుడే. ఇక మన ఇవాన్ ఇలీయిచ్చే కుటుంబానికి పరువుప్రతిష్ఠలు తీసుకువస్తాడని అందరు అంటూండే వారు. ఇతడు అన్నగారిలాగ అందరికీ దూర దూరంగానూ ఉండలేదు; తమ్ముడిలాగ అయినవాళ్లతోను, కానివాళ్లతోను కలిసి తిరగనులేదు. కాని ఇద్దరికీ మధ్యమార్గంలో మసులుకుంటూ ఉండే వాడు. తమ్ముడితో కలిసి న్యాయకళాశాలలో లా చదివాడు. తమ్ముడు చదువు పూర్తిచెయ్యలేక పోయాడు. 5వ సంవత్సరంలో కళాశాలాధికారు లతన్ని బర్తరఫ్‌చేసి బయటికి పంపించి వేశారు. ఇలీయిచ్ బాగా చదివి, పరీక్షలన్నీ గడిచి గట్టెక్కాడు. ఆ తరవాత ఆజన్మాంతము కనబడిన ఆ ధోరణి అంతా అతనికి ఆ చదువుకునే రోజుల్లోనే అలవాటయింది. ఇలీయిచ్ సమర్థుడు. అందరితో కలిసి మెలిసి తిరుగుతూ మంచి ఉత్సాహంగా ఉండే వాడు. తన ఉద్యోగవ్యవహారాలన్నీ బాగా నిక్కచ్చిగా నడిపిస్తూ ముక్కుకు సూటిగా వెళ్లి పోతూండేవాడు. తన విధులన్నీ సక్రమంగా నిర్వహించేవాడు; అయితే పై అధికారులంతా ఇది న్యాయం అనుకుంటే ఇతను కూడా గిరిగీసినట్టుగా అల్లాగే నడిచిపోయేవాడు. చిన్నతనంలోగాని, పెద్దతనంలోగాని అతనికి ఇచ్చకాలు మాట్లాడే అలవాటు ఉండేదికాదుగాని, దీపంచుట్టూ పురుగులు చేరినట్లు పెద్దపెద్ద ఉద్యోగస్థులంటే బాగా ఆప్యాయత కనబరుస్తూండేవాడు. వారి జీవిత దృక్పథాలు, ఆచారవ్యవహారాలు మొదలైనవన్నీ బాగా ఆకళించుకుంటూ వారితో స్నేహంచేస్తూండేవాడు. చిన్నతనంలోను ఆ తరవాత వయస్సులోను ఉండే ఆదర్శాలు, ఉత్సాహాలు మొదలైనవన్నీ ఆనవాలైనా లేకుండా హరించిపోయాయి. క్రమంగా స్త్రీ వ్యసనానికీ, దాబుదర్పాలకు దాసుడై పోయాడు. బాగా పెద్దఉద్యోగస్థులతో కలిసి తిరిగేటప్పుడు ఏది పడితే అది చేయవచ్చునని సువిశాల దృక్పథంతో మాట్లాడుతూండేవాడు. కాని సహజంగా తన హృదయానికి న్యాయమని స్ఫురించిన పరిమితుల్లోనే వ్యవహరిస్తూ, ఎప్పుడూ జాగ్రత్తగా మసులుకుంటూండేవాడు.

చదువుకొనే రోజుల్లో తాను చేసిన పనులు తలుచుకుంటే ఆ రోజుల్లో అతని కవన్నీ చాలా తప్పుడు పనులని పశ్చాత్తాపం కలిగేది. కాని, తరవాత పెద్దపదవుల్లో ఉండేవారే అల్లాంటి పనులు చెయ్యడము, అవి తప్పుడు పనులు కావని అందరు అనుకోవడము చూసిన తరవాత ఇలియిచ్ తాను చేసినవి మంచివనుకోవడమే కాక, ఇంక మరి తాను వాటిని గురించి ఆలోచించడమే మాని వేశాడు. కొంతకాలానికిక వాటి గోడే మరిచిపోయాడు.

లా డిగ్రీ సంపాదించిన తరవాత సివిల్ సర్వీస్‌లో ఒక చిన్న ఉద్యోగానికి తగిన అర్హత సంపాదించుకున్నాడు. ఆ సందర్భంలో తండ్రి అతనికి కావలసినంత డబ్బు కూడా పంపించాడు. వెంటనే ఒక పెద్ద తరహా దర్జీ దగ్గిరికి వెళ్లి కావలసినన్ని దుస్తులు కుట్టించుకున్నాడు. ఆ పైని తన ప్రొఫెసర్ దగ్గిరికీ, తన స్కూలుకు పోషకుడుగా ఉంటున్న జమీందారు దగ్గిరికీ వెళ్లి, ఎంతో మర్యాదగా సెలవు పుచ్చుకున్నాడు. ఒక పెద్ద హోటలులోకి వెళ్లి ఆర్భాటంగా తన స్నేహితులందరికీ విందుభోజనం ఏర్పాటు చేసి వారిదగ్గిరకూడా సెలవు తీసుకున్నాడు. తన ప్రయాణానికి అవసరమైన సామానులన్నీ పెద్ద పెద్ద షాపుల్లో ఖరీదు చేసి, వాటితో ఇంకొక రాష్ట్రానికి తరలి వెళ్ళిపోయాడు. అక్కడ తన తండ్రికున్న పలుకుబడివల్ల అక్కడి గవర్నరుదగ్గర ఒక ప్రత్యేకోద్యోగిగా కుదురుకున్నాడు.

ఇలియిచ్ అక్కడ కూడా, స్కూల్లో మోస్తరుగానే మసులుకున్నాడు. క్రమంగా సుఖంగా సాగిపోయే ఒక మంచి ఉద్యోగం సంపాదించి అందులో కుదురుకున్నాడు. తన ఉద్యోగవిధులన్నీ సక్రమంగా నిర్వర్తించుకుంటూ, కొంతకాలానికి ఇంకొక పెద్ద పదవిలో ప్రవేశించాడు. ఇల్లాగ పైపైకి వస్తూన్నా, ఖులాసాగాను, సుఖంగాను కూడా కాలక్షేపం చేస్తూ మాంచి హుందాగా ఉండేవాడు.

అప్పుడప్పుడు పల్లెటూళ్లలోకూడా మకాములు చేస్తూ పై ఉద్యోగస్థులన్నా, కింది ఉద్యోగస్థులన్నా ఎంతో మర్యాదగా వ్యవహరిస్తూ, కుల కక్షలకు సంబంధించిన లావాదేవీలన్నీ తూచా తప్పని నిబ్బరమైన నిజాయితీతో పరిష్కరిస్తూ, గొప్ప గౌరవం సంపాదించాడు. ఆతరవాత ఈవిషయాలన్నీ తలచుకొన్నప్పుడల్లా అతనులోలోపల మురిసిపోతూండేవాడు.

బాగా వయసులో ఉండడంవల్ల సరదాగా తిరగాలని ఇష్టం ఉన్నా, ఉద్యోగ వ్యవహారాలలో మాత్రం బాగా ముభావం కనబరుస్తూ, ప్రతీ చిన్న విషయము పరిశీలిస్తూ ఉండేవాడు. అప్పుడప్పుడు కఠినంగా వ్యవహరిస్తూ ఉండేవాడు. కాని నలుగురిలోకి వచ్చినప్పుడు మాత్రం చాలా సరదాగా కబుర్లు చెబుతూ, నలుగురితోను వేళాకోళాలాడుతూ, మర్యాదగా ఉండి, పెద్దమనిషిలా కాలం వెళ్ళబుచ్చాడు. గవర్నరు దంపతులిద్దరు అతన్ని తమ కుటుంబంలోని వ్యక్తిగా పరిగణిస్తూ, ఇలియిచ్ అంటే ఎంతో మర్యాదగాను, ఆప్యాయంగాను మాట్లాడుతూండేవారు.

ఇలియిచ్ పల్లెపట్టుల్లో మకాం చేసి ఉన్నప్పుడు ఒకావిడ ఇతని ఆర్భాటము అదీ చూసి, కొంతకాలం పాటు దోస్తీ కలిపింది. ఆ తరవాత టోపీలుకుట్టే మరి ఒక స్త్రీ తటస్థపడింది. అటుపిమ్మట మరి ఒక వ్యక్తితో మరి కొంతపరిచయం ముదిరింది. క్రమక్రమంగా అతడు మర్యాదస్థులు వెళ్లకూడని సందుగొందుల్లోకి కూడా వెడుతూండేవాడు. ఒకప్పుడు అధికారులదగ్గిర తలవంచుకోవలసిన పరిస్థితి కూడా వచ్చింది అయితే అదంతా కొంత గప్‌చిప్‌గాను, దర్జాగాను సాగిపోవడంవల్ల అంతగా చెడ్డ పేరేమీ రాలేదు. ఒక ఫ్రెంచి సామెత ధోరణిలో అదంతా 'పడుచుదనం' కింద జమ అయిపోయింది. అతనికింగేవీ వ్యవహారాలన్నీ పెద్దకుటుంబాలతోను, ఆకుటుంబాల అర్ధాంగీ కారాలతోను, అతి మర్యాదగాను, చల్ల చల్లగాను సాగిపోయాయి.

ఈవిధంగా అయిదేళ్లు గడిచినతరవాత ఇలియిచ్ ఉద్యోగంలో ఒక మార్పువచ్చింది. న్యాయ శాఖలో కొత్త మార్పులు కొన్ని చేశారు; అందుచేత కొత్త మనుషులు కావలిసివచ్చారు. అలాగ కావలసి వచ్చిన వ్యక్తులలో ఇలియిచ్ ఒకడు. ఇతనికి మేజస్ట్రేటుపదవి ఇచ్చారు. దీనివల్ల తన పాత వ్యవహారాలన్నిటికీ నీళ్లువదులుకుని మళ్ళీ కొత్తదారి తొక్కవలసిన అవసరం ఏర్పడినా, ఉన్నచోటు వదిలి మరొకచోటికి బదిలీ కావలిసివచ్చినా లెక్కపెట్టక ఇలియిచ్ ఈ ఉద్యోగానికి సిద్ధపడ్డాడు. ఈ సంగతి తెలిసి స్నేహితులంతా అతనికి వీడ్కోలిచ్చారు. వారందరితోను కలిసి అతనొకఫోటో తీయించుకున్నాడు. ఆసందర్భంలో స్నేహితులంతా కలిసి అతనికొక వెండి సిగరెట్ కేసు బహుమతీ చేశారు.

మేజస్ట్రేటుగా ఉన్నప్పుడు గూడా ఇలియిచ్ పూర్వంమాదిరిగానే ఉంటూ అతిమర్యాదగా అందరి మన్ననలు అందుకుంటూ ఉద్యోగవ్యవహారాలలోను, స్వంతవ్యవహారాలలోను, ప్రత్యేకంగా తన హోదా

నిలబెట్టుకుంటూ జాగ్రత్తగా కాలక్షేపం చేసేవాడు. ఇలియిచ్ కి వెనక ఉద్యోగంకన్న ఈ ఉద్యోగమే బాగా నచ్చింది. వెనకటి ఉద్యోగంలో పెద్ద పెద్ద దర్జీలు కుట్టిన విలువైనదుస్తులు వేసుకుని గవర్నరు దర్శనార్థం వేచి ఉన్న వందలకొలది అర్జీదారుల మధ్యనించి నడిచిపోతూండడం చాలా దర్జాగా ఉండేది. ఠీవిగా నడిచిపోతూ మధ్య మధ్య గవర్నరుతో కలిసి సిగరెట్లు, టీ సేవిస్తూ ఖులాసాగా కబుర్లు చెబుతూ అధికారం చెలాయించే అతన్ని చూసి అర్జీదారులందరు అసూయ పడుతూ ఉండేవారు. అయితే ఎవరో పోలీసు ఉద్యోగులకు, కులకక్షుల వివాదాలు తీర్చ మరికొంతమందికీ మాత్రమే అతని అవసరా కావలసివచ్చేది. ఇలియిచ్ వారి నందరినీ చాలా మర్యాదగానే ఆదరిస్తూ ఉండేవాడు. తలుచుకుంటే కాలికింద పెట్టి మట్టి చెయ్యగల శక్తిసామర్థ్యాలున్నా 'మిమ్మల్ని అందరినీ ఎంతో మర్యాదగా గౌరవిస్తున్నాము చూడూ!' అన్నట్టుగా అతను ఆ అర్జీదారులందరితోను వ్యవహరిస్తూ ఉండేవాడు. అయితే ఎంత చూసినా అల్లాంటి మనుష్యులా రోజుల్లో చాలా తక్కువగానే ఉండేవారు. కాని మేజస్ట్రేటు గిరీ వచ్చిన తరవాత కొమ్ములు తిరిగిన పెద్ద పెద్ద అధికారులంతా అతనికి గుప్పిట్లో ఉన్నట్టుండేది. ఒక కాగితంమీద నాలుగు గీతలు గీసేసరికి ఎంతెంతటి అధికారులైనా ముద్దాయిలో, సాక్షులో అయి, చేతులు కట్టుకుని అతని ఎదురుగా హాజరు కావలసిందే. అలా హాజరై, అతను కూర్చోమనే దాకా అలా నిలబడి ఉండి, అత నడిగిన ప్రశ్నలకు సమాధానా లివ్వవలసిందే. అయితే ఇలియిచ్ మాత్రం తన అధికారం దుర్వినియోగపరచలేదు. పైపెచ్చు చాలా చల్లగానే కబుర్లు చెబుతూ ఉండేవాడు. అందుచేత అతని కచేరీ అంటే అందరు అదొకవింతగా చెప్పుకునేవారు. కేసులు విచారణ చేసే సందర్భాలలో కూడా అనవసరమయిన బాదరబందీ అంతా తీసివేసి, తన ఇష్టానిష్టా లొకపక్కకు నెట్టి, కేవలం లా ప్రకారం ముక్కుకు సూటిగా వెళ్లిపోతూ ఉండేవాడు. 1864 లో కొత్తగా నూతన న్యాయసూత్రాలమలులోకి వచ్చాయి. ఆ పనిఅంతా కొత్తగా ఉన్నా, ఇలియిచ్ అవన్ని అమలులో పెట్టి నడిపించుకుపోయాడు.

ఇలా మేజస్ట్రేటు గిరీ చెలాయిస్తుండగా అతన్ని ఇంకొక పట్టణానికి బదిలీ చేశారు. అక్కడ అతను కొత్తకొత్తవారితో పరిచయా లేర్పరుచుకుని, కొత్త బంధుత్వాలు కలుపుకున్నాడు. ఇప్పుడు ఒక రకం కొత్తకీని అవలంబించి, పూర్వపు ధోరణిఅంతా చాలావరకు తగ్గించివేశాడు. ఆ ప్రాంతంలో అధికార వర్గానికి కొంతవరకు దూరదూరంగా ఉంటూ, వారందరియెడల ఒకరకమైన దర్జా కనబరుస్తూ ఉండేవాడు. పెద్దపెద్ద న్యాయవాదులతోను, డబ్బున్నవారితోను దోస్తీగా కలిసిమెలిసి తిరుగుతూ, అప్పుడప్పుడు ప్రభుత్వం వ్యవహారాలు సరియైన దారిలో నడవడం లేదని విమర్శించేవాడు. ప్రజలకు పౌరస్వాతంత్ర్యాలు, హక్కులు ఇంకా కొంచెం ఎక్కువ చెయ్యాలని అంటూండేవాడు. ఇది ఇల్లాగ సాగుతున్నా తన వేషభాష లేమీ చెక్కు చెదరనీయలేదు; కొంచెం హుషారుకోసమని గడ్డం కూడా సోగగా పెరగనిచ్చాడు.

ఇలియిచ్ ఈ కొత్తపట్టణానికి వచ్చిన తరవాత కొంతకాలానికి సుఖంగా తన ఉద్యోగంలో కుదురుకున్నాడు. ఆ పట్టణంలో పెద్దపెద్ద ఉద్యోగస్థులందరికీ అక్కడి గవర్నరంటే అంతగా పడేది కాదు; అందుచేత వారందరు ఇతనంటే ఎంతో అప్యాయత కనబరచేవారు. ఆ పైన జీతం కూడా పెద్దదయింది. ఈ రోజుల్లో ఇలియిచ్ ఒక కొత్తరకం బ్రిడ్జి ఆట ఆడుతూండేవాడు. దీనితో అతనికి మరీ సుఖంగా కాలక్షేపం అయిపోతూండేది. పైకి ఖులాసాగా ఆడుతున్నట్టున్నా, ప్రత్యేకశక్తి సామర్థ్యాలుండటంవల్ల క్షణకాలంలో జాగ్రత్తగా లెక్కలుకట్టి సామాన్యంగా ఆ ఆటలన్నీ తనే గెలుచుకుపోతూ ఉండేవాడు.

ఈ పట్టణంలో రెండు సంవత్సరాలున్న తరవాత ఇవాన్ ఇలియిచ్ కి మున్ముందు వివాహమాడబోయే యువతితో పరిచయం కలిగింది. ఆమె పూర్తిపేరు ప్రస్కోవ్యా ఫెడరోవ్నా మిఖేల్. అతనికి పరిచయం అయిన అమ్మాయి లందరిలోను ఆమె చాలా అందగత్తె. మంచి తెలివితేటలున్నాయి; చురుకైనపిల్ల. తీరికసమయాల్లో ఆమెతో దోస్తీగా తిరుగుతూండడం-ఇప్పు డతనికి ఇతరవ్యావృత్తులతో పాటొక వ్యావృత్తిగా తయారయింది. పూర్వం గవర్నరు దగ్గర ప్రత్యేకోద్యోగిగా పనిచేసేటప్పు డతనికి అడపాతడపా నృత్యం చేసే అలవాటుండేది. ఇప్పుడయితే ఏదో ప్రత్యేక సమయంలో తప్ప అది జరగడం లేదు. అధికార పద్ధతుల్లో సరికొత్త మార్పులు వచ్చినా, పెద్దపెద్ద అధికారాల్లో అయిదో అంతస్థులో ఉన్నా, అవసరంవస్తే అందరికన్నా తానే బాగా నృత్యం చెయ్యగలనని అనిపించుకోవడం కోసమే, అతడిప్పుడీ నృత్యవినోదాల్లో పాల్గొనేవాడు. అందుచేతనే అప్పుడప్పుడు నృత్యాది వినోదాల చివరక్షణాల్లో ప్రస్కోవ్యా ఫెడరోవ్నాతో కలిసి నృత్యం చేస్తూండేవాడు. ఈ సందర్భంలోనే ఫెడరోవ్నా కళ్లు అతనిమీద పడ్డాయి. ఆమె అతన్ని

ప్రేమించింది. మొదట్లో ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఈ విషయంలో గట్టిగా ఏమి అనుకోలేదు గాని, ఫెదరోవ్నా ప్రేమించిన తరవాత తనలో తాను "ఏం! ఎందుకు పెళ్ళి చేసుకోకూడదు?" అనుకున్నాడు.

ప్రెస్కోవ్యా ఫెదరోవ్నా పరువు మర్యాదలున్న కుటుంబంలోంచి వచ్చిన పిల్ల; అనాకారి కాదు; కొద్దో గొప్పో ఆస్తికూడా ఉంది. ఇలియిచ్‌కి ఇంతకన్నా మంచి సంబంధం వస్తే రావచ్చును గాని, ఈ సంబంధమైనా మంచిదే. సరే, అతని జీతం ఉండనే ఉందిగదా! ఆమె ఆస్తి కూడా దీనితో సరిసమానమైనదే. ఫెదరోవ్నా బంధువులంతా పెద్ద పెద్ద ఉద్యోగాల్లో ఉన్నారు. అపైన ఆమె చక్కని చుక్క. మంచి ఒద్దికఉన్న పిల్ల. బంధువు లంతా తలలూచారని గాని, లేక పరస్పరము ప్రేమించుకోవడం జరిగిందని, గాని అతడీ వివాహం స్థిరపరచలేదు. మొత్తంమీద ఈ రెండు విషయాలు ఈ వివాహం స్థిరపరచడానికి కారణాలే. అన్నివిధాలా అతనికి సంబంధం నచ్చింది. ఇంకా పెద్ద పెద్ద పదవుల్లో ఉన్న బంధువులంతా ఇది మంచి సంబంధమే అన్నారు.

కనకనే ఇవాన్ ఇలియిచ్ వెంటనే వివాహం చేసుకున్నాడు. పెళ్ళిప్రయత్నాలు, కొత్తకాపరం తొలిరోజుల్లో ఉండే సరదాలు, కొత్త బట్టలు, గుసుగుసలు, సాగసామానులు, బహుమతులు మొదలైన వాటితో ఇలియిచ్ వైవాహిక జీవితం అంతా — ఫెదరోవ్నా గర్భవతి అయ్యే పర్యంతము — హాయిగా సాగిపోయింది. తన సరదాలకు, మర్యాదలకు, ఖులాసా కాలక్షేపాలకు ఈ వివాహం అడ్డు తగులుతుందని అంతవరకెప్పుడు అత నూహించనే లేదు. తన పాతధోరణి అంతా సహజమేనని అనుకుంటూ ఉండేవాడు. దీనికి సంఘంకూడా ఔనౌనని తల ఊపింది. అందుచేత ఈ వివాహం మూలాన మరింత హాయిగా కాలక్షేపం చెయ్యవచ్చునని ఇలియిచ్ ఆశించాడు. అయితే ఫెదరోవ్నా గర్భవతి అయిన కొద్ది నెలలకే కుటుంబంలో తగాదాలు, చిరాకులు, ఎడమొహం పెడమొహం పెట్టుకోవడాలు మొదలయినవన్నీ ప్రారంభమైనాయి. ఇక ఈ ఇబ్బందులలోనించి ఇవతలపడే మార్గమే కనబడలేదు. ఇది ఇల్లా పరిణమిస్తుందని అతడు కలలోనైనా ఊహించి ఉండలేదు.

ఫెదరోవ్నా ఊరికే ఉత్తపుణ్యానికి కుటుంబ మర్యాద, సౌఖ్యము మంటగలిపి వేస్తున్నదని ఇలియిచ్ అనుకున్నాడు. ఆమె ఏ కారణంగా అనుమానపడుతూండేది: పొద్దస్తమానము తనతోనే కబుర్లుచెబుతూ కూర్చోవాలని పట్టుపట్టేది. అయినదానికీ, కాని, దానికీ చీటికీమాటికీ అతన్ని సాధిస్తూండేది — పరువు, మర్యాద లేకుండా ఏదో ఒక రభస తెచ్చిపెట్టి ఇల్లంతా నానాహంగామా చేస్తూండేది. ఇలియిచ్ ఇంతకు పూర్వం ఖులాసాగా కాలక్షేపం చేస్తూ, పై పైమర్యాదల కేమీ లోటురాకుండా జాగ్రత్త పడేవాడు. అందుచేత ఇప్పుడుకూడా ఆవిధంగా కాలం గడుపుకు పోవచ్చునని మొదట అనుకున్నాడు. ఆమె చిరాకుగా మాట్లాడితే వినీవిననట్లు మాట్లాడ కూరుకుని, తనకు అలవాటయిన ధోరణిలో పడిపోతూండేవాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు పేకాటకోసమని తన స్నేహితుల్ని ఇంటికి పిలిచేవాడు. లేకపోతే సాయంత్రంవేళ క్లబ్బులోనే స్నేహితులతో పేకాడుతూ కూర్చునేవాడు. ఇల్లా ఉండగా ఫెదరోవ్నా ఒకనాడు ఇల్లెగిరిపోయేటట్లు కేకలు పెడుతూ, అనరానిమాటలని, తిట్టడం మొదలుపెట్టింది. ఆతరవాత తన ఇష్టంవచ్చినట్లు నడవనప్పుడల్లా అల్లాగే హంగామా చేస్తూ, తిట్లుతిడుతూ, నానాశాపనార్థాలు పెడుతూండేది. ఆమీద ఇలియిచ్ ఇంకా లొంగి వచ్చేదాకా — అంటే పొద్దస్తమానమూ ఇంట్లో కూర్చుని ప్రాణంవిసిగేదాకా తనతో కబుర్లుచెప్పకపోతే — ఆధోరణి మానేటట్లే కనబడలేదు. దీనితో ఇలియిచ్ హడలెత్తిపోయాడు. పరిస్థితు లీవిధంగా మారిపోయేసరికి — అసలు వివాహ బంధనంవల్ల — తత్రాపి ఫెదరోవ్నావంటి భార్యతో ఏర్పడిన బంధనంవల్ల — జీవితంలో సామాన్యంగా సౌఖ్యము, ఆనందము అనేవి అంటుకోవడం క్లిష్టమైపోతుందనీ, పైగా ఇల్లాంటి నిగళబంధనంవల్ల జీవితంలో మర్యాద, మనశ్శాంతీ పూర్తిగా మటుమాయమైపోతాయనీ, నిశ్చయించి అప్పటినించీ తనసౌఖ్యం విషయంలో బాగా జాగ్రత్తపడ్డాడు. దీనికోసం ఇలియిచ్ కొన్ని కొన్ని కొత్తఉపాయాలు పన్నుతూండేవాడు. ఫెదరోవ్నా అస్తమానము ఆఫీసును పట్టుకుని కూర్చుంటారని సాధిస్తూండేది. ఇలియిచ్ సర్వకాలాల్లోను, ఆ ఆఫీసులోనే ఉండి కాలక్షేపంచేస్తూ తన స్వాతంత్ర్యం నిలబెట్టుకునేవాడు.

ఇంతలో కొంతకాలానికి ఇలియిచ్‌కి సంతానం కలిగింది. ఆపిల్లకు పాలుపొయ్యడానికని ఫెదరోవ్నా ప్రతిరోజు ఒక పెద్దగందరగోళం లేవదీస్తూండేది. ఆపైన తనకు పిల్లకు, ఉన్నవి లేనివి కొన్ని జబ్బులు ఏకరువుపెట్టి అతని ఆప్యాయత ఆకర్షించుకోవాలని ప్రయత్నించేది. అయితే ఇలియిచ్‌కి ఆ రోగాల గొడవే తెలిసేదికాదు. ఆ గొడవలవల్ల అతనా యింటిలోనించి పారిపోయి ఎక్కడైనా తలదాచుకోవలసిన గట్టిఅవసరం ఏర్పడ్డది. భార్య రుసరుసలెక్కువైనకొద్దీ అతనా ఇంటిముఖం చూడడమే

మానివేసి ఆ ఆఫీసుకే అంటిపెట్టుకుని ఉండిపోయేవాడు. అధికంగా ఆఫీసుపని అంటేనే అతనికి ప్రాణాలు లేచివచ్చేవి. అందుచేత ఆపని అంటే చెవికోసుకుంటూ, అందులోనే గాలిమేడలు కట్టుకుంటూ ఉండేవాడు.

కొద్దికాలం ఈవిధంగా గడిచిపోయేసరికి, వివాహజీవితంలో కొన్ని స్వల్పసౌభాగ్యాలున్నా, ఈ విధంగా సంసారం ఈదడం చాలా ప్రయాసతో కూడుకున్న పని అనీ, నలుగురిలోను మర్యాదగా కాలక్షేపం చేస్తూ సంసారం సాగించాలంటే ఆఫీసు వ్యవహారాల్లోలాగే ఇంటి వ్యవహారాలలో కూడా ఒక ప్రత్యేక దృక్పథం అలవరుచుకోవాలనీ అతనొక నిశ్చయానికి వచ్చేశాడు.

అభిన్నమైన దృక్పథానికి అలవాటుపడ్డాక ఇక అతనికి ఇంటిదగ్గర కావలసినవి కొన్ని సామాన్య సౌకర్యాలు మాత్రమే. మధ్యాహ్నం వేళ సుఖంగా ఇంటిపట్టున భోజనము, ఇంటికి వచ్చేసరికి ఏ సౌఖ్యానికీ లోటురాకుండా అనుకూలము కనిపెట్టుకుని ఉండే ఇల్లాలు — ఇవ్వే అతనికి కావలసినవి. ఆపైన నలుగురిలోను గౌరవమర్యాదలకు లోటులేకుండా జీవితం చల్లగా సాగిపోతూండాలిగదా! ఇలియిచ్‌కి ఈ సంసారసౌఖ్యాలన్నీ అమరుతూనే ఉన్నాయి. అతనింక మిగిలిన అన్ని విషయాలలోను మర్యాదా లోపం లేకుండా ఖులాసాగా కాలక్షేపం చేస్తూ, నవ్వుతూ పేలుతూ ఉండేవాడు. దీనికి ఇంటిలో కూడా తగినంత ఆదరణ ఉంటే సరేసరి. లేక రుసరుసలు, సాధింపులు ప్రారంభం అయినట్టు కనబడితే ఆఫీసుపని అనే ఒక ప్రత్యేక ప్రపంచంలో ప్రవేశించి, తలుపులు బిగించుకొని కూర్చుని సుఖంగా కాలం గడిపేవాడు.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఆ ప్రాంతంలో అంతటా చాలా మంచివాడనే పేరు సంపాదించాడు. ఇల్లాగ మూడేళ్లు గడిచిన తరవాత ఇలియిచ్ అసిస్టెంటు పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటర్ అయ్యాడు. దీనితో ఆఫీసులో పని ఎక్కువయింది; హోదా కూడా బాగా పెరిగింది. ఇప్పుడు ఎలాంటి అధికారులనైనా తన ఎదట నిలబెట్టేటట్లు చెయ్యగల అధికారం అతనికి హస్తగతం అయింది. ఇలియిచ్ ఇప్పుడే విషయాన్ని గురించి మాట్లాడినా వెంటనే అది పెద్ద పెద్ద అక్షరాలతో పేపర్లలో అచ్చుపడుతూండేది. అతని పేరు ప్రఖ్యాతులు బాగా వ్యాపించాయి. ఇలా జరుగుతున్నకొద్దీ అతని కా ఆఫీసువ్యవహారాలమీద మరింత బాగా మోజు పెరిగేది.

ఈలోగా ఇంకా కొంతమంది పిల్లలు బయలుదేరారు. దీనితోపాటు భార్య రుసరుసలు, సాధింపులు కూడా మితిమించిపోయాయి. ఇంటి వ్యవహారాల విషయంలో అతడవలంబించిన వైఖరివల్ల ఆమె సాధింపులు అన్ని అతని చెవిని పడడమే మానివేశాయి.

ఇలాగ ఏడేళ్ళు పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరుపని చేసిన తరవాత అతన్ని ఇంకొకచోటికి బదిలీ చేశారు. కుటుంబం అంతా కొత్తచోటికి వెళ్లారుగాని ఆ రోజుల్లో ఇలియిచ్‌కి బాగా డబ్బుచిక్కొచ్చి పట్టుకుంది. అదీ గాక ప్రస్కోవ్యాకి కొత్తచోటికి బదిలీ కావడం సుతరామూ ఇష్టంలేదు. జీతం పెరిగినా సంసారం ఖర్చులు కూడా అంతకంటె పదిరెట్లు పెరిగిపోయాయి. ఇది ఇల్లాగ ఉండగా ఇక్కడికి వచ్చిన తరవాత ఇంకొక ఇద్దరు పిల్లలుకూడా పోయారు. దానాదీనా ఇలియిచ్‌కి సంసారం మరీ దుర్భరం అయిపోయింది.

ఇక్కడి కొత్తఇంటికి మారినతరువాత ప్రస్కోవ్యా ప్రతి చిన్న ఇబ్బందికీ ఇలియిచ్చే కారణమని అతన్ని దులిపివేస్తూండేది. భార్యాభర్తలు ఏదైనా సంభాషణ ప్రారంభించేసరికి క్రమంగా అది పిల్లలచదువులకి దిగుతూండేది. ఆ ప్రస్తావనలో వారి పూర్వపు తగాదాల విషయాలుకూడా దొర్లుతూండేవి. ఇంక ఆ తగాదాలమాట ఎత్తితే ఎక్కడో అక్కడే హఠాత్తుగా ఆ ఇద్దరిమధ్యా అంటుకోవడం తప్పదన్నమాటే! ఇక పడకగదిలో ప్రవేశించిన తరవాతమాత్రం ఇద్దరూ ఆప్యాయంగా మాట్లాడుకొనేవారుగాని, ఆ సమయాలైనా అట్టే కాలం ఉండేవి కావు. అడపా తడపా ఒక ద్వీపంమీద ఉన్నట్టు ప్రశాంతంగా ఉండి, మళ్లీ మరుక్షణంలోనే వారిద్దరు ఆ భయంకర జీవితసాగరయాత్ర సాగిస్తూ నిత్యము ఎడమొహము పెడమొహము పెట్టుకుంటూ ఉండేవారు. ఇల్లాగ ఉండడం తప్పు అని తోస్తే ఇలియిచ్ బాగా బాధపడి ఉండేవాడే. కాని అతనికిది సహజమే అనుకున్నాడు. మరికొంతకాలానికి సంసారం ఇల్లాగే నడిపించాలని కూడా నిశ్చయించుకున్నాడు. క్రమంగా తానా సంసారపు గొడవలకు దూరంగా ఉండాలనీ, పైపై మర్యాదలకు భంగం రాకుండా ఉంటే చాలుననీ సరిపెట్టుకున్నాడు. అందుచేత ఇలియిచ్ తన కాలం అంతా చాలావరకు ఆఫీసులోనే గడిపివేస్తూండేవాడు. ఇక ఇంటికి రావడం తప్పనిసరి అయినప్పుడు ఎవరినైనా వెంటబెట్టుకొని వచ్చి, వాళ్ళు ఇంటిలో ఉండడంవల్ల తన పరువు మర్యాదలకు భంగం రాకుండా కాపాడుకునేవాడు. ఏదైనా ఎంతసేపూ అతని దృష్టి ఆ ఆఫీసు వ్యవహారాల

మీదే ఉండేది. చివరికి అతనికి ఆఫీసే లోకమయిపోయింది. రాత్రింబగళ్లా ఆఫీసుపనిలో మునుగుతూ తేలుతూ ఉండడమే అతనికి సుఖం అనిపించింది. ఇప్పుడతనికి తానొక గొప్ప అధికారిననే భావం బాగా పాతుకుపోయింది. ఎలాంటి వ్యక్తినైనా ఇలియిచ్ ఇప్పుడు ఒక్క క్షణంలో అథఃపాతాళానికి తొక్కివెయ్యగలడు. కోర్టులో ప్రవేశించేటప్పుడు అతనికిచ్చే పారా హుషారులు, ప్రత్యేక మర్యాదలు, తనకంటె తక్కువతరహా ఉద్యోగస్థులతో మాట్లాడేటప్పుడు వారు చూపించే వినయ విధేయతలు, పెద్ద అధికారులు, చిన్న అధికారులు తాను చెప్పినదానికల్లా తలలూపుతూండడము, కేసులు పరిష్కరించడంలో కనపరిచే శక్తి సామర్థ్యాలు, తోటివారితో బాతాఖానీలు, విందులు, పేకాటలు మొదలైన సమస్త విషయాలతోను అతనికా జీవితం అంతా హాయిగా గడిచిపోతున్నట్లనిపించేది. మొత్తంమీద ఇలియిచ్ కోరుకున్నట్టుగా జీవితం అంతా అలాగే సరదాగాను, మర్యాదగాను గడిచిపోతూండేది.

ఈ మోస్తరుగా ఇలియిచ్ జీవితం ఏడు సంవత్సరాలకాలం సాగిపోయింది. అతని పెద్దకూతురికప్పుడే 16 వ ఏడు వచ్చింది. ఈలోపుగా ఇంకొక కుర్రవాడు జారిపోయాడు. ఇక మిగిలిన వాడొక్కడే. ఇతని విషయంలో భార్యాభర్తలిద్దరి మాట కలవలేదు. ఇలియిచ్ ఈ కుర్రవాణ్ణి లాస్కూల్లో చేర్చాలని అనుకున్నాడు కాని, ఫెడరోవ్నా కేవలం అతని మాట కాదనడానికని వాణ్ణి హైస్కూల్లో చేర్పించింది. ఆడపిల్లకి ఇంటిదగ్గరే చదువు చెప్పించారు. ఆ పిల్ల చదువు బాగానే సాగింది. మొత్తంమీద ఆ పిల్లవాడి చదువు కూడా బాగానే సాగిందని చెప్పవచ్చును.

3

వివాహానంతరం 17 ఏళ్ళవరకు ఇవాన్ ఇలియిచ్ జీవితం అంతా ఈవిధంగా గడిచిపోయింది. అతడప్పుడే చాలాకాలంనించి పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరుగా పనిచేస్తున్నాడు. అధికార్లతన్ని అనేకసార్లు బదిలీ చేస్తామన్నారుగాని ఉన్నదానికంటె మరొక మంచిఉద్యోగం రాగలదనే ఆశతో ఇలియిచ్ దానికి ఇష్టపడలేదు. ఇంతలో ఒక కష్టంవచ్చి, హాయిగా గడిచిపోయే అతని జీవితంఅంతా తారుమారు చేసివేసింది. విశ్వవిద్యాలయం ఉన్న ఒక పట్టణంలో ప్రధానన్యాయాధికారి ఉద్యోగం తనకిస్తారని ఇలియిచ్ చాలాచాలా ఉర్రూతలూగేవాడుగాని, చివరికి హాప్ అనే వ్యక్తి ముందుకు తోసుకువచ్చి, ఆ ఉద్యోగం కాస్తా తన్నుకు చక్కాపోయాడు. దీనితో ఇలియిచ్ బాగా చిరాకుపడి, హాప్‌నీ,తన పైఅధికారుల్నీ నానామాటలుఅని,వారితో దెబ్బలాట పెట్టుకున్నాడు. దానితో ఆ అధికారులతన్ని ఒక మూలకు నెట్టివేశారు. ఇల్లాంటిదే ఇంకొక ఖాళీ వచ్చిందిగాని ఆ అధికారులదికూడా ఇంకొకరికి ఇచ్చివేశారు.

ఇది 1880 లో జరిగింది. ఇలియిచ్ జీవితంలో ఇలాంటి పాడుసంవత్సరం ఎన్నడూ రాలేదు. తనకిచ్చేజీతం చాలలేదన్న విషయం ఆ ఏడంతా అతనికి మాటి మాటికీ స్ఫురిస్తూనే ఉండేది. ఆపైన అధికారుల్ని తనమాటే, మరిచిపోయారన్నది కూడా స్పష్టపడిపోయింది. ఇంతే గాదు; తనజీవితం అంతటిలోను ఇంతటి ఘోరమైన అన్యాయం జరగలేదని అతను బాధపడుతూంటే, మిగిలినవారందరు అది సర్వసామాన్యంగా జరిగేవిషయమేనని ఆ గోడే పట్టించుకోవడం మానివేశారు. ఆఖరికి తండ్రికూడా అతనికి సహాయం చెయ్యాలనే తలపెట్టలేదు. ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఇక తన మాటంటే ఎవ్వరు చెవిని పెట్టడమే మానుకున్నారని అనుకున్నాడు. ఇది ఇలాగ ఉండగా నెలకు మూడువేల అయిదు వందలిస్తూంటే చాలదా? అనీ, నిజంగా ఇలియిచ్ అదృష్టవంతుడేననీ అందరు అంటూండేవారు. తనకు ఘోరమైన అన్యాయం జరిగిందని ఇలియిచ్ ఎప్పుడు లోలోపల కుములుతూండేవాడు; ఆపైన ప్రతిరోజూ భార్య సాధించిపోస్తూనే ఉంది; దానిమీద ఇలియిచ్‌కూడా తలకు మించిన అప్పులుచేస్తూ దుబారాగా ఖర్చుచేస్తూండేవాడు; వీటి అన్నిటివల్ల అనుభవించేయాతన ఇలియిచ్‌కి తప్ప ఇంకెవరికి తెలుస్తుంది?

ఎలాగైనా కొంత డబ్బు ఆదా చెయ్యాలనే ఉద్దేశంతో ఇలియిచ్ ఆ సంవత్సరం వేసవిలో సెలవుపెట్టి, భార్యతోసహా బావమరది ఇంటికి వెళ్లాడు. అక్కడికి వెళ్ళిన తరవాత జీవితంలో మొట్టమొదటగా అతనికి నిస్త్రాణ, విసుగుదల అంటే ఏమిటో తెలిశాయి. ఇంతేగాదు; ఇంకా కొన్నిరోజులయ్యేసరికి అతనికి దిగులు, బెంగ కూడా పట్టుకున్నాయి. ఆ తరవాత ఇంక ఈవిధంగా జీవితం సాగించడం సాధ్యపడదనీ, దీనివిషయంలో గట్టిగా పనిచెయ్యాలనీ అతను నిశ్చయించుకున్నాడు.

ఇలియిచ్ ఒకనాడు రాత్రిఅంతా మేలుకుని వరండాలో అటూఇటూ పచారుచేస్తూ, ఒకసారి పీటర్స్‌బర్గ్ వెళ్ళి తాను చేసినపని గుర్తించలేని పై ఉద్యోగస్థులందరికీ శాస్తిచెయ్యాలనీ, ఎలాగైనా మరి ఒక ప్రభుత్వశాఖలోకి బదిలీ చేయించుకోవాలనీ స్థిరపరుచుకున్నాడు.

ఇలియిచ్ ఆ మర్నాడు పొద్దున్నే లేచి బావమరిది, భార్య వద్దని ఎంత పోరినా వినిపించుకోకుండా, ఎల్లాగో అల్లాగ ఏదో ఒక ప్రభుత్వశాఖలో నెలకు అయిదు వేలు వచ్చే ఉద్యోగం సంపాదించే ప్రయత్నంమీద పీటర్స్‌బర్గ్‌కు ప్రయాణమైనాడు. అతని కిప్పుడు ఉద్యోగం ఎటువంటిదీ? అన్న ప్రమేయం ఏమీ లేదు. అది ఏ ప్రభుత్వశాఖఅయినా సరే. రైల్వేలోగాని, బాంకులోగాని, చివరికి హార్బరులోగాని, ఎక్కడయినాసరే అతనికి కావలసిందల్లా అయిదువేల ఉద్యోగమే. తన శాఖలో పైఅధికారులు తాను చేసినపని గుర్తించలేకపోయారు కనక ఆ ఉద్యోగం మాత్రం మరొక మంత్రివర్గంలో దొరికితే చాలు! అతనికి కావలసినది అంతా అంతే.

తలవని తలంపుగా ఈ ప్రయత్నంలో అతను పట్టిందల్లా బంగారం అయింది.

కుర్స్క్ స్టేషన్‌లో ఇలియిచ్ స్నేహితు డొకడు తటస్థపడ్డాడు. అతడు ఇలియిచ్ కూర్చున్న ఫస్టు క్లాసులోకి వచ్చి కూర్చున్నాడు. అతని పేరు ఇలియిన్. ఇద్దరు సంభాషణ ప్రారంభించిన తరువాత ఇలియిన్ "ఇప్పుడిప్పుడే మంత్రివర్గంలో మార్పులను గురించి కుర్స్క్ గవర్నరు కొక టెలిగ్రాం వచ్చిం"దని చెప్పాడు. ఈ టెలిగ్రాంవల్ల ఇవానోవిచ్‌ని తీసివేసి అతని స్థానంలో సెమినోవిచ్‌ని వేస్తారని తెలిసింది.

దీనివల్ల రష్యా అదృష్టం ఏదారిపట్టినా, ఇలియిచ్‌కి మాత్రం బాగా లాభించింది. దీనితో పీటర్ పెత్రోవిచ్చి, జఖార్ ఇవానోవిచ్చి బాగా పెద్ద పదవుల్లోకి వెళ్లారు. వీ రిద్దరిలోను జఖార్ ఇవానోవిచ్ ఇలియిచ్‌కి చాలా దగ్గిర స్నేహితుడు; ఇంతకు పూర్వం ఇద్దరు ఒకే కోర్టులో కలిసి పనిచేశారు.

మాస్కో వెళ్ళినతరవాత పై విషయాలన్నీ నిజమేనని ఋజువయింది. పీటర్స్‌బర్గ్ వెళ్ళగానే ఇలియిచ్ జఖార్ ఇవానోవిచ్‌ని కలుసుకున్నాడు. అతడు ఇలియిచ్ పనిచేస్తూన్న న్యాయశాఖలోనే అల్లాంటి ఉద్యోగం ఇస్తానని గట్టిగా హామీ ఇచ్చాడు.

ఒకవారం గడిచిన తరువాత ఇలియిచ్ భార్యకొక టెలిగ్రాం ఇస్తూ దానిలో 'జఖార్‌కి పెద్ద ఉద్యోగం అయింది. ఒకవారం రోజుల్లో నాకు ఆర్డరు వస్తుంది.' అని వ్రాశాడు.

ఈవిధంగా తలవని తలంపుగా మంత్రివర్గంలో మార్పులు రావడంవల్ల ఇలియిచ్‌కి తాను పనిచేసే న్యాయశాఖలోనే ఒక పెద్ద ఉద్యోగం అయింది. ఈ ఉద్యోగంలో అయిదు వేలజీతమే కాక, బదిలీ ఖర్చులకింద ఇంకొక మూడు వేలుకూడా పుట్టాయి; ఇలియిచ్ ఇప్పుడు తనతోటి ఉద్యోగస్థు లందరికన్నా రెండంతస్థులు పైకి వెళ్ళాడు. ఇంతకు పూర్వం తన డిపార్టుమెంటన్నా, ఆ అధికారులన్నా అతనికి మంటగా ఉండేదిగాని, ఇప్పు డది అంతా మాయమైపోయింది. ఇలియిచ్ యిప్పుడు అన్నివిధాలా హాయిగా ఉన్నాడు.

ఇదంతా జరిగిన తరవాత అతను మళ్ళీ స్వస్థానానికి చేరుకున్నాడు. ఇలియిచ్ ఇప్పుడు చవిమాచినంత హాయి, సౌఖ్యము ఇదివర కెప్పుడు రుచిమాచి ఎరగడు. ఈ కొత్త ఉద్యోగం వచ్చిన తరవాత ఫెడరోవ్నా ధోరణి కూడా బాగా మారిపోయింది. దంపతులిద్దరిమధ్యా కొంతవరకు సయోధ్య కుదిరింది. పీటర్స్‌బర్గ్‌లో ఇప్పుడందరు ఇలియిచ్‌కి విందులు చేసేవారే. అతని శత్రువు లందరికీ శృంగభంగం జరిగింది. వారందరు ఇప్పు డతని చుట్టూ తిరగడం ప్రారంభించారు. కొత్త ఉద్యోగం వచ్చిన తరవాత అందరు అతన్నిప్పుడు 'ఓహో ఓహో' అని గౌరవిస్తూ, "అదృష్టం అంటే అలాగ ఉండాలి" అని అంటూ లోలోపల అతని కింత ఉద్యోగం అయిందని అసూయపడుతున్నారు. ఇలియిచ్ అంటే ఇప్పుడు పీటర్స్‌బర్గ్‌లో ఉన్న వారందరికీ బాగా అప్యాయత కలిగింది. ఇలియిచ్ ఈ విధంగా వచ్చిన మార్పులన్నిటిని గురించీ అప్పుడప్పుడు తన స్నేహితులతో ప్రస్తావిస్తూండేవాడు.

ఫెడరోవ్నా ఈ మాటలన్నీ వింటూ అవన్నీ నిజమేనని నమ్మినట్టే కనబడేది. ఏమీ అడ్డుమాటలు చెప్పకుండా తమ ప్రయాణం సరంజామా చేస్తూ ఉండేది. ఇలియిచ్ ఇదంతా చూసి ఇన్నాళ్ళకు తన ప్రయత్నాలన్నీ దారిలో పడ్డాయనీ, భార్య కూడా ఇప్పుడు తనతో ఏకీభవిస్తున్నదనీ, కొంతకాలంనించి ఇబ్బందులు పడుతున్నా ప్రస్తుతం అవన్నీ సర్దుకుపోతున్నాయనీ, ఇప్పు డిక తనజీవితం మర్యాదగాను, ఖులాసాగాను సాగిపోగలదనీ సంతోషపడ్డాడు.

సెప్టెంబరు పదో తేదీనాటికి ఇవాన్ ఇలియిచ్ కొత్తఉద్యోగంలో చేరుకోవాలి. అందుచేత ఒక పదిరోజులపాటుండిపోవచ్చుననే ఉద్దేశ్యంతో స్వస్థలానికి వచ్చాడు. అదీగాక క్రొత్తచోటికి కావలసిన హంగులన్నీ ఏర్పాటుచేసుకోవాలి; కుటుంబంఅంతా ప్రయాణం కావడానికి తగిన సరంజాంకూడా చెయ్యాలి.

ఇప్పుడు ఫెడరోవ్నా కూడా అతని తలలో నాలికలాగ మసులుతూంది. భార్యాభర్తలిద్దరు ఒక్కమాటమీద నడిచిపోతున్నారు.

అదృష్టవశాత్తు తలపెట్టిన పనులు నిర్విఘ్నంగా సాగిపోతూండడంవల్ల భార్యాభర్తలిద్దరు బాగా అన్యోన్యంగా ఉంటున్నారు. వివాహం అయినతరువాత ఎప్పుడూ వారింత అన్యోన్యంగా మసులుకోలేదు. ఇలియిచ్ వెంటనే తన కుటుంబం అక్కడనించి కదిపివెయ్యాలని అనుకున్నాడు గాని బావమరిదీ, అతని భార్య, కాదు కూడదని పట్టు పట్టడంవల్ల మరి కొన్నాళ్ళపాటు అక్కడే ఉండి పోయాడు. వారి కుటుంబానికీ ఇప్పుడీ కుటుంబంమీద వల్లమాలిన మమకారం ఏర్పడింది. చివరికి వారి బలవంతం మూలాన కుటుంబం అంతా బావమరిదిదగ్గరే అట్టేపెట్టి, ఆ కొత్తచోటికి అతనొక్కడే బయలు దేరి వెళ్లాడు.

పట్టినదంతా బంగారం కావడంవల్ల ఇలియిచ్ స్వతః చాలా ఉత్సాహంగా ఉన్నాడు. దానిమీద భార్యానుకూల్యం మరింత ధైర్యాన్ని ఇచ్చింది. దానా దీనా అతను లోలోపల ఉప్పొంగిపోతూ కొత్త ఉద్యోగంలో కుదురుకున్నాడు. అక్కడ అతనికి ఒక చక్కని భవంతి దొరికింది. భార్యాభర్తలిద్దరు చాలాకాలంనించి సరిగ్గా అలాంటి భవంతిలోనే ఉండాలని ఉవ్విళ్ళూరుతూఉండేవారు. అది బాగా విశాలమైన భవంతి. పెద్దమనుషులు కూర్చునే గదులు బాగా విశాలంగాను ఎత్తుగాను ఉన్నాయి. అదీగాక అవి పూర్వపద్ధతిలో కట్టిన గదులుకూడాను. ఆ భవంతిలో ఇలియిచ్ చదువుకోడానికి అన్ని విధాలా ఉపయోగమైన వేరే ప్రత్యేకమైన గది కూడా ఉన్నది. ఇదిగాక భార్యకు, కుమార్తెకు వేరే వేరే గదులు, కొడుకు చదువుకునే గది, చక్కగా అమర్చినట్లున్నాయి. కొడుకుగది ప్రత్యేకం అతని కోసం కట్టించినట్లే ఉంది. ఇలియిచ్ స్వయంగా దగ్గిరఉండి, అక్కడ చెయ్యవలసిన ఏర్పాట్లన్నీ చేయించాడు. సోఫాలు మొదలైనవన్నీ ప్రాచీన పద్ధతుల్లో తయారుచేయించి తగినచోట్ల పెట్టించాడు. ప్రతీదీ సరిగా అతను తలపెట్టిన ఆదర్శపద్ధతిలోనే సాగిపోతున్నది. సగంసగం తయారైనవికూడా అను కున్నదానికంటె ఇంకా ఎక్కువ బాగా ఉన్నట్లే కనిపించాయి. 'అవన్నీ పూర్తిఅయితే పిసమంతైనా మోటుదనం లేకుండా ఎంత సొగసుగా ఉంటాయి!' అని అనుకుంటూ ఇలియిచ్ లోలోపల మురిసిపో తూండేవాడు. పడుకున్న తరవాత, ఒకసారి భవంతిలో నలుగురూ కూర్చునే గది ఎంత సొగసుగా తయారవుతూందో ఊహించుకొని ఇలియిచ్ ఉద్వేగంగా ఉప్పొంగిపోయాడు. తరవాత ఆ గది అలంకరించే వస్తువులన్నీ అక్కడ ఉన్నట్లు భావించు కుని మరీమరీ ఆనందించాడు. తరవాత, తన భార్యకు కుమార్తెకు అవన్నీ అచ్చంగా వారు కోరుకున్నట్లే ఉంటాయనీ, వారు కూడా పరమానందభరితులౌతారనీ అనుకుని ఎంతో సంతోషపడ్డాడు. కాని వారిద్దరూ కూడా ఆ గది అంత బ్రహ్మాండంగా ఉంటుందని అనుకొని ఉండరు. ఇలియిచ్ పురాతన వస్తువులమ్మేచోటికివెళ్లి మంచి ఖరీదైన వస్తువులన్నీ చవకబారుగా కొన్నాడు. అవి అలంకరించడం వల్లనే ఆభవంతికంతటికీ ఒక పెద్ద జమీందారీఠీవీ వచ్చింది.

అయినా ఇంటికి వ్రాసిన ఉత్తరాలలో అతడా విషయం వ్రాయనేలేదు. హఠాత్తుగా అవన్నీ చూసి వారిద్దరూ ఆశ్చర్యపోవాలనీ, అందుచేత ముందుగా ఈ విషయం తెలియనివ్వకూడదనీ అతననుకున్నాడు. రాత్రింబవళ్ళనిరంగా కాలం గడిచిపోయింది. ఆఫీసుపనీ అంటే అతనికి ఇష్టమున్నా, ఇప్పుడీ పని ముందరి అంత ఉత్సాహంగా కనబడలేదు. ఒక్కొక్కప్పుడు కోర్టులో పని చేసేటప్పుడు కూడా తన గదిలో అమర్చే తెరలనుగురించి పరిధ్యానంగా ఆలోచిస్తూ కూర్చునేవాడు. ఈ ధోరణి ఎంతవరకు వెళ్ళిందంటే—ఒక్కొక్కప్పుడు ఇలియిచ్చే స్వయంగా అక్కడ కుర్చీ ఇక్కడ, ఇక్కడ కుర్చీ అక్కడ సర్దుతూండేవాడు. ఒకసారి పనివాడొకడు గోడ పైభాగం మీద అలంకరిస్తున్నాడు. ఇలియిచ్ చెప్పిందతనికి బోధపడలేదు. అందుచేత నిచ్చెనపైకి కొన్ని మెట్లెక్కి వెళ్ళి, ఆ పనివాడికా విషయం తెలిసేటట్లు చెప్పాలనుకున్నాడు. కాని నిచ్చెన ఎక్కుతూంటే కాలు జారింది. అయితే మంచి సత్తా ఉన్న మనిషి కనక ఆ నిచ్చెన పట్టుకు వేళ్ళాడాడు. కాని అతని పార్శ్వం ఆ పక్కనున్న కిటికీ గడియకు గట్టిగా డీకొంది. మొట్టమొదట అది గీచుకుపోయినచోట బాగా బాధ పెట్టింది. కాని కాస్సేపటికా బాధ తగ్గిపోయింది. దానిమీద అతనికి మరింత ఉత్సాహం వచ్చింది. ఆటుపిమ్మట ఒక ఉత్తరంలో "నాకు మళ్ళీ 15 ఏళ్ళ వెనక ఉన్నంత ఉత్సాహం వచ్చింది" అని వ్రాశాడు. ఇలియిచ్ ఆ భవంతి ఏర్పాట్లన్నీ సెప్టెంబరు నాటికి పూర్తి అయిపోతాయని అనుకున్నాడు గాని, చివరికి అవన్నీ అక్టోబరు మధ్యదాకా జరిగాయి. అయితే పనులన్నీ పూర్తి అయ్యాక అతనే గాక చూసినవారందరు అవి చాలా బాగున్నాయని మెచ్చుకున్నారు.

నిజానికి ఇలియిచ్ చేసిన ఈ ఏర్పాట్లన్నీ సామాన్యసంసారులు తమకంటె కొంచెం ఉన్నవారివి అనుకరిస్తూ చేసే ఏర్పాట్లలాగే ఉన్నాయి గాని అంతకంటె ఏమీ విశేషంగా లేవు. ఈసామాన్య సంసారులైనా ఇంచుమించుగా తమవంటివారినే

అనుకరించగలరుగాని అంతకంటె మించిపోలేరు గదా! ఇలియిచ్ సంపాదించిన ఆకంచు విగ్రహాలు, ఆరగ్గులు, ఆపూలకుండీలు సరీగ్గా అలాగే ఉన్నాయి. ఇంతచేసినా అతని యిల్లు సామాన్యంగా అల్లాంటి తరహా మనుష్యుల ఇంటిలాగే ఉన్నదిగాని, అతనికి మాత్రంఅదంతా ఒక పెద్ద బ్రహ్మాండమైన భవంతిలాకనబడింది. ఆవేళ భార్య, పిల్లలు బయలుదేరి స్టేషనుకు వస్తున్నారని తెలియగానే ఎంతో సంతోషపడి, ఇలియిచ్ వారిని కలుసుకోవడానికి అక్కడికి వెళ్ళాడు. వారాయింటికి వచ్చేసరికి ఇల్లంతా పూల కుండీలతోను,కొత్తదీపాలతోను కలకలలాడుతూంది. నలుగురు కూర్చునేగది, చదువుకునే గది మొదలైనవన్నీ చూసి కుటుంబం అంతా బ్రహ్మానంద భరితులైనారు. ఇలియిచ్ వారికందరికీ తాను భవంతిలో ప్రత్యేకంగా చేసిన ప్రతీ ఏర్పాటు చూపించాడు; వారవ్వన్నీ భట్రాజుల్లా పొగడుతూంటే ఎంతో ఆహ్లాదంగా విని, పట్టరాని ఆనందం అనుభవించాడు. సాయంత్రం వేళ అందరు కూర్చుని టీ పుచ్చుకునేటప్పుడు ఫెడరోవ్నా అతనికి తగిలిన దెబ్బని గురించి అడిగింది కాని, ఇలియిచ్ అదంత పెద్దదెబ్బ కాదని నవ్వేసి,తానెంత చరచరా నిచ్చెన ఎక్కి వెళ్ళిందీ ప్రత్యక్షంగా వారికి చూపించాడు. అటుతరవాత "నేను కొద్దో గొప్పో వస్తాదును కనక, అట్టే దెబ్బతగలకుండా తప్పించుకున్నాను. కాని మరొకరయితే ఆ దెబ్బతో ప్రాణాలు పోవలసిందే. ఏదో కొంచెం గీసుకుపోవడంతో సరిపోయింది. ఇదిగో! ఇక్కడనే కొంచెం దెబ్బతగిలింది. ఇక్కడ ముట్టుకుంటే కొంచెం నొప్పిగా ఉంది. అప్పుడే చాలావరకంతా తగ్గిపోయింది. ఏదో కొంచెం బొప్పికట్టింది. అంతే!" అన్నాడు.

వారందరు ఆ యింట్లో సర్దుకోవడం మొదలు పెట్టేసరికి సామాన్యంగా జరిగేటట్లు, మొత్తంమీద ఇంకొక చిన్నగదిఉంటే బాగా సరిపోయిఉండునని అనిపించింది. అయితే ఇప్పుడు అనుకున్న దానికంటె ఇంకొక అయిదువందలు ఎక్కువ వస్తున్నాయి. ఈ మొత్తం ఎంత చిన్నదయినా ఇల్లాంటి మొత్తాలు చేతిలో పడ్డప్పుడు కలిగే ఆనందం చాలా గొప్పది.

ఆభవంతిలో అక్కడక్కడ చిన్న మార్పులు- అంటే ఆసోఫా ఇక్కడికీ ఈ కుర్చీ అక్కడికీ జరపడంలాంటివి—ఇంకా జరుగుతూనే ఉండడం వల్ల, అన్నీ సజావుగా వెళ్ళిపోయాయి. భార్యాభర్తలిద్దరికీ ఆ భవంతి అన్నివిధాలా నచ్చింది. అదీగాక వారిద్దరు ప్రత్యేకంగా సర్దుబాటుచేసుకోవలసిన వింకా అనేకం ఉన్నాయి.

అందుచేత ఆ యిద్దరికి కొన్ని కొన్ని విషయాలలో మాటపట్టింపులు వచ్చినా—పెద్దగొడవలు ఏమీ రాకుండా చివరికి అవ్వన్నీ సర్దుకుపోయాయి. ఇంట్లో చేయవలసిన ఏర్పాట్లన్నీ పూర్తి అయిపోయిన తరువాత ఇంక చెయ్యవలసినవి ఏమి లేకపోవడంవల్ల మొదట్లో కొంత నిరుత్సాహంగా ఉందిగాని, కొత్త వారితో పరిచయాలు, కొత్తచోట్లకు షికారులు మొదలైనవాటివల్ల మొత్తంమీద అక్కడి జీవితం చాలా సౌఖ్యంగా గడిచిపోతున్నది.

ఇలియిచ్ పొద్దున్నే కోర్టుకువెళ్ళి మధ్యాహ్నం భోజనానికి ఇంటికి వస్తూండేవాడు. సామాన్యంగా ఇంటిదగ్గర ఉన్నంతసేపు ఖులాసాగానే ఉండేవాడు గాని ఒక్కొక్కప్పుడు తన యింటి గొడవలవల్ల బాగా చిరాకు పడుతూండేవాడు. బల్లమీద పరిచిన తెల్లని బట్టమీద కాస్త మరకపడినా, కిటికీ తెర గొలుసేమైనా కొంచెం వంకరపోయినా, అతని చిరచిరలకిక అంతూదరీ ఉండేదికాదు. అయితే మొత్తంమీద జీవితం అంతా అతను కోరుకున్నట్లే అట్టే శషభిషలు లేకుండా హాయిగాను, మర్యాదగాను గడిచిపోతూ ఉండేది.

ఇలియిచ్ ప్రొద్దున్నే తొమ్మిదింటికి లేచి, కాఫీ పుచ్చుకుని పేపరు చదివి, ఆఫీసుదుస్తులు ధరించి కోర్టుకు హాజరవుతూండేవాడు. అక్కడ ఆఫీసు ధోరణిఅంతా అప్పుడే ఒకదారిని పట్టిపోతూఉండేది. ఇలియిచ్ కూడా దానికేమీ అడ్డుతగలకుండా అదంతా అల్లాగే నడిపించుకుపోతూ ఉండేవాడు.అర్జీదారులు, విచారణలు, కోర్టుపరిపాలన, ఆఫీసు వ్యవహారాలు, మొదలైన విషయాలన్నిటిలోను, ఏదైనా విజాయితీ గాని, కొత్తపద్ధతి గాని ప్రవేశపెడితే చాలా గందరగోళం బయలుదేరుతుంది. అందుచేత ఇలియిచ్ జనం అందరితోను కేవలం అధికారపద్ధతిలోనే వ్యవహరిస్తూ, ఉద్యోగి హోదా నిలబెట్టుకుంటూ ఉండేవాడు. ఎవరైనా ఒక ఆసామీ ఒక విషయం తెలుసుకోడానికి వచ్చాడనుకుందాము. ఆ విషయం ఇలియిచ్‌కి సంబంధించింది కాకపోతే అసలతనా వ్యక్తిని దరిదాపానికే రానిచ్చేవాడు కాదు. ఒకవేళ ఉద్యోగ ధర్మంలో ఎవరైనా తన దగ్గరికి వస్తే అధికారిగా తాను చెయ్యవలసిందంతా చేస్తూండేవాడు; అల్లాంటప్పుడు ఆ వ్యక్తితో పైపై మర్యాదల కేమీ లోటు రానీయకుండా మాట్లాడి, వెంటనెంటనే పంపించివేస్తూండేవాడు. ఆ ఆఫీసుపని అయిపోయిందంటే ఆ వ్యక్తికి సంబంధించినదంతా ఆ క్షణంలో

ఆఖరవన్న మాటే! ఆఫీసు వ్యవహారాలు, వ్యక్తివ్యవహారాలు, ఎప్పటికప్పటికి వేరువేరుగా చూసుకుంటూ, రెండు కలగా పులగం కాకుండా కాసుకోవడంలో ఇలియిచ్ చాలా గట్టివాడు. అలాగ కొంతకాలానికి ఈ రెండు ఒక కొసదాకా తీసుకుపోయాడు. దీనిలో బాగా అందెవేసిన చెయ్యి కాబట్టి, ఒక్కొక్కప్పుడు ఉద్యోగవ్యవహారాలలో వ్యక్తి సంబంధాలు కూడా కలిసిపోనిచ్చేవాడు. అవసరం అయితే ఏ క్షణంలోనైనా ఈ వ్యక్తిసంబంధాలు జారవిడిచివెయ్యగల శక్తిసామర్థ్యాలున్నాయనే ధీమావల్లనే అతడీ విధంగా చేస్తూ ఉండేవాడు. ఇలా వ్యక్తిబంధవ్యాలు వదులుకోవలిసివప్పుడు ఎవరికీ నొప్పి కలగకుండా అతి చాకచక్యంతో అన్నీ ఇట్టే జారవిడిచివేస్తూండేవాడు. కోర్టుపని కొంత జరిగిన తరవాత, మధ్యాహ్నం వేళ విశ్రాంతిసమయంలో టీతాగి, సిగరెట్టుముట్టించి, రాజకీయాలు, పేకాట, మొదలైన వాటిని గురించి బాతాఖానీ వేస్తూండేవాడు. అయితే మొత్తంమీద, అది అంతా చాలావరకు ఉద్యోగాలు, బదిలాయింపులు మొదలైనవాటి మీదే నడిచిపోతూ ఉండేది. కాని, కోర్టు వ్యవహారాలన్నీ అత్యంత చాకచక్యంతో నిర్వహించి, ఇంటికి చేరుకున్న తరవాత బాగా అలిసిపోయి ఉండేవాడు. ఇంటికివచ్చేసరికి భార్య, కుమార్తె సామాన్యంగా ఆ ఇరుగుపొరుగువారెవరి ఇంటికైనా వెళ్లేవారు. లేకపోతే ఇరుగుపొరుగు వారెవరైనా వారింటికి వచ్చేవారు. కొడుకు స్కూలుకు వెళ్లి ప్రైవేటుమాష్టరు దగ్గిరపాఠాలు చదివి, హైస్కూలులో చెప్పిన వేవో చదువుకుంటూ ఉండేవాడు. ప్రతీదీ అనుకున్నట్టుగా జరిగిపోతూ ఉండేది. భోజనాలయిన తరవాత మాడడానికి వచ్చినవారెవరు లేకపోతే ఇలియిచ్ సామాన్యంగా ఆరోజుల్లో వాదోపవాదాలు లేవదీసిన పుస్తకాలు చదువుతూండేవాడు. సాయంకాలం కాగానే ఆఫీసు కాగితాలు చదివేవాడు. సాక్షులు చెప్పినవన్నీ జాగ్రత్తగా పరిశీలించి, లా ప్రకారం వాటి మంచిచెడ్డలు నిర్ణయించేవాడు. ఈ పని అతనికి నచ్చేదనిగాని, నచ్చలేదనిగాని చెప్పడం కష్టం. అది బ్రిడ్జి ఆడుకునే సమయమయితే ఆ పని అంతా నిరుత్సాహంగా ఉండేది. పేకాట వేళ కాకపోతే భార్యతో బాతాఖానీ వెయ్యడం కంటె బాగానే ఉండేది. ఇలియిచ్ విందు భోజనాలంటే చెవి కోసుకునేవాడు. పెద్దపెద్ద ఉద్యోగస్థు లందరినీ సకుటుంబంగా ఈ విందుల కాహ్వానిస్తూ ఉండేవాడు. అతని భవంతిలో హాలులాగే ఆ విందులు కూడా సర్వసాధారణంగానే ఉండేవి.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఇంట్లో ఒకసారి నృత్యం జరిగింది. ఆ నృత్యం చూసి ఇలియిచ్ చాలా సంతోషించాడు. ప్రతీదీ బాగానే జరిగిపోయింది గాని ఆ విందులో వాడిన మిఠాయిని గురించి, భార్యాభర్తల లిద్దరి మధ్య గట్టిగా అంటుకుంది. ప్రస్కొవ్యా ఫెడరోవ్నా ఈ విందంతా ఒకవిధంగా జరిపించాలని అనుకున్నదిగాని, ఇలియిచ్ ఆ విందుకు కావలసిన తీపి సరుకంతా ఒక పెద్ద హోటలునించి తెప్పించాలని పట్టుపట్టి, వెనకాముందు చూసుకోకుండా బాగా దుబారాగా ఖర్చుపెట్టాడు. అలా తెప్పించిన సరుకులో చాలాభాగం మిగిలిపోయింది. అందుచేత హోటలుబిల్లంతా కలిసి తడిసి మోపెడైంది. చివరికి భార్యాభర్తల లిద్దరిమధ్య బయలుదేరిన ఆ తగాదా చిలికిచిలికి గాలివాన అయింది. ఫెడరోవ్నా అతన్ని "చేతా వాతా కాని తెలివితక్కువ దద్దమ్మ"ని కసిరింది. దానిమీద ఇలియిచ్ రెండు చేతులతోను తల గట్టిగా నొక్కిపట్టుకుని, ఒళ్లు తెలియని కోపంలో విడాకులదాకా వెళ్ళిపోయాడు.

అయితే ఆ నృత్యం అంతా చాలా బాగా జరిగిపోయింది. దానికి ప్రత్యేకంగా పెద్దపెద్దవాళ్ళంతా హాజరైనారు. ఇలియిచ్ అనా డొక జమిందారు చెల్లెలితో కలిసి నృత్యం చేశాడు. ఆ జమీందారొక పెద్దసంస్థ స్థాపించిన వ్యక్తి.

పైపదవులమీద ఉండే వ్యామోహం మూలాన ఇలియిచ్‌కి ఆఫీసుపని అంటే, మంచి ఉత్సాహంగా ఉండేది. ఇక విందు వినోదాలవల్ల అతనికి నేనింతటివాణ్ని అనే అహంభావం బాగా బలిసేది. అయితే బ్రిడ్జిఆటఅంటే అతనీ రెండిటికన్నా ఎక్కువగా చెవికోసుకుంటూ ఉండేవాడు. జీవితంలో ఎలాంటి ఇబ్బందివచ్చినా బ్రిడ్జిఆట ఉంటే అది అంతా మరిచిపోయి ఎంతైనా ఖులాసాగా ఉండగలననీ, ఆ ఆట తన జీవితానికి కొక చల్లని వెన్నెలవంటిదనీ అతడంటూండేవాడు. అయితే ఆ ఆటగాళ్లు కొత్త సత్తా గలవారై ఉండాలి; చీటికిమాటికి చిలిపి తగాదాలు తెచ్చిపెట్టకూడదు; అయిదుగురు కూర్చుని ఆడడంకంటె నలుగురుంటే ఆట మరీ మజాగా ఉంటుంది. అయిదుగురుంటే—పైకి ఆడుతున్నట్టు నటించినా—ఎవరో ఒకరు ఆట మాని వేసి ఊరికే కూర్చోవాలి. అందుచేత నలుగురూ కూర్చుని, అతిచాకచక్యంతో ఆడుకుంటూంటే, కొంచెం మంచి ముక్కలుకూడా కలిశాయా—అతని కావేళ పండుగే! అది అయినతర

వారి ఇలియిచ్ భోజనం చేసి, కొంచెం మద్యం సేవించేవాడు. ఇలియిచ్‌కి, ఈ ఆటల్లో ఎక్కువగా గెలవడం ఇష్టం ఉండేది కాదు. అయితే కోర్ట్ గ్వాట్స్ గెలిచినవాడు మాత్రం సుఖంగా గుర్రుపెట్టి నిద్రపోయేవాడు.

ఈవిధంగా వారి కుటుంబ జీవితం గడిచిపోతూండేది. గొప్ప గొప్ప హోదాల్లో ఉన్న పెద్దలు, చిన్నలు అంతా వాళ్లింటికి వస్తూ పోతూండేవారు. ఆ వచ్చినవారిని గురించి భార్య, భర్త, కుమార్తె, ఒకే ధోరణిలో మాట్లాడేవారు. కొంతమంది ఆకుటుంబంతో జోస్తీగా ఉండాలనే ఉబలాటంతో పిలిచినా పిలవకపోయినా తీటికీ మాటికీ వస్తూ పోతూ మహా ఆప్యాయంగా ఉన్నట్లు నటిస్తూ ఉండేవారు. అయితే ఆ కుటుంబంలో వారందరు అల్లాటి బంధుమిత్రులందరినీ, అతిచాకచక్యంతో దూరదూరంగానే నిలబెడుతూండేవారు. మరికొందర్ని మంచిమాటలతో సాగనంపి, మళ్ళీ గుమ్మం తొక్కకుండా జాగ్రత్తపడేవారు. ఈవిధంగా బంధుమిత్రుల్ని దూరాన్పరబట్టిన తరవాత బాగా సన్నిహితులైనవారు ఇంటికి రాకపోకలు సాగించేవారు. యువకులు కొంతమంది ఇలియిచ్ కుమార్తెమీద కళ్ళు వేశారు గాని, పెట్రిషెవ్ కొంత వరకూ ప్రయత్నంలో కృతకృత్యుడయ్యాడు. తండ్రికి అతనొక్కడే కొడుకు. ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఈ వివాహ విషయం అప్పుడే భార్యతో ప్రస్తావించి, నిశ్చయించే సందర్భంలో ఒక విందు చేస్తే బాగుంటుందని అన్నాడు.

ఈవిధంగా ఆ కుటుంబం జీవితం అంతా హాయిగా సాగిపోతూ ఉండేది.

(ఇంకా ఉంది.)

పాత్రలు

చెంగమలదాసు, దాది, కోమటిసెట్టి
రాయసం వెంకన్న, వికోజి, ఖాను,
పేష్వాయి, సయిదుసాహెబు,
భటుడు, అశ్వికుడు.

* * * *

దృశ్యం—1

[స్థలం—తంజావూరు రాజభవనంలో దాది గృహం. సమయం—రాత్రి రెండవజాము.]

(ఏబదియేళ్ళ వయస్సుగల దాది, లోపల పరుండి ఉంటుంది. మహారాజు చెంగమలదాసు వచ్చి, మెల్లగా తలుపుతట్టుతాడు.)

దాది : (లోపలనుండి) ఎవరు ?

(మరల తలుపు చప్పుడు)

దాది : (కొంచెం బిగ్గరగా) ఎవరు ?

చెంగ : నేనే, చెంగమలదాసును.

దాది : మా మహారాజు చెంగమలదాసా !

చెంగ : అవునమ్మా !

దాది : (త్వరగా తలుపు తెరచి) రా బాబూ ; లోపలికిరా ! (చేయిపట్టుకొని లోనికి తీసికొని వెళ్ళి) కూర్చో. ఇలా మంచముపై కూర్చో. (చెంగమలదాసును మంచముపై కూర్చుండబెట్టి, తానుకూడా ప్రక్కన కూర్చుండి) ఏం బాబూ ; ఇంతరాత్రి వేళ ఇలావచ్చేవు ?

చెంగ : చాలా అవసరమైనపని ఉండి వచ్చేనమ్మా !

దాది : ఏమిటది ? ఎవరితో ?

చెంగ : అత్యవసరమైన రాచకార్యం. నీతో ఆలోచన చేయటానికి వచ్చేనమ్మా !

దాది : నాతోనా ? రాచకార్యమా ?

చెంగ : అవునమ్మా ! నీతోనే.

దాది : సాక్షాత్తు విజయ రాఘవనాయని వారి కుమారుడవు, దారుణ రణరంగములో శత్రువులను ఓడించి, మరల తంజాపుర రాజ్యలక్ష్మిని చేపట్టిన వీరశిఖామణివి, పట్టాభిషిక్తుడవు కాకున్న నవ వీరుడవు, చెంగమలదాసువు, నీవు, సామాన్యపు ఆడుదానిని, దానిసను, నీదాదిని, నాతోనా రాచకార్యపు ఆలోచన ?

చెంగ: అవునమ్మా! నీతో కాక మరెవరితో ఆలోచించగలను? పూర్వం, మధుర చొక్కనాథ నాయనివారి వెంకటకృష్ణప్ప నాయనితోడి యుద్ధంలో, మా తండ్రిగారు వీరస్వర్గము నలంకరించి నప్పుడు, నాలుగేండ్ల పసిపాపడను నన్ను మోచి కొని, శత్రువులకంట బడకుండ ఎల్లో నాగపట్నం చేరి, కావిచోళ్ల, కానిపాట్లుపడి, పెంచి, నన్నింత వానిని చేసినావు. నీ చేతిపాలతో, ఆహారములో, పెరిగి, నీ ఆశీర్వాదబలమున ఈనాడు మరల తంజా పుర రాజ్యమును పొందగలిగేను. నా తల్లిదండ్రులను నే నెఱుగను. నా సర్వస్వము నీవే. నీవు నాపాలిటి దాదివి కావు; దేవతవు.

దాది: (చెంగమలదాసును కౌగిలించి హత్తు కొని) అవును బిడ్డా! పెంచేను. ఆ రోజులలో, ఆ శత్రువుల అలజడులలో, ఆ అజ్ఞాతవాసంలో ఉండి, మనం అనుభవించిన బాధలు ఇంతింతలు గావు. వద్దు, అవి తలచవద్దు. ఒక్కమాటుగా గుండె పగిలిపో తుంది. అయినా, మీ ఉప్పుకారముతో బ్రదికిన దానిని, దాదిని. కౌగిలించ గట్టుకొని మిమ్ము పెంచ వలసిన బాధ్యత నాది. నా ధర్మమును నేను నెర వేర్చుకొన్నాను.

చెంగ: కాదు తల్లీ! విజయరాఘవనాయని వారి వంశాంకురమును, చేతులమీదుగా పెంచి, పెంపొందించినావు.

దాది: కాని, బిడ్డా! ఒక్కటే విచారము. ఆ దుర్దినములు అట్లు వచ్చినవి. విజయరాఘవనాయని వారి రతనాల మేడలో, నిన్ను బంగారు తొట్టెలలో ఊగించుభాగ్యము నాకు లేకపోయినది!

చెంగ: నీ ఒడికన్న, నాకా బంగారుతొట్టె గొప్పా తల్లీ! అందువల్లనే, ఈనాడు నేను నీతో రాచకార్యములను ఆలోచింపవలసి వచ్చినది.

దాది: పోనీ, నిన్ను కాదననేల? అట్లే ఆలో చింతము. అంత ఆలోచింపవలసిన ఆ రాచకార్యం?

చెంగ: రేపు నాకు సామ్రాజ్య పట్టాభిషేకము కదా?

దాది: అవును. ఆ మహోత్సవము నిరంత రాయముగా జరుగునుగాక!

చెంగ: పూర్వపు మన సరదారులు, క్రొత్త వారు, పాచ్చాలు, ముఖ్యముగా మన విజయమునకు కారణభూతులైన ఏకోజిరాజు మొదలైన ప్రభువులు, పలువురు వత్తురుగదా?

దాది: వారి అందఱి సమక్షమున, దేవేంద్ర వైభవముతో, నీవు పట్టము కట్టుకోవాలి.

చెంగ: వారివారి గౌరవములకు తగినట్లు మనము నానావిధ వస్త్రభూషణ వస్తువాహన మణి కనకాదులతో గౌరవింపవలెను గదా?

దాది: అవును. అందుకు ఎంతో ధనం కావ లెనని యోచనా నీ ఆలోచన?

చెంగ: అవును. రాజమర్యాదలను, పూర్వపు పేరు ప్రతిష్ఠలను నిలుపుకోవలెనుగదా? మనకు ధన మేది? క్రొత్తగా కోట స్వాధీన పరచుకొంటిమి. శత్రువులు కొల్లగొట్టగా మిగిలిన కొద్దిపాటి ధనము మాత్రమే కోటలో మనకు లభించినది. ఉత్సవపు ఖర్చులకే అది సరిపోవునట్లు లేదు.

దాది: అదా నీ ఆలోచన? మరేమీ భయ పడకు. దైవంచల్లగా చూడవలెగాని, నీవంటి మహా రాజుకు ధనం తక్కువా చెంగమలదాసూ?

చెంగ: ఈపాడుపడిన కోటలో నాకు ధనం ఎలా లభిస్తుంది?

దాది: అలాగే! రా. ఇలా రా. ధనం లభించే దారి చూపుతాను. (అని మంచముపైనుండి లేచి, చెంగమలదాసును వెంటబెట్టుకొని వరుసగా కొన్ని గదులుదాటి, ఒక చీకటి గదిలోకి తీసికొనిపోయి) ఒక్కక్షణం ఉండు. దీపం వెలిగించుతాను. (అని దీపం వెలిగించి, తనచేతితో పట్టుకొని త్రోవ చూపుతూ) పద. ఆ చీకటి గదిలోకి పద. భయం లేదు. పద. (అని లోపలికి తీసికొనిపోయి) ఇదిగో, ఈ సొరంగపు తలుపుతీయి. ఇదిగో తాళపుచెవి.

చెంగ: అలాగే. ఏది? (అని తాళపుచెవి అందుకొని తలుపు తెరుస్తాడు)

దాది: అదిగో, చూచావా? బంగారు ధనపు బిందెలు. పైన మూతలు వేసి, సీలు వేసి బిగించి, నాగ పడగల కాపుదలలతో భద్రము చేయబడి ఉన్నవి. చూచావా? నిన్ను చూచిన ఆనందముతో కాబోలు, అవి దీపపు కాంతిలో తళతళ మెఱసిపోతున్నవి. ఆ బిందెలనిండ, వరహాలు, సాణారకాసులు, కోట్ల కొలది ఉన్నవి. వానిలోని సువర్ణభూషణములకు అంతులేదు. అదిగో, ఆ బిందెలక్రింది సొరంగము లోని గదిలో, నానా విధ రత్నములు, కుబేరుని యింటిలో వలె, నిధులెత్తి ఉన్నవి. ఇవి, అవి, అన్నియు నీవే.

చెంగ: (నివ్వెఱపోతూ) ఇదంతయు నాధ నమే?

దాది : అవును. నీ ధనమే. నీతాత తండ్రుల ధనము. నీవంశ పరంపరహక్కు. నీకై ఇచట నిక్షిప్తమై ఉన్నది. ఆనాడు యుద్ధములో నీ తండ్రి గారు విజయ రాఘవనాయనిగారు, ఇక ఓడిపోక తప్పదని నిశ్చయమైన వెంటనే, పట్టణములోని, జనానాలోని, స్త్రీలందరు, అంతఃపురములో అగ్నిలోపడి ఆహుతి అయినారు. ఆనాటి ఆ చితాగ్ని ధూమముతో నల్లబాఱి, పెటిలిపోయిన గోడలతో పాక్కుపోతూ ఈనాటికి నిలిచిఉన్న సరస్వతీ మహలులోని కొట్లను చూచితివిగదా ?

చెంగ : హా! దుర్భరం!

దాది : ఆ సమయమున, నాలుగేండ్ల పసిపాపవవు, నిన్ను కాపాడి, మరల తంజాపురాధిపతినిజేసి, నీకు సంక్రమింప జేయవలెనను నూహతో, ఈ ధనము నిచ్చట దాచిఉంచినాము. ఇప్పుడు బ్రదికిఉన్న వారిలో నాకును, రాయసం వెంకన్న నియోగిగారికి తప్ప, మఱెవ్వరికీ ఈ రహస్యం తెలియదు. నీకడుపు చల్లగా, ఈనాడు మా కోరికలు సఫలమైనవి.

చెంగ : అమ్మా! నిజంగా నీవు నాపాలిటి దేవతవు. కృతజ్ఞుడను.

దాది : పాఱలతో త్రవ్వి గోతాల కెత్తించి, రత్నరాసులు తీసికో. బంగారు బిందెలు రెండు వైపుల పెట్టించుకో. రేపు నిండుకొలువులో పట్టాభిషిక్తుడవై, ఈ దీర్ఘ బాహువులతో, ఈ పెద్ద దోసిళ్ళతో, నీ యిష్టము వచ్చినట్లు బహూకరించు. ఎంత ఖర్చుపెట్టగలవో, నీవి ఎంత పెద్ద చేతులో చూతాము.

చెంగ : అలాగే పూర్వం కట్టడచేసికొన్న ప్రకారం, ఏకోజీరాజుకు లక్షవరహాల నగలు, వస్త్రములు, నాలుగు ఏనుగులు, వెండి బంగారు ముస్తీదులు చేసిన గుఱ్ఱాలు ఎనిమిది, కాక, ఆయన సొంతానికి ఇనాముగా పదిహేనులక్షల నాణేలు ఇస్తాను. వారివెంబడి కార్యస్థులకు లక్షవరహాలు నగలు; దివాన్ పేష్వాయికి రెండులక్షల నాణేలు; ఖానుడికి లక్ష నాణేలు; సయిదుసాహేబుకు లక్ష రూపాయలు; తక్కిన సరదార్లకు పదేసి వేల నాణేలు; కాక, అదనంగా నాకు తోచినన్ని ఇచ్చివేస్తాను. యుద్ధములో వారు మనకు చేసిన సహాయం ఎన్నడూ మఱువరానిది. ముఖ్యంగా మన రాయసం వెంకన్న నియోగిగారికి అంతులేని ధనం ఇవ్వడమేకాక, ఆయనకు అంబారీ ఉత్సవం చేయిస్తాను. ఆయన బుద్ధి బలంవల్లనే కదా, ఏకోజీ సహాయం మనకు లభించి, మనం ఇంతవారమయింది? అమ్మా! నీ ఆశీర్వాద బలం. ఇక నా కేవిచారము లేదు.

దాది : అలాగే నిర్విచారంగా, తాతముత్తాతల పేరు నిలుపుతూ, రాజ్యమేలు. అభిషిక్తమైన మూర్ధముతో, రత్నకిరీటముతో, నా కన్నులకు పండువు చేయి...సరే. ఇక ఆ కొట్టుతలుపు వేసివేయి. అవతలికి పోదాం. (అని గదిలోనుండి వెలుపలికి సాగుతుంది.)

చెంగ : (కొట్టు తలుపులు వేసి, దాదిని అనుసరిస్తాడు.)

దాది : (త్రోవలో వెనుదిరిగి చెంగమలదాసును చూచి) మఱి, క్రొత్త ఉద్యోగాల నియామకాలన్నీ పూర్తి అయినవా ?

చెంగ : ఈరోజు సభలోనే అవన్నీ పూర్తి ఐనవి. కాని...

దాది : ఆఁ కాని ?

చెంగ : ఒక్క నియామకం మాత్రం మిగిలిపోయింది.

దాది : ఏమిటిది ?

చెంగ : రాయసం విషయం.

దాది : ఎందువల్ల ?

చెంగ : రాయసం ప్రధాని నియామకం విషయంలో పలువురు పలు అభిప్రాయాలు సూచించినారు.

దాది : నిర్ణయానికే రాలేదా ?

చెంగ : లేదు. తరతరాలనుండి ఆ పదవిలో ఉంటున్నవారినే, ఈనాడుకూడ నియమించటం మంచిదని కొందఱు; క్రొత్త ప్రభుత్వం కాబట్టి, సమర్థులైన క్రొత్తవారిని నియమించవచ్చునని కొందఱు; వాదోపవాదాలు లేవదీసినారు.

దాది : తరతరాలవారు అంటే, రాయసం వెంకన్న నియోగిగారే కదా ?

చెంగ : అవును.

దాది : మఱి నీయూహ ?

చెంగ : నాకు కూడ అదే సమంజసముగా తోచినది. వెంకన్న గారు, మన విజయ రాఘవనాయనిగారికి మిక్కిలి విశ్వాసపాత్రులే కాక, రాజ్య సుప్రతిష్ఠకు తమ యావచ్ఛక్తిని ధారపోసిన వారని అందరినోట అవ్యాహతంగా వినవస్తున్నది. అంతే గాక, ఈనాడు ఈ యుద్ధములో, వారు మనకు చేసిన సహాయము అమేయము. అందుకు మనము వారికి కృతజ్ఞులము కావలెను గదా ?

దాది : తప్పక.

చెంగ : కాని, సభలోని వాదోపవాదాలతో నాకెటూ పాలుపోక, నీతో ఆలోచించిన మీదట కార్యముఖమునకు రావచ్చునని, ఆ చర్చ వాయిదా వేసినాను. ఆ విషయమే, ఇప్పుడు నీతో ముఖ్యముగా ఆలోచింపవలసినది.

దాది : సరి సరి. ఇట్టి గడ్డు సమస్యలలో, ఆడుదాని ఆలోచన ? ఇక ప్రళయం అట్టే దూరంలో ఉండదు.

చెంగ : నీవు నా తలపులో అంగటి ఆడువారి వంటిదానవు కావు. ఇప్పుడు నీ ఆలోచన నాకు తప్పక కావాలి.

దాది : అత్యంతము బాధ్యతగల ఇట్టి నియామకములు, దూరాలోచనతో చేయవలసిన పనులు.

చెంగ : అవును.

దాది : రాయసం నియోగి వెంకన్న గారిని పూర్తిగా నీ వెఱుగవు. ఆయన రెండవ యుగంధరుడు.

చెంగ : అయిన, ఆయన అసాధారణప్రజ్ఞ మనకు క్షేమమే కదా ?

దాది : క్షేమము కావచ్చును; మఱొకటి కావచ్చును. అది ఆయన నిగ్రహానుగ్రహములను బట్టి ఉంటుంది.

చెంగ : ఒకప్పుడు మనపై నిగ్రహింపవలసిన అవసరం ఆయన కేముంటుంది ?

దాది : పగపట్టి కాటువేయటానికి, త్రాచుపాముకు, మన మేమి అపాయం కలిగించాలి ? అది దాని స్వభావం.

చెంగ : అంటే ?

దాది : నియోగి వెంకన్న గారు అంతే.

చెంగ : ఆఁ ?

దాది : సందేహమా ? పూర్వము, మధుర నాయకులతోడి పగలు మున్నగువానిలో, వెంకన్న గారి ఎత్తు పైయెత్తులు అలా ఉండనీ. మొన్న మొన్నటి అళగరన్న పోరులో ఆయన చేసినకుట్ర ?

చెంగ : అప్పుడు వెంకన్న గారు కుట్ర చేసినాడా ?

దాది : అవును. పచ్చికుట్ర. మొట్టమొదట మీ తండ్రి విజయరాఘవనాయనివారు యుద్ధంలో ఓడిపోగానే, తంజావూరులో చొక్కనాథ నాయనిచే అళగరన్న, తన ప్రతినిధిగా నియమితుడైనాడు. వారిరువురిలో మిత్రభేదం పుట్టించి, వెంకన్న గారు, మహాయుద్ధం తెచ్చిపెట్టినారు. ఆ తరువాత, ఏకోజి రాజుతో చేరి, ఆయనను అళగరిపైకి దండెత్తించినాడు. తత్ఫలితముగా ఈనాడు నీకీ తంజావూరు రాజ్యం లభించింది.

చెంగ : మనకోసమే గదా ఆయన ఇంత చేసినది ?

దాది : కుట్రదారుల కుట్రలు పైకి అలాగే ఉంటవి. ఇది మనమీది అనుగ్రహం కాదు. ఏ నిమిషాన ఎట్టి విపత్తునైనా, వెంకన్న గారు, నిర్దాక్షిణ్యముగా తెచ్చిపెట్టగలడు. తడిగుడ్డలతో గొంతులు కోయగలడు. పట్టి స్వార్థపరుడు. క్షణములో ఒకరిని దింపి, ఒకరిని నిలబెట్టి, ఆయన రాజకీయములను తలక్రిందులు చేసి వేయగలడు. ఆయన స్వార్థమునకు అంతులేదు.

చెంగ : అందుకు నిదర్శనం ?

దాది : రాయసం నియామకములో ఆయన మూకీభావమే. ప్రభుత్వ ప్రధాన కార్యదర్శిగా ఉండి, నిన్ను, తన హస్త నిర్దేశములపై నడిపింపవలెనని ఆయన తలంపు. అది నీ వెఱుగవు. ఆయలో మా తలలు బొప్పులు కట్టినవి.

చెంగ : అమ్మా ! ఇదంతా నిజమా ?

దాది : నిజం కాక మఱొకటా బాబూ ? ముమ్మాటికి నిజం. ఇప్పటికి నీకు పదునాలుగేండ్లు తిన్నగా నిండలేదు. అమాయికుడవు. ఇట్టి పన్నాగములు నీవు తెలిసికోలేవు.

వెంక: అయిన, నన్నిప్పుడేమి చేయుమని నీ సలహా?

దాది: అదే ఆలోచిస్తున్నాను. (కొంచెం ఆలోచించి) నీ వన్నట్లు ఆపదలో ఆదుకొన్న వారికి మనం జన్మ జన్మేపి కృతజ్ఞులమై ఉండాలికదా?

వెంక: తప్పక.

దాది: అట్టివారిలో, మనకు ఈ నియోగి వెంకన్నగారికంటె ఇంకా చాలా ముఖ్యులు ఉన్నారు.

వెంక: ఎవరువారు? అమ్మా! నేనా మహనీయులను స్మరించక, వట్టి కృతఘ్నుడ నవుతున్నానా?

దాది: నీ కెవరూ జ్ఞప్తికి రాలేదా?

వెంక: రాలేదమ్మా! రాలేదు. ఎవరో చెప్పు.

దాది: తనయింటిలో మన కాశ్రయమిచ్చి, అన్నవస్త్రాదులతో పోషించినవాడు.

వెంక: అవునవును. నాగపట్నములో ఆ కోమటిసెట్టి.

దాది: దుర్మార్గులైన శత్రురాజవర్గములవారి వలన రాగల కష్టనష్టములను కూడ లెక్కింపక, తన యింటి పసిబిడ్డను వలె నిన్ను, నన్ను, దాచి, పదేండ్లు, తాను కంట నిదురలేక, కంటి రెప్పవలె కాపాడినాడు.

వెంక: అవును. అతనికి మనము సర్వదా కృతజ్ఞులము.

దాది: అంతేకాదు. ఎంతో ధనం వెచ్చించి, నీకు రహస్యముగా అన్ని విద్యలు నేర్పించి, ఇంతటి వైభవమునకు కారణమైనాడు. ఆ కోమటిసెట్టికి, ఏమి ఇచ్చి, ఎన్ని జన్మములలో ఋణము తీర్చుకో గలము?

వెంక: లేదు. ముమ్మాటికీ వాని ఋణం తీఱదు.

దాది: బిడ్డా! ధనరాసులు అప్పగించి, నీవా గ్దానములను నీవు చెల్లించుకొనుటకు అవకాశము కల్పించినాను గదా? నాకు కూడ ఒక వాగ్దాన మున్నది. అది నీవు చెల్లించవలె.

వెంక: అట్లే చెల్లింతును. ఏమిటది?

దాది: పెంచినతల్లినిగా నిన్ను అర్థిస్తున్నాను. నీవు నా వాగ్దానమును తప్పక చెల్లించాలి.

వెంక: త్రికరణశుద్ధిగా చెల్లించగలను. అమ్మా! ఏమిటది? త్వరగా చెప్పు.

దాది: నా తను మనః ప్రాణములతో నిన్ను కాపాడుకొనుటే నాపరమలక్ష్యము. అందులకే, నాగపట్నము చేరగానే నేనా కోమటిసెట్టిని మంచి చేసికొని, ఆతనితో ఒక ఒప్పందమునకు వచ్చినాను.

వెంక: ఏమని?

దాది: ఎన్ని కష్టములకైన, ఎంత వ్యయమున కైన, ఓర్చి, మాపసిరాజును, పోషించినచో, ఆయన తిరిగి తంజావూరు రాజ్యమును పొందిన పిమ్మట, ఆయన రాచరికములో, నీకు దళకర్త ప్రధానికం ఇప్పించగలనని, నేనా కోమటిసెట్టికి వాగ్దానం చేసియున్నాను. దైవకృపతో నీవు తిరిగి తంజాపుర మహారాజువైనావు. ఈనా కోరిక చెల్లించి, నన్ను అసత్య దోషమునుండి రక్షించుబిడ్డా!

వెంక: వట్టి పిరికి కోమటిసెట్టికి దళకర్త ప్రధానికమా?

దాది: ఎందుకు కాగూడదు? అందఱు సెట్లవలె అతడు పిరికివాడు కాదు.

వెంక: అంతమాత్రమున అతడు దళకర్త ప్రధానికమును నిర్వహింపగలడా?

దాది: తప్పక నిర్వహింపగలడు. అతడు మిక్కిలి సమర్థుడు. అన్ని రాజ్యతంత్రములు అతనికి తెలుసును. అంతియగాక, అతనికి అపారమైన ధన బలము, బుద్ధిబలము, ఉన్నవి. పడవలపై పెద్దపెద్ద వర్తకములుచేసి, దేశదేశముల పేరుకెక్కినవాడు. అవసరమైనచో నదులపై, సముద్రములపై, ఓడలలో సేనలను నడిపి, రేవులను పట్టుకోగలవాడు.

వెంక: పోనీ ఆ సెట్టి అంతటి ఘటికుడే అనుకొందాము. మన మీ పదవిని అతని కిచ్చిన, మన కొలువువారు సమ్మతిస్తారా?

దాది: సర్వాధికారియైన మహారాజునకు, ఇతరుల సమ్మతితో పనియేమి?

వెంక: పోనిమ్మా. నీవన్నట్లు దళకర్త ప్రధా

నికమునకు ఆశించుకొని ఉన్న వెంకన్నగారికి, ఇది పరాభవము, కోపకారణము, కాదా ?

దాది : అయిన, అగుగాక. ఆయన కోపంవల్ల మనకు నష్టం ?

చెంగ : ఆయన యోగంధరుడని నీవే చెప్పితివి గదా ?

దాది : ధనబలము, బుద్ధిబలము, అధికారబలము, ఉన్నవారిముందు, ఇట్టివారు ఒక లెక్కా ? జమా ? ఆయనవల్ల నీకు వచ్చిన భయమేమీ లేదు.

చెంగ : ఒకవేళ వెంకన్నగారే, సభలో, ఆ పదవి నాకే కావలెనని పట్టుపట్టిన ?

దాది : నీవు నిర్భయముగా దళకర్త ప్రధానికము సెట్టికిచ్చి, కావలెనన్నచో వెంకన్నగారికి, ఆ సెట్టిక్రింద పేష్కారిగాని, సీమ అములుగాని, ఇయ్యవచ్చును. అంతేగాని, పదిపన్నెండేండ్లు మనలను కాపాడిన ఆ సెట్టిని వదలి, ఈ పదవిని, ఈ ముసలిబాపడికి ఈయ వీలు లేదు.

చెంగ : అమ్మా! ముమ్మాటికీ ఇదే నీ యిష్టమైనచో, అలాగే చేస్తాను. కాని, నియోగి వెంకన్నగారు, తన కిది పరాభవముగా పరిగణించి, మన కొలువు విడిచి పోగలడేమో అని నాకు తోస్తున్నది.

దాది : పోతే నేమి ?

చెంగ : వెనుకటివలెనే, ఏకోజీతో కలిసి కుట్రలుపన్ని, మనపై పగతీర్చుకోగలడని నా నమ్మకం.

దాది : అంత రొష్టు వచ్చినప్పుడు చూచుకోవచ్చును. మన సిబ్బందిలో మాత్రము అంత చేతులు వచ్చినవా రెవరు ? అన్నిటికిని సెట్టియేగలడు. భయపడకుము.

చెంగ : సరే, నీ యిష్టం ప్రకారమే నడుస్తాను. రాత్రి చాలా ప్రొద్దుపోయింది. ఇక పోయి వస్తాను.

దాది : చిరంజీవ !

చెంగ : (వెళ్ళిపోతాడు.)

దృశ్యం—2

[స్థలం—కుంభకోణంలో ఏకోజీ కొలువు. సమయం—ఉదయం]

(ఏకోజీ కొలువుదీరి ఉంటాడు. షేఖువాయి, ఖాను, సయిదు సాహెబు, రాయసం వెంకన్న గారు, పరివేష్టించి ఉంటారు.)

ఏకోజీ : వెంకన్నగారూ ! మీరు మా ఆస్థానానికి వచ్చిన ఇంతకాలంనుండి, మాకు చాలా ఉత్సాహంగా ఉంటున్నది.

వెంకన్న : ఏకోజీ మహారాజుల అవ్యాజానుగ్రహమునకు కృతజ్ఞుడను.

ఏకో : మరి, తంజావూరు విశేషము లేమీ చెప్పక పోతిరి ?

వెంక : చెప్పుట కేమున్నది మహారాజా ! ఈనాడు తంజావూరు వెనుకటి తంజావూరుగా లేదు.

ఏకో : అనగా ? సుభిక్షమేనా ? మన చెంగమలదాసు......

వెంక : సుభిక్షమే. చెంగమలదాసు దేవేంద్ర భోగములను అనుభవిస్తున్నాడు.

ఏకో—సంతోషం. మన చేతులలో రాజ్యములో నిలిపిన ఆ పసిపాపడు, అంతవాడు కావడం, మాకు చాలా సంతోషం.

వెంక : ఏకోజీ మహారాజుల అనుగ్రహం అటువంటిది. తంజావూరు వారిప్పుడు బహుముఖముల రాజ్యమును పెంపొందించినారు. క్రొత్త క్రొత్త కట్టడములు, క్రొత్త క్రొత్త మందిరములు, కట్టించినారు. క్రొత్త క్రొత్త పేటలను కట్టించి, ఎన్నో ఆగారములను, ఆయుధశాలలను, నిర్మించినారు. అన్నింటికన్న బృహదీశ్వరాలయమును అనేక విధముల పెంపొందించినారు. ఎందుకో, అందు అనేక రహస్య ప్రదేశములనుకూడ నిర్మించినారు.

ఏకో — ఎందుకేమున్నది ? రాజ్యమును విస్తరింపజేయుట, కావలసిన క్రొత్తవాని నిర్మాణము, జీర్ణోద్ధారము, మున్నగునవి, రాజధర్మములే కదా ?

వెంక : కావేరిలోనుండి క్రొత్తక్రొత్త కాలువలు, వానిపై క్రొత్త వంతెనలు, బ్రహ్మాండముగా నిర్మించినారు. కావేరి నీటితో తంజాపుర మీనాడు బంగారము పండుచున్నది. ఎన్నో గజశాలలు, గుర్రాల చావడులు, నిర్మించినారు. అందుగల రహస్యాయుధాగారములకు లెక్క లేదు.

ఏకో : అట్లాగా ? అయిన, ఈనాటి తంజాపుర వైభవమును ఒక్కమాఱు చూచిరావలసినదే!

వెంక : చూచిరావడ మేమిటి ? మహారాజుల వారు తలచినచో, అంతే నిలువవచ్చును.

ఏకో : అదేమిటి వెంకన్నగారూ ? అది మన రాజ్యము కాదుగదా ?

వెంక : మన రాజ్యముకాక, వారి దెట్లగును ? కష్టపడి మహారాజులు సంపాదించి యిచ్చినదేకదా ?

ఏకో : తోడిరాజుకు, మీ కోరికవల్ల సహాయం చేసినాము. అంతే. అయినా, ఇప్పుడు తంజాపూరులో వచ్చిన విపరీత మేమిటి ? చెంగమలదాసు మనకు మిత్రుడే గదా ?

వెంక : అవును. మహారాజు లన్నట్లు, చెంగమలదాసు మనకు మిత్రుడే! కలిసిన మిత్రునియింట మిత్రులు కొంతకాలం నిలువగూడదా ?

ఏకో : ఓహో! అదా మీ అభిప్రాయము ? అయిన సంతోషమే.

వెంక : తంజాపూరు ప్రభుత్వవిధానము కూడ కొంత మాఱినది. అసలు, వారి అభిప్రాయములే మాఱినట్లున్నవి.

ఏకో : ఎందువలన ?

వెంక : రాజ్యములో అన్నిశాఖలను పెంచుటయే గాక, వారు ముఖ్యముగా కోటలను బందోబస్తు చేసి, సైనికశాఖపై దృష్టి కేంద్రీకరిస్తున్నారు. ఇప్పటికిప్పుడే, సేనాబలము అపారముగా కూర్చినారు. క్రొత్తక్రొత్త దళవాయులను నియామకంచేసి, అచ్చటచ్చట నిలిపినారు. చూడగా, వారి ఉద్దేశములో, ఏవో దండయాత్రలో, మఱేవో, ఉన్నట్లున్నవి.

ఏకో : వారెవరు ? ఈ యేర్పాటులలో మీరు లేరా ?

వెంక : లేను.

ఏకో : కారణం ?

వెంక : ఈనాడు చెంగమలదాసుకు నేను పనికిరాను.

ఏకో : మఱి, మీ రాయసపు పదవి ?

వెంక : నాకు లేదు. నేనిప్పుడు తంజాపూరు పౌరుడనుకూడా కాను.

ఏకో : మఱి, యిప్పుడు తంజాపూరు దళకర్త ప్రధానికం?

వెంక : ఒక కోమటిసెట్టికి.

ఏకో : అత డెవరు ?

వెంక : నాగపట్నపువాడు. చిన్నతనమున చెంగమలదాసును, దాదిని, తన యింటనుంచుకొని అతడు పోషించినాడు. అందువలన అతని కీనాడు ఆ పదవి లభించినది.

ఏకో : వీరికి కోమటిసెట్టి దళకర్త ప్రధాని! అహ్హహ్హా! (విఱుగబడి నవ్వుతాడు.)

(సభలోని వారందరు పెద్దగా నవ్వుతారు.)

శేషువాయి : (నవ్వుతూ) వెంకన్నగారూ! మీ రాజుకు ఏమైనా మతిపోయిందా?

వెంక : మతే కాదు......

ఖాను : ఈ అధికారం, మీకు గాకపోతే, మఱొక బ్రాహ్మడికి గాని, వెలమ దొరలికి గాని, మఱొక సమర్థుడికి ఈయవచ్చును గదా? ఈ కోమటిసెట్టి యేమిటి?

వెంక : బాలరాజు చిత్తం అలా పనిచేసింది.

సయిదు : ఇది రాజుచిత్తం కాదు. తెరచాటు భాగవతపువారి చిత్తం అయియుంటుంది.

ఏకో : సరిసరి. ఆ నియామకం జరుగునప్పుడు మీరు కొలువులో లేరా?

వెంక : ఉన్నాను. మొట్టమొదట దళకర్త ప్రధానిగా నన్నే నియోగింపదలచి, నాకై తెప్పించిన అలంకారములతో సెట్టిని అలంకరించి, అతని చేతికి అధికారి ఉంగరం వేయించి, చెంగమలదాసు, ఆ కోమటి సెట్టిని ఏనుగు హౌదాలో కూర్చుండబెట్టి పట్నం ప్రవేశం చేయించినాడు.

ఖాను : పరాభవం! వట్టి కృతఘ్నుడు.

శేషు : తంజాపుర రాజ్యానికి మీరు మీ సర్వశక్తులు ధారపోసినారు!

సయిదు : ఏకోజీ మహారాజుల సహాయమును కూడా, చెంగమలదాసు, ఈనాడు తలపోసినట్లు లేదు.

వెంక : పట్నం ఊరేగివచ్చి, ఏనుగు దిగి, ప్రభువు పాదాలపై బంగారుపూలు చల్లి, నిలబడగానే, చెంగమలదా సాతనిని కౌగిలించుకొని, బిగ్గ

రగా కొలువులో ఇట్లు ప్రకటించినాడు — నేటి నుండి ఈ కోమటిసెట్టి మన దళకర్త ప్రధాని. ఈ రోజు మొదలు మీరందరు ఈ సెట్టి వరిది ప్రకారం నడుచుకోవాలి —

ఏకో : అందుకు కొలువు వారందరూ సమ్మతించారా?

వెంక : ప్రభు చిత్తమునకు అభ్యంతరమా మహారాజా? అలా చెప్పి, చెంగమలదాసు, మరల ఇలా శాసించినాడు — గౌరవ చిహ్నముగా మీరందరు, మన దళకర్త ప్రధాని సెట్టిగారితో, వారి విడిదిదాకా పోయి, సెలవు గొనిరావాలి — రాజాజ్ఞ ప్రకారం అందరు అట్లే కావించినారు.

పేషు : మీరు?

వెంక : నాకుమాత్రం అది దుర్భరం అయింది. ఇక ఈనాటితో తంజాపూరుకు, నాకు ఋణం తీరింది. ఇంత పరాభవంతో ఇక్కడ ఉండేకన్న, ఎచ్చటికైనా పోయి, భగవద్ధ్యానంతో ఈ వృద్ధాప్యంలో కాలం గడుపుకొనవచ్చునని, వెంటనే ఇల్లువదలి, దేశాంతరములకు బయలుదేరినాను.

భాను : అప్పటికీ చెంగమలదాసు, మీ విషయం ఆలోచించనే లేదు?

వెంక : అతనికి అంత తీరిక, అవకాశము, ఎక్కడిది? కొలువులో అట్టి విపరీతశక్తులు ప్రవేశించినవి. ప్రభువు స్వయంగా అనాయికుడు, బాలుడు.

ఏకో : ఆ తరువాత?

వెంక : దేశాంతరములకుపోతూ, త్రోవలో, మహారాజువారి దర్శనం చేసికొని, కొలదిదినములు ఇచ్చట నిలువవచ్చును గదా అని, ఇచ్చటికి వచ్చినాను.

ఏకో : ఇంత వృద్ధాప్యంలో మీ కిట్టి అగౌరవం మాకు సహించరానిదిగానే ఉన్నది. మీరిచ్చటికి రాక, మాకు అపరిమితానందం కలిగించింది. ఇక మీరెక్కడికీ వెళ్ళ నక్కరలేదు. హాయిగా మాదివాణములో, శాశ్వతముగా నిలిచి పోవచ్చును.

వెంక : మహారాజుల అనుగ్రహమునకు కృతజ్ఞుడను.

(సభికులందరు నవ్వుముఖాలతో తమ ఆనందం, సమ్మతి వెలిబుచ్చుతారు.)

ఏకో : (ఇంచుక ఆలోచనతో) వెంకన్నగారూ! ఇంతకు, ఈ విషయంలో, తంజాపూరు దొరల అభిప్రాయం?

వెంక : ఏముంటుంది? ఇక తంజాపుర రాజ్యపతనానికి అట్టే దూరం లేదు. అందువల్లనే, వారు ఆ కోమటిసెట్టిని ఆ పదవిలో నియోగించుకొన్నారు.

ఏకో : అందుకు ప్రబలమైన కారణం?

వెంక : చెంగమలదాసును పెంచిన దాదికి, ఆ కోమటిసెట్టి వలపుమగడు.

ఏకో : ఓహో! అర్థమయింది. బాల నాయకత్వము! స్త్రీ బుద్ధి!

వెంక : చిత్తం మహారాజా! మీచే పునః ప్రతిష్ఠితమైన తంజాపుర సింహాసనము, నేడో, రేపో, మనకళ్లముందే, పరాయి దొరలవశం కానున్నది. అదే నాకు పట్టిన హృదయ వేదన.

ఏకో : పాపం! కట్టి అదృష్టవిహీనులు!

వెంక : అని చెదరి నిలిచి, ఈ సమయంలో మనం ఊరుకోవరాదు మహారాజా!

ఏకో : ఊరుకొనక?

వెంక : ప్రభువులే ఆ సమస్యను చక్క బరచవలె.

ఏకో : ఎట్లు?

వెంక : తాము సంపాదించిన తంజాపుర సింహాసనము తామే నిరభ్యంతరంగా లోబరచుకొనవచ్చును.

ఏకో : వెంకన్నగారూ! వేసిన విస్తరి తీసివేసి, పాపం కట్టుకోమంటారా?

వెంక : పతనోన్ముఖమైన రాజ్యమును ఉద్ధరించుట పాపమా మహారాజా!

పేషు : (ఏకోజీతో) ఒకప్పుడు మన మేకదా, చెంగమలదాసుకు సహాయం చేసింది?

భాను : మరల మన తోడ్పాటుతోనే, ఆ దొంగబిడ్డకు బాసపడాలి.

నాయుడు : అవశ్యం.

వెంక : అంతేగాక, మహారాజా! కావేరీ మధురజలంతో బంగారుపంటలు పండి, భూలోక స్వర్గంగా ఉండే ఈ దేశమును వదలి, మీరేల, మీ కొండల ప్రదేశమునకు తిరిగి పోసంకల్పించినారో, తెలియవచ్చుటలేదు.

ఏకో : మా కిందేమి పనియున్నది? రాజ్యమా? గీజ్యమా? ఏదో, పాతిరాజుకు సహాయమునకై వచ్చితిమి. అంతేకదా?

వెంక : రాజ్యమునకేమి కొదువ? మహారాజుల చిత్తము సమ్మతించినచో, రాజ్యము సంసిద్ధముగానే ఉన్నది.

ఏకో : ఈ తరుణమున మీ యోహ సరికాదని నేననను. మీ వ్యూహములను భేదింపగలవారు ఎవరూ లేరని కూడా నాకు తెలుసు. అయినా, తంజాపుర సింహాసనము నభిలషించినచో, మన మిప్పుడు వారిపై దండెత్తిపోవలసివచ్చే కదా?

వెంక : పోవలెను.

ఏకో : అందుకుతగిన సన్నాహము మన కెక్కడిది? అందుకు తోడు, తంజావూరువారిప్పుడు, కోటలను బలపరిచి, సేనాబలమును పెంపొందించి, మిక్కిలి బలవంతులై యున్నారుకదా?

వెంక : ఎంత బలవంతులైన నేమి? వీరికి కోమటిసెట్టి యాజమాన్యమే కదా?

ఏకో : అదియునుగాక, మే మీ దేశమునకు క్రొత్తవారము. త్రోవలు, గుట్టుమట్లు మాకు తెలియవు. అంతేగాక, తూర్పుసీమవారంతా పగలు కట్టి, ఈ దేశముపై బడుటకు సిద్ధంగా ఉన్నారు. పడమరవాడువారు కొల్లగొట్టటానికి అవకాశంకోసం వేచిఉన్నారు. ఈ మహారాష్ట్రంలో మాత్రం [illegible]ను విడిచిచేసి, గుజ్జుపుఖాజు పెట్టిఉన్నందువల్ల, ఏదో ఒకవిధంగా అణగిఉన్నది. ఇట్టి సందర్భంలో, తంజావూరును వశపరచుకోవడం మాకు అంత సులభం కాదు.

వెంక : మహారాజులు అందుకేమీ భయపడ నక్కరలేదు. ఏపాటి యుద్ధమూ, ఆయాసము లేకుండా, మహారాజులు, తంజావూరుకోటలో ప్రవేశం అయ్యేటట్లు నేను చేయగలను. ఆ గుట్టు మట్లన్నీ నాకు తెలుసు. ఆ భారము నాది. తంజావూరు రాజ్యము, చెంగమలదాసుకు ఉండవలె; లేదా, ఏకోజీ మహారాజులకు ఉండవలె. అంతియే గాని, మరొకని చేతిలో అది పడిపోవుటను, నా కన్నులతో నేను చూడలేను; నా చెవులతో నేను వినలేను. అందువల్లనే, ఇంతగా వేడుకొనుచున్నాను. మహారాజా! ఇక మనము ఉపేక్ష చేయరాదు. సమ్మతి సెలవీయండి!

ఏకో : మీరు చెప్పినది సమంజసముగానే ఉన్నది. కాని, మన మిదివరకు శత్రువులనుజయించి, చెంగమలదాసుకు పట్టము గట్టిఉంటిమి కదా? మనమే ఇప్పుడు వానిపై దండెత్తిపోయిన, లోకం మనలను ఒప్పుతుందా? కట్టి స్వార్థపరులు అని తిట్టిపోయదు? పోనీ అపకీర్తికిలోబడి, దండెత్తితిమే అనుకో. తమ పూర్వవైరాలు మానుకొని, తిరుచినాపల్లెవారు, తంజావూరువారు, ఏకముఖంగా, తమ దండుతో మనపై పడినయెడల, వారికి మనం ఆటే నిలువగలమా?

వెంక : అంత దూరమేరాకుండ నేను చేయగలను. నేను చెప్పినప్పుడు, నామమాత్రముగా మీరు తంజావూరుపైకి దండు నడిపించిన చాలును. సర్వము మనకు వశం కాగలదు. ఒక్క పురుగైనా చావక, ఒక్క దమ్మిడీ ఖర్చుగాక, నే నీ విజయమును సమకూర్చగలను.

ఏకో : మీకు అంత గట్టినమ్మకం ఉంటే, అట్లే కానీయండి. నాకూ సమ్మతమే.

వెంక : మహానుగ్రహము.

ఖాను: సెబాస్! వెంకన్న గారూ! సెభాస్!

షేషు : ఆహా! వెంకన్నగారి మాటకు తిరుగులేదు. ఇక ఒక క్షణంలో, తంజావూరు రాజ్యం...

సయిదు : మన ఏకోజీ మహారాజుల వశమైనట్లే.

(కొలువువారు అందరు) ఏకోజీ మహారాజులకు జయమగుగాక! జయమగుగాక!

దృశ్యం-3

[స్థలం—చెంగమలదాసు రాజభవనం. సమయం—దినాంతము.]

(రాజభవనంలో, చెంగమలదాసు, కోమటిసెట్టి మంత్రాలోచన చేస్తూఉంటారు.)

(రాజభవనం వెలుపల, మాగధులు పలికిన జయవాక్యాలు ఇలా వినవస్తవి.)

మాగధులు : శ్రీ రామచంద్ర సాంద్రకరుణా కటాక్ష లబ్ధసిద్ధ సారస్వతవిశేష, నిరర్గళవాగ్వైభవ శేష, సరససాహిత్య కళాభోజ, సత్య సంభూషిత ముఖాంభోజ, సకల సామ్రాజ్యధౌరేయ, నిత్య వితీర్ణ ధారాధారాధేయ, నిరతాన్న సత్ర సంతోషి పంచాశత్సహస్రభూసుర, బహువారావర్తిత మహాదాన వైభవావర్తిత కీర్తిభాసుర, నిజనామాంకితా కళంక వస్తు సమగ్ర బహుళాగ్రహార భూషిత చోళధరా మండల, నిఖిలభోగవిభవ వినిర్జితాఖండల, సాధిత సముద్రాంతరద్వీప, సరసనృపాలసంస్తుత ప్రతాప, నేపాల భూపాలస్థాపనాచార్య, కర్ణాట రాజపూజనీయ ధౌరంధర్య, రామసేతు శ్రీరంగ విజయరాఘవపుర కుంభఘోణాది దివ్యస్థలప్రతిష్ఠాపిత శ్రీరామభద్ర, సర్వజనసంభావిత గాంభీర్యముద్రా వినిర్జిత సముద్ర, సదాశ్రిత ధరణీదిశా దక్ష, దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష, రాజాధిరాజ సమ్మానితాసాధారణ శౌర్య, దిగంతర ప్రసిద్ధతరౌదార్య, సుజ్ఞాన జనక, సతత సంసేవితజనక, పోషితవిద్వత్కవియూథ, భువన శోభితగుణసనాథ, బలవత్వైరి పంక్తిగృహీత సామంత మహీకాంత వినోదన శ్లాఘనీయ మహాబల, మార్తాండా గర్భశుక్తి ముక్తాఫల, చిన చెవ్వయాచ్యుత నృపాలపుత్రి), సజ్జనస్తోత్రపాత్ర, రూపరేఖా విజిత సుమసాయక, రఘునాథ నాయక ధరా సంక్రందన నందన, జగదానందన, సకలసామ్రాజ్య ధౌరేయ, నిత్య వితీర్ణ ధారాధారాధేయ, నిరతాన్న సత్రసంతోషి ద్వాదశ సహస్రభూసుర, బహువారావర్తిత మహాదాన వైభవావర్తిత కీర్తిభాసుర, కర్ణాట రాజపూజనీయ ధౌరంధర్య, రాజగోపాలనిత్య కైంకర్యధుర్య, భువనవిజయ, శ్రీ విజయరాఘవేంద్ర, ధరణీంద్ర శ్రీ కళావత్యంబికానందన, సుకవిజన చందన, పునర్లబ్ధతంజాపుర రాజ్యలక్ష్మీ దృఢపరిష్వంగ, దళిత విమత జన మదమాతంగ, రంగద్యశోవిలాస, శ్రీ చెంగమలదాస, రాజాధిరాజ మహారాజ! జయ! విజయీభవ! విజయీభవ!

(మాగధుల విజయవాక్యాలు ఆగిపోతవి)

చెంగ: సెట్టిగారూ! వెంకన్నగారి వర్తమానాన్ని గురించి మీ అభిప్రాయం?

సెట్టి: ఏమున్నది? ఏకోజీరాజు, ఎందువల్లనో మనపై ఆగ్రహించే ఉంటాడు.

చెంగ: ఆయనపట్ల మనమేమీ అపచారం చేయలేదే?

సెట్టి: మనమైతే చేయలేదు...

చెంగ: మరింకెవరైనా చేసినారంటారా?

సెట్టి: ఏమో? ఈ విశాల సామ్రాజ్యంలో, ఏమూల, ఎక్కడ, ఏమి జరిగిందో?

చెంగ: మన తెలుసుక లేకుండానే?

సెట్టి: ఎంతకని కనిపెట్టిఉండి, కనుక్కోగలం? ఒక్క దుకాణంలోనే ఏమూల ఏమి ఉన్నదో కనుక్కోవడమే కష్టమే! ఇంక ఇంత ప్రజని ఎవరు కనిపెట్టగలరు?

చెంగ: అయితే, అపచారం జరిగిందనే అంటారు?

సెట్టి: చేయవలెనని ఎవరూ అట్లా అపచారం చేసిఉండరు. ఏదో నలుసంత విషయం, ఆయనకు అపచారంగా తోచిఉండవచ్చు.

చెంగ: అంతమాత్రంతో, ఏకోజీకి, మనపై దండెత్తవలసినంత అవసరమేమి వచ్చింది?

సెట్టి: అవసరమేమిటి? ఆ మాయమరాఠీ వాళ్ళని నమ్మదగినవాళ్లెవరు? వాళ్లు ఎంత పనిఅయినా చేస్తారు. ఉత్త దారిదోపిడిగాళ్లు.

చెంగ: మీరనుకొన్నట్లు, ఏకోజీరాజు, దొంగల దండునాయకుడు, లూటీదారు, కాడు.

సెట్టి: కాకపోతే, అంత దూరదేశంనుండి, ఇంతదాకా ఎందుకు వస్తాడు?

చెంగ: మన సహాయంకోసం.

సెట్టి: పోనీ, వెంకన్నగారే స్వయంగా ఇలా వచ్చి అబద్ధాలు వ్రాసిపంపినారనా మహారాజుల వారి అభిప్రాయం?

చెంగ: ఏమో, బోధపడటం లేదు.

సెట్టి: వెంకన్నగారు ఎన్నడూ అలా వ్రాయరు. వారు మన ఆశ్రితులు. మన క్షేమం కోరినవారు.

చెంగ: ఒకప్పుడు అంతే.

సెట్టి: ఒకప్పుడేమిటి? ఎప్పుడూ అంతే. చెంగమలదాసమహారాజులు అంటే, ఆయన ప్రాణం విడుస్తాడు.

చెంగ : ఈ విషయంలో, మా దాదిఅమ్మ అభిప్రాయం ఎలా ఉంటుందో ?

సెట్టి : ఆఁ! ఆమె అభిప్రాయం తప్పక తెలిసికోవలసినదే.

(దాది ప్రవేశం)

సెట్టి : అదిగో, మాటలోనే ఆమె కూడా వచ్చింది. సంఘటన అంటే, అలా ఉండాలి.

దాది : ఏమిటి విషయం?

చెంగ : అమ్మా! ఈవాడు, రాయసం వెంకన్న నియోగి గారు, మా కొలువుకు ఒక వర్తమానం పంపేరు.

దాది : వెంకన్న గారా? ఇప్పుడు వారెక్కడ ఉన్నారు?

చెంగ : అయ్యంపేటలో.

దాది : ఏం చేస్తున్నారు?

చెంగ : వృద్ధాప్యంలో విశ్రాంతిగా కాలం గడుపుకొంటున్నారట.

దాది : వారి వర్తమానం అయ్యంపేటనుంచే పంపేరా?

చెంగ : అవును.

దాది : ఏమని ?

చెంగ : సెట్టిగారూ! ఏది? ఆ కమ్మ చదివి వినిపించండి.

సెట్టి : (కమ్మ విప్పి ఇలా చదువుతాడు.)

"శ్రీ శ్రీ చెంగమలదాసు మహారాజులుంగారి పాదసన్నిధికి, తమ ఆశ్రితుడు రాయసం వెంకన్న, అనేక దణ్ణములు పెట్టి, పంపుకొన్న విన్నపములు.

ఏ కారణంచేతనో, కొద్ది రోజులనుండి, ఏకోజీ మహారాజు, మీపై మిక్కిలి కోపంతో ఉన్నాడు. ఎంత ఆలోచించినా, కోపకారణం తెలియవచ్చుట లేదు. తంజాపురముమీద దండు వెడపుటకు కూడా, ఏకోజీరాజు, ఆలోచన చేస్తున్నట్టు, నాకు తెలియవస్తున్నది. తమ ఆశ్రితుడను, క్షేమము కోరినవాడను, గనుక, నేనీ వర్తమానము ముందుగా, రహస్యముగా, ప్రభువులకు తెలియబరచుకొంటున్నాను.

ఇట్లు
తమ ఉప్పుకారములతో పెరిగిన
రాయసం వెంకన్న.
అయ్యంపేట.

దాది : ఏది? మరొక్కమాఱు చదవండి!

సెట్టి : (మరల తాపీగా చదివి వినిపించును.)

దాది : మోసం. పచ్చిమోసం.

సెట్టి : మోసమా ?

దాది : అవును. తంజావూరును దోచి, కన్నుగట్టి, ఆ జిత్తులమారి పన్నిన పన్నాగమే ఇది.

సెట్టి : అంత అవసరం?

దాది : రాయసం దళకర్త ప్రధానిగా తన్ను నియామకం చేయలేదని, తంజావూరునుండి లేచిపోయి, ఏకోజీతో కలిసి, మరల కుట్రలు సాగించినాడు ఈ దుష్టుడు. వట్టి తుట్టెపురుగు.

సెట్టి : రాజు కొలువులో ఉద్యోగం శాశ్వతంగా తనకే ఉంటుందనీ, తనకే ఉండాలనీ, ఏ బుద్ధిమంతుడూ అనుకోడు.

దాది : అది బుద్ధిమంతుని విషయం.

సెట్టి : ఆ మాయల మరాటీవాళ్లనుకూడా, ఆయన, తన వలలో వేసికొన్నాడంటావా?

దాది : మరాటీల నేమిటి? ఆయన, యముడినైనా తన వలలో వేసికోగలడు.

సెట్టి: దొంగమరాటీ దండువాళ్ళకు, ఈ చదువులు ఒకరుచెప్ప నక్కరలేదు.

దాది : ఏమైనా కానీయండి. ఇది ఆ నియోగి వెంకన్న గారి కుట్రగాని, మరొకటిగాదు. కుట్రతోనే ఆయన, మన చిట్టిబాబును సింహాసనమెక్కించినాడు; ఈవాడు మరల కుట్రతోనే, మరొకవిధం చేయ సంకల్పించినాడు. ఆయన చేతులలో తంజావూరు సింహాసనం, బంతివలె, చాలా చేతులు మారింది.

సెట్టి: పోనీ, వెంకన్న గారి కుట్రయే అనుగాక. మరాటీవాళ్లు మనమీద కోపగించే ఉంటారు కదా ?

దాది : నిస్సందేహంగా. అంత కోపం ఆయన తప్పక కలిగించి ఉంటాడు.

సెట్టి : గారెల చిప్పయితేనేమి, బూరెల చిప్పయితేనేమి, కొంప ముట్టుకోవడానికి? మరాటీ వాళ్ళకు మనమీద బాగా కోపంవచ్చింది. ఇక మన కర్తవ్యం?

దాది : మన రక్షణ మనం చేసికోవటమే.

సెట్టి : ఎలాగు ?

దాది : సేనాబలంతో.

సెట్టి : అమ్మో! ఆ మరాటీవాళ్లతో యుద్ధమే?

దాది : అవసరమైతే.

సెట్టి : బాబో; అది మనవల్లకాదు. ఆ కొండ దొంగల గుంపుముందు మనం నిలువలేము. మనం గెలువము.

దాది : అలా అధైర్యపడకండి సెట్టిగారూ !

సెట్టి : అధైర్యమేమిటి? గుండె లలిసిపోతుంటేను. మన మెంత? మన మట్టెంత? మరాటీ వాళ్ళతో తలపడటమా ? చాలుచాలు. ఇక నీ అడ ఆలోచన కట్టిపెట్టు.

(భటుడు ప్రవేశం.)

భటుడు : శ్రీ శ్రీ మహారాజులకు జోహారు. ఎవరో ఒక ఆశ్వికుడు వచ్చి, ప్రభువుల దర్శనంకోసం, వాకిట వేచియున్నాడు.

చెంగ : లోనికి ప్రవేశపెట్టు.

భటు : రాజాజ్ఞ.

(చరచర వెళ్ళి, ఆశ్వికుని లోనికి తీసికొనివస్తాడు.)

ఆశ్వి : మహారాజులకు జోహారు.

చెంగ : (ఆశ్వికునితో) ఎవరు నీవు ?

ఆశ్వి : రాయసం వెంకన్నగారు, ఒక వర్తమానం వ్రాసి, అతి రహస్యంగా, నిముషాలమీద, ప్రభువులకు అందజేయమని ఇచ్చినారు. అదే ఇది. (జాబుచూపి ఇవ్వబోతాడు.)

చెంగ : సెట్టిగారికి ఇవ్వు.

ఆశ్వి : (జాబు సెట్టిగారికి ఇస్తాడు.)

చెంగ : (ఆశ్వికునితో) ఇక నీవు పోవచ్చును.

ఆశ్వి : చిత్తం. రాజాజ్ఞ (నమస్కరించి వెళ్ళిపోతాడు.)

భటు : (ఆశ్వికుని వెంటనే వెళ్ళుతాడు).

చెంగ : సెట్టిగారూ ! ఆ వర్తమానం విప్పిచదవండి !

సెట్టి : (జాబువిప్పి చదువుతాడు.)

"శ్రీ శ్రీ చెంగమలదాసు మహారాజులుంగారి పాదసన్నిధికి, తమ ఆశ్రితుడు రాయసం వెంకన్న, అనేక నమస్కారములుచేసి, అత్యవసరముగా వ్రాసి విన్నవించుకొను విన్నపములు.

ఏకోజీరాజు, తంజావూరిపైకి దండు సాగించనే సాగించినాడు. ఆయన ప్రయత్నం, పెద్ద యెత్తున ఉన్నది. ఏమికారణమో, తంజావూరు పేరుచెప్పితే, ఆయన, మండిపడుతున్నారు. ఈ రాత్రికే, ఆయన, దండుతో తంజావూరు చేరగలడు. ఈతరుణములో మీరు ఆయనయెదుట పడినయెడల, పెద్దమోసము జరుగగలదు. కావున, మీరు, ఈవేళకుమాత్రం తప్పి, తొలగియుండండి. సింహద్వారం తెరచియుంచి, అందరూ ఆయనకు కోటలోనికి స్వాగతం ఇచ్చేటట్లు హుకుంజారీచేయండి. నిమ్మళం మీద, నేను, ఏకోజీ మనసు దిద్ది, సమాధానపరిచి, మీకోట, మీ రాజ్యము, మీకు మరల వశముచేసిటట్లు చేయగలను. మీవాడను, మీ ఉప్పకారముతో బ్రదికినవాడను, గనుక, నా బుద్ధికి తోచినట్లు, నా అదుర్దాకొలది, వ్రాసి విన్నవించుకొన్నాను.

ఇట్లు

నమ్మినబంటు

రాయసం వెంకన్న,

అయ్యంపేట.

సెట్టి : (అని చదివి, భయంతో వణకిపోతూ) అమ్మయ్యో ! ఇంకేముంది ? కొంపమునిగింది ! ఆ మరాటిదండువచ్చి పడనే పడింది.

దాది : (గుండెలు బాదుకొంటూ) అయ్యో ! అయ్యో ! ఎంతమోసం ? ఎంతమోసం ?

సెట్టి : నేను చెప్పితే, విన్నారు ? ఆ మాయల మరాటీ వాళ్ళని నమ్మవద్దని.

దాది : (నడకులో) ఇప్పుడు ఏంచేద్దాం?

సెట్టి : ఏంచేద్దామా ? వెనుక చేసిందే: ప్రాణాలుంటే, ఎక్కడైనా బలుసాకు దిని బ్రదుకవచ్చు. లేవండి! లేవండి!

దాది : ఎటుపోదాం ?

సెట్టి: ఏమేమిటి? ముక్కుకు సూటిగా. ఈ రాజ్యమువద్దు. ఈ యుద్ధాలువద్దు. (బిగ్గరగా) ఎవ రక్కడ?

చెంగ: సెట్టిగారూ!

సెట్టి: సెట్టి లేదు. కెట్టి లేదు. నీవు వట్టి పసి పాపవు చెంగమలదాసూ! ఏమీ ఎరుంగవు, ఉండు. మా తిప్పలు మేము పడతాము.

చెంగ: అది గాదు సెట్టిగారూ!

సెట్టి: నీకేమీ తెలియదు. అలా ఉండమంటే! మరాటీవాళ్ళ చేతుల్లో పడి మాడిపోతామా? (మరల బిగ్గరగా) ఎవరక్కడ?

భటు: (పరుగున ప్రవేశించి) చిత్తం. ఏమి సెలవు?

సెట్టి: రొక్కం, బంగారు నగలు, రత్నాలు, సంచుల కెత్తుకొని, గుర్రాలతో వేయిమంది జనాన్ని, మూడు పల్లకీలను, తెరలు వేసి, సౌధం వాకిట సిద్ధంగా ఉంచు. పో త్వరగా పో.

భటు: (చిత్తం. వెళ్లిపోతాడు.)

దాది: సెట్టిగారూ! మన మెటు పోవాలి?

సెట్టి: (ఆలోచించి) ఆఁ! ఆఁ! తిరుచినాపల్లె వైపుగా.

దాది: అమ్మయ్యో! అది మనకు శత్రుస్థానం కదా?

సెట్టి: ఫరవాలేదు. తిరుచినాపల్లెను ఆనియున్న పాళియపట్టులో, ఆ ఊరి దొర, రంగప్ప మళవ రాయుడు, నాకు మోమోటస్థుడు. ఆయన ఆశ్రయంలో మనం ఉండవచ్చును.

దాది: అది మనకు క్షేమమే నంటారా?

సెట్టి: ఫరవాలేదు. వెనుకటి వ్యాపారంలో ఆతనికి నాకూ చాలా లావాదేవీ లున్నవి. మన కేమీ మోసం జరగదు.

భటు: (ప్రవేశించి) సర్వము సిద్ధమైనవి.

సెట్టి: సరే. నీవు త్వరగా పోయి,—కోట వాకిలి, రాజప్రాసాదంలో అన్ని వాకిళ్ళూ, తెఱచి ఉంచమనీ, నగరులో ఎవరూ కత్తి పట్టవద్దనీ, ఏకోజీ రాజుకు ఘనంగా స్వాగతం ఇమ్మనీ,—రాజాజ్ఞగా మహామంత్రులకు విన్నవించు.

భటు: చిత్తం. (అని, చరచర వెళ్లిపోతాడు.)

దూరాన తుపాకులు కాల్చిన చప్పుళ్లూ, సేనా కలకలం వినవస్తవి.)

సెట్టి: (విని వడవడ వడకుతూ) అవిగో, తుపాకుల చప్పుళ్లు. మరాటీవాళ్లు వచ్చి పడనే పడినారు. లేవండి! త్వరగా లేవండి!

(చెంగమలదాసును, దాదిని, చేయి పట్టుకొని, త్వరగా కుర్చీలలోనుండి లేవదీస్తాడు.)

(ముగ్గురు ఒక్క పరుగున రాజసౌధం వెలిదాటి, పల్లకీలలో ఎక్కి వెళ్లిపోతారు.)

(వేయిమంది అశ్వికులు వారిని అనుసరిస్తారు.)

దృశ్యం—4

[స్థలం—తంజాపూరు రాజదర్బారు మహలు. సమయం—ఉదయం]

(మంగళవాద్యాలు, నగారా నౌబత్తుఖానా వగైరా, మ్రోగుతూ ఉంటవి. ఏకోజీరాజు సామంత సచివాదులతో కొలువుకు వస్తాడు. రాయసం వెంకన్న, ఖాను, పేష్వాయి, సయిదుసాహెబు, ఆయన ప్రక్కనే క్రొత్తదుస్తులతో ముస్తాబయి, వస్తారు. రాజోద్యోగు లందఱు బరాబరులు చేస్తూ ఉంటారు.)

(హార్మ్యన వేయిదీపాలు, పగలువత్తులు, ముత్తాబులు, చంద్రజ్యోతులు, ప్రకాశిస్తూ ఉంటవి. శుభసూచకముగా కోటవాకిట ఫిరంగులు మ్రోగుతూ ఉంటవి.)

(వందిమాగధులు ఇలా పలుకుతారు)

వందిమాగధులు: శ్రీ శ్రీ శివావతార శ్రీ శివాజీ మహారాజ సహోదరా! మహారాష్ట్రాన్వయ పయః పారావార రాకాసుధాకరా! నిస్తుల బాహాబల నిర్జితారాతిమండలా! నిజవైభవాజిత ఖండలా! సాంద్ర కరుణారస తరంగ తరంగిత నిజహృదయాంతరంగా! శ్రితజనార్తిభంగా! జీర్ణ కర్ణాట రాజ్యపునః ప్రతిష్ఠాపన మహాదీక్షాదక్షా! తంజాపురరాజ్య లక్ష్మీ దృఢ స్వయంగ్రహమహోత్సాహ విలాసవిలసిత విపుల విజవక్షా! రాజాధిరాజశ్రీ ఏకోజీమహారాజకుల సార్వభౌమా! జయ! విజయీభవ! విజయీభవ!

ఏకోజీ: (సింహాసనమును సమీపించి, ఒక్కమారు అందఱినీ కలయజూచి, ఆసీనుడౌతాడు.)

మంత్రి సామంతాదులు అందఱు: (నిలు

చుండి ఉండి) రాజాధిరాజ రాజశ్రీ ఏకోజీమహారాజ కుల సార్వభౌమా! జయ! విజయీభవ! విజయీభవ!

(అని పలికి, రాజు కరసంజ్ఞతో తమ తమ ఆసనములలో ఆసీనులౌతారు)

పురోహితులు: (ఒక్క స్వరముతో) స్వారాజ్యం వైరాజ్యం మహారాజ్యమాధిపత్యం, పృథివీసముద్రపర్యంతాయా వసంతాయా ఏకరాడితి. శతమానంభవతి శతాయుః పురుషః శతేంద్రియ ఆయుష్యేంద్రియే ప్రతితిష్ఠతి.

(అని ఆశీర్వాదములు పలుకుతారు)

(నృత్తగీత వినోదాదికములన్నీ పూర్తిఅవుతవి)

ఏకోజి: ఈనాడు పర్వదినం. మీ అందరి ఉత్సాహబలముమీద, మేమీ తంజాపుర రాజ్యమును చేపట్టి, సర్వ ప్రజారంజకముగా పరిపాలన సాగించ దలచుకొన్నాము. ఈనాటితో తంజావూరురాజ్యములోని చిక్కులన్నీ తీరిపోయినవి.

కొలువువారు అందరు—జయ! విజయీభవ!

ఏకోజి: ఈ మావైభవమునకు కారణభూతులైన మీ అందరిని నేను అభినందిస్తున్నాను. ఘనస్వాగతముతో, నన్ను సింహాసనమునకు ఆహ్వానించిన తంజాపుర రాజకార్యముల వారిని, మిక్కిలి అభినందిస్తున్నాను.

మంత్రులు: మహారాజుల మహానుగ్రహం.

ఏకోజి: అనాయాసముగా మాకిట్టి విజయమును సమకూర్చిన శ్రీరాయసం వెంకన్న నియోగిగారికి, ముఖ్యముగా మా సంతోషమును తెలుపుకొంటున్నాము.

వెంక: ధర్మ సంస్థాపనమునకు కంకణము కట్టుకొని అవతరించిన అపరశివావతారము శ్రీ శివాజీ మహారాజుల సహోదరులు శ్రీ ఏకోజీ మహారాజులు మారాజులు కావటం మా అదృష్టం.

ఏకో: వెంకన్నగారివంటి మహామేధావులు, ప్రజ్ఞాధురంధరులు, మాకు సహాయం కావటము, మా అదృష్టవిశేషం.

వెంక: శ్రీ శ్రీ ఏకోజీ మహారాజుల నిండు కొలువుతో, ఈనాడు, ఈ ఇందిరామందిరము, సాక్షాత్తు ఇందిరామందిరముగా ప్రకాశించుచున్నది.

ఏకో: నేటినుండి తంజాపురరాజ్యము, మా మహారాష్ట్ర పరిపాలనము క్రిందికి వచ్చినది. అయినప్పటికీ, ఇది మేము అపహరించవలెనని కానీ, కావలెనని కోరుకొన్నదికానీ, కాదు. కాబట్టి, రాచకార్యములలో, మునుపు ఉన్నవారినే, ఆయా పదవులలో, అట్లే ఉండ నియోగించుచున్నాము.

కొలువువారందరు—మహారాజుల మహానుగ్రహమునకు కృతజ్ఞులము.

ఏకో: తమ తమ ఆచారములలో, మాన మర్యాదలలో, మేమెన్నడు ఎట్టి అభ్యంతరము కలిగించబోమని, తంజావూరు ప్రజలకు, మేము, ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగా అభయమిచ్చుచున్నాము. ఎవరి అగ్రహారములకును, ఆస్తిపాస్తులకును, దేవాదాయములకును అడ్డురాము.

కొలువు వారందరు—మహారాజులకు జయముగాక!

ఏకో: పూర్వపురాజుల వరవడులలో నడచి మేముకూడ తెలుగుభాషను, తెలుగుకవులను పోషించి, వారిచే క్రొత్తప్రబంధములను నిర్మింపించగలము. పూర్వ ప్రబంధములను, ఆదరించి, ప్రకటనలోనికి తీసికొనిరాగలము. మా రాజ్యముకదా అని, మా మహారాష్ట్రభాషను తంజాపుర ప్రజలపై రుద్దము.

కొలువు వారందరు: ధర్మప్రభువులకు జయముగాక!

ఏకో: తెఱచి ఉంచబడి, సుస్వాగత పూర్వకముగా, మాకు అఖండ విజయమును సమకూర్చిన తంజావూరు కోటవాకిలికి, మా సంతోష చిహ్నముగా, "ఫతే దర్వాజా" అని సార్థకముగా నామకరణము చేయుచున్నాము. ఈనాటినుండి అది అట్లు వ్యవహరింపబడును గాక!

సభలో: (హర్షధ్వానాలు)

ఏకో: తమ రాజు చెంగమలదాసు బాలుడైన కారణమున, ఆయనను లెక్కచేయక, కానుకలు, కరదలు, మాని వేసి, తల యెగకట్టిన చుట్టుపట్ల సీమలలోని పేష్కారీల సందడినీ, నయభయములమీద వశపరచుకొని, పాలెగాండ్లను క్రొత్త కవుల్లలోనికి గొనివచ్చి, సీమ అంతా స్వస్థతకు తీసికొనివచ్చుటకు

సమర్థులైన వారిని నియమించి, ఆ పనులు రెండు మూడు రోజులలో పూర్తిచేయవలసినదిగా మంత్రులకు ఆజ్ఞాపిస్తున్నాము.

మంత్రులు : మహారాజుల ఆజ్ఞ.

ఏకో : ముఖ్యముగా మీ అందఱ సమక్షమున మే మిప్పు డొకటి చేయవలసిఉన్నది.

సభికులు అందఱు : (అది యేమా అని ఆతురతతో ఏకోజీ ముఖంవంక చూస్తూఉంటారు.)

ఏకో : మా ఈ వైభవమున కంతటికీ ముఖ్య కారకులు ఎవరో మీకు తెలిసినదే ఉంటుంది.

షేషు : అవును. రాయసం వెంకన్ననియోగి గారు.

ఏకో : ఆయన మాకు చేసిన సహాయం, మఱువరానిది. ఆయనకు మేమెంతో ఋణపడియున్నాము.

ఖాను : నిజంగా.

వెంక : మహారాజుల అనుగ్రహం.

ఏకో : ఏమి బహూకరించి, వారి ఋణం తీర్చుకోగలమో, మాకు తోచుబడి కావటంలేదు.

వెంక : మహారాజుల అనుగ్రహం చాలును.

(సభఅంతా క్షణంసేపు నిశ్శబ్దంగా ఉంటుంది.)

షేషు : చెంగమలదాసు రాచరికంలోని దళకర్త ప్రధాని కోమటిసెట్టి, పరారీ అయినాడుగదా?

ఖాను : భలే ఊహ. వెంకన్న గారిని ఆ హోదాలో ఉంచటం, మాకు చాలా ఖుషీకరముగా ఉంటుంది.

ఏకో : అందుకు వెంకన్న గారు అంగీకరిస్తారా?

వెంక : మహారాజుల ఆజ్ఞాపాలనమే నావిధి.

ఏకో : (కొంచెం ఆగి) అందుకు వెంకన్న గారు సమ్మతించినా, ఈ పాటి స్వల్పఉద్యోగం వారికి ఇవ్వటానికి, నా మనస్సు ఒప్పటంలేదు. (కొంచెం ఆలోచించి) వెంకన్న గారు, అసమాన ప్రజ్ఞా ధురీణులు. వారి ఆలోచనలు, యుక్తులు, అర్థం చేసికోగలవారు ఎవ్వరూ లేరు. ఎంతటి అసాధ్యమైన పనినైనా, ఆయనయుగంధర ప్రజ్ఞతో, ఇతరులు నొచ్చుకుండా, సాధించగలడు.

ఖాను : నిజం నిజం.

ఏకో : ఈ వెంకన్న గారు, ముందు చెంగమలదాసును వెంట తీసికొని పాచ్చాదగ్గరకువచ్చి, మా కుమ్మకు మీద ఎదిరిని జయించి, ఆతనికి పట్టంకట్టించినాడు. తిరిగి యిప్పుడు తనకు, చెంగమలదాసుకు, సరిపడకపోవుటచేత, తంజావూరునుండి తేచివచ్చి, మమ్ములను ఎసగొలిపి, దండు వెడలించి,కుయుక్తితో, చెంగమలదాసు పట్నం విడిచి పాఱి పోయే ట్లు చేసినాడు. పాపం! ఆ అమాయకపు బాలరాజు, ఆ పిరికి కోమటిసెట్టికి, ఆ ముసలివానికి, వశమై, దూరాలోచనలేక, ఇంత దుర్గతిపాలైనాడు!

సభికులు : (నివ్వెఱతో, విషాదంతో, తారుమారవుతూఉంటారు.)

వెంక : (అదరుగుండెతో కళవళ పోతూ ఉంటాడు.)

ఏకో : ఈ వెంకన్న గారు సామాన్యుడు కాడు. బహు కుయుక్తిపరుడు. ఇతడు నిలబడిన చోట, ఉన్న గడ్డిమాడిపోయి, ఇక మళ్ళీ మొలకెత్తదు. సందు దొరికిందో, ఇక ఆయన మనలను తోలుబొమ్మలనువలె ఆడిస్తాడు. అతను చెప్పినట్లు మనం నడుచుకోవాలి. లేదా, తంజావూరువారిగతే, మనకు పట్టుతుంది. కనుక, ఆయన విషయంలో, అతి జాగ్రతగా ఉండవలెనుగాని, ఏమఱచి ఉండరాదు.

షేషు—నిజం నిజం. వెంటనే, ఆయనపై తగిన చర్య తీసికోవాలి.

ఏకో : ఒక్కక్షణమైనా, ఆయనను స్వతంత్రునిగా ఉండనీరాదు. ఎంతైనా, ఏమైనా, చేయగలడు.

వెంక : (భయసంభ్రమాలతో) మహారాజా! మహారాజా!

ఏకో : వెంకన్న గారూ! ఇంకా మీ నక్కవినయాలు, ఈ ఏకోజీముందు సాగవు...(ఖానును, షేషువాయిని చూచి) వెంకన్న గారిని వెంటనేపట్టి, యావజ్జీవం కారాగారంలో...

సభికులు అందఱు—(భయోద్వేగాలతో ఉలికిపడి, విప్పిన కళ్ళతో, ఏకోజీవంక చూస్తూ ఉంటారు.)

శేషు, ఖాను : (తమ కుర్చీలలోనుండి లేచి వెంకన్నగారిపై పురుకు పోసుతారు.)

వెంక : (అదలుతో) మహారాజా! మహారాజా!

ఏకో : ఆః! క్షమించాము. ఖాన్! అలా కాదు. ఆయనను పట్టి, బికారిని చేసి, మన తంజావూరుసీమ దాటించి, తిరుచినాపల్లె పొలిమేరకు తరిమివేయండి. తిరుచినాపల్లెవారికీ, తంజావూరువారికీ, తీరని పగలు తెచ్చిపెట్టి, వెంకన్నగారు, ఆ రెండు రాజ్యాలవారిని నేటిదనుక నిద్రపోనీయకుండా చేసినాడు. ఆయన అతి తెలివికి, అత్యాశకు, కుట్రలకు, మాయలకు, తగిన ప్రతిఫలమును, తిరుచినాపల్లెవారే కలిగించుతారు.

వెంక : (అదలుతో వణకిపోతూ) మహారాజా! మహారాజా!

ఏకో : ఇంక నీ ముఖం నాకు కనపడరాదు. నీ మాట నాకు వినపడరాదు. శేషువాయ్! ఖాన్! ఆః! పట్టి బంధించండి.

ఖాను, శేషు : (వెంకన్న గారిని పట్టి బంధించి, తీసికొనిపోతారు.)

ఏకో : (సింహాసనమునుండి లేస్తాడు.)

కొలువు వారందఱు : (శ్రీ ఏకోజీ మహారాజులుం గారికి జయము గాక! మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యము వర్ధిల్లును గాక!

ఏకో : (కొలువు విడిచి, సౌధంలోకి వెళ్ళిపోతాడు.)

కొలువు వారందఱు : (తమ తమ స్థానాలకు వెళ్ళిపోతారు.)

(తెర)

కొండవాగు

శ్రీ సూరపూడి భాస్కరరావు

కొండవాగు కొన్నాళ్లై పుడోనా
గుండెలోన గలగల మందీ!
నిండి వెండి చుక్కల గమితో నీ
రెండలోన తళ తళ మందీ!

మొగ్గ కడుపులో తేనెలూరు లే
ప్రొద్దువోలె మన బ్రతుకులలో
ఇరువదేండ్ల నూనూగు జవ్వనము
పరువ మొసగు తీయని కాలం!

సన్న సన్నపాటల మధు ధారలు
జాలువారు ఆ గడియలలో
కొండవాగు కవిగీతికలా నా
గుండెలోన గలగల మందీ!
నిండి వెండి చుక్కల గమితో నీ
రెండలోన తళ తళ మందీ!

కాని నేటి వేసగి మొడారిలో—
నిలుప లేక, పెనుకడలి నీరముల
కలియ లేక, అర్ధాయుష్కుని వలె—

కొండవాగు జీవన విహీనమై
యెండి యిసుకపొర దాగినదీ!

'ఊర్వశి - ప్రవాసము'

శ్రీ పొట్లపల్లి సీతారామారావు

పాశ్చాత్య వాఙ్మయమున కావ్యములు కథా ప్రధానములు. మన కావ్యములకు రసము ప్రధానము. *Unity of Action - Unity of Time - Unity of Place* - వీనికున్నంత స్థానము *Sentiment* నకు వారిలో లేదు. అందుచే *Romanticism* అనునది వచ్చి *Sentiment* ను కొంతవఱకు సాధించినది. షెల్లీ, వర్డ్స్‌వర్త్ మొదలైనవారందఱు నామార్గమున నారితేరినవారు. మన వాఙ్మయము పుట్టుకతోడనే రసప్రధానముగా నున్నది. అందుచేత *Sentiment* కంత దీనికి లేదు. ఒకే రామాయణకథను పలువురు కావ్యములుగా మలచుకొనుట కిదియే హేతువు. ఆ కథలో రసమును పోషించుటకున్నంత యవకాశము వేఱొక కథలో లేదు. అట్లుగాక కథాప్రధానముగా మన వాఙ్మయము పుట్టియున్నచో నందఱు నన్ని రామాయణములు వ్రాయువారే కారు.

5, 6 దశాబ్దులనుండి పాశ్చాత్య సంస్కృతి మన దేశమును ముంచివైచినది. దానివలన మనకు లాభములు జరిగినవి. కాని నష్టము లెక్కువగా జరిగినవి. అది మన భాషకు పుష్టినిచ్చిన దానికంటె సహజత్వమును నాశనముచేసిన భాగ మెక్కువ. తద్భాషాకోవిదులైన మన దేశీయులు గొప్ప యధికారములు సంపాదించి భాషాసహజత్వము నూచముట్టుగ పెల్లగించిరి. సహజమైన భాషకు మారుగ కృత్రిమమైన భాష బయలుదేరినది. ఆ వాఙ్మయమును చదివిన పెద్దలు దేశీయకవిత్వమును సంస్కరింపవలె నను కొనిరి. ఆ ప్రభావము తెలుగుదేశమువీద కూడ సోకినది. షెల్లీ, కీట్సు, వర్డ్స్‌వర్తుల ప్రభావము లన్నియు మన భాషలో ప్రతిబింబింపసాగినవి. ఇటాలియన్ కవి 'శాఫో' మధురములైన భావములు గూర్చి నేర్పరి. ఆ కవిచేత *Inspire* అయిన కవు లిద్ద రున్నారు. ఒకాయన బసవరాజు అప్పారావు, రెండవయాయన దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి. ఈ రెండవ యాయన ప్రస్తుతము పలువురలో ప్రతిష్ఠగల్గిన కవి. ఈయన వ్రాసిన ఖండకావ్యములు — ఊర్వశి — ప్రవాసము — అనునవి విమర్శనీయములు.

కాళిదాసుని విక్రమోర్వశీయ నాటకములోని చతుర్థాంకము కవికి ఛాయామాత్రముగనైన నీ కావ్యములు వ్రాయునపుడు మనసులో నున్నది. అక్కడ యూర్వశి శాపవశముచేత లతయైనది. ఆ లత విక్రముని స్పర్శచేత మరల యూర్వశిగా మారును. అందుచే కవి వనము, కోకిలలు మొదలైన ప్రకృతి జాలముచే లతారూపమున నున్న యూర్వశి కనుగుణముగ నుద్దీపింపజేసినాడు. ఇక్కడ అంత ప్రయోజనము కొఱకు వాడకపోయినను లోకసామాన్యమయిన చమత్కార మున్నది. ఊర్వశి—ప్రవాసములలోని యితివృత్తమంతయు నాయకుడు నాయికకొఱకు పడు విరహమయమే. అలంకారశాస్త్రము లన్నియు నీ పద్ధతులే గ్రుమ్మరించినవి. శృంగార రసమున కివి ప్రాణములని చెప్పవచ్చును. ఈ కావ్యములందలి భావము లన్నియు మాధుర్యగుణముచే కావ్యమున ద్యోతమానములగుచున్నవి. శృంగార భావముల నీ మాధుర్య గుణమే వ్యక్తముజేయగలదు. భావముకంటె గుణమే యిందు ప్రస్ఫుటముగ నుండును.

"వింగిసీడల మెట్లుగా, నీలి మొయిలు
జిలుగు విరుపులుగా, పులుగులుగ, నలరు
లుగ, నలలుగా, కలలుగాగ, సొగయుకోని"

ఇందు భావముకంటె పదముల విరుపులే రమణీయములు. ఇదంతయు మాధుర్యగుణములోని మాహాత్మ్యము. కృష్ణశాస్త్రి కవిత్వమంతయు మాధుర్య గుణమయమై హాయిహాయి అనుపించును. భాషలో నున్న కృత్రికత్వమును పాక్కరానీయని యీ గుణ మీ కవిత్వమునకు ప్రాణమగుచున్నది. ఈ కవి కవితాశక్తి కలవాడని నిరూపించుట కీ గుణము చాలును. కవితాశక్తిగల కవు లందఱకు పద్యము పడక సొగసులే ప్రధానములు. ఇట్టి గుణప్రధానమయిన రచనను కొంద ఱాలంకారికు లీసడించిరి. క్షేమేంద్రుడు—

"అలంకారస్త్వలంకారా గుణా ఏవ గుణాస్సదా
ఔచిత్యమ్ రససిద్ధస్య స్థిరం కావ్యస్య జీవితమ్."

అన్నాడు. అందఱు రసమార్గము నొప్పుకున్నవారే. ఔచిత్యమనిన, రసమనిన, ధ్వనియనిన నొక్కటియని నిష్కర్ష.

ఈ కవి కొన్ని మధురమైన కల్పనలు చేయును.

ఆ కల్పన సంప్రదాయసిద్ధము, సుప్రసిద్ధ సాంకేతికము గాకున్నను మధురమనియే చెప్పవలెను.

"కార్మొయిలు పెదవుల ఖండఖండములుగ
జిదికిపోయిన కౌముదీ మృదులకళిక"

ఈ భావచ్ఛాయను పూర్వకవు లెవ్వరూ వాడలేదు. ఇది ఆంగ్లమును చదువుకొని జీర్ణించుకొనిన కవి ప్రతిభాసంభవమే. ఇట్టి మాధుర్యమును వ్యక్తము జేయు కల్పన లనేకము లున్నవి.

చెలియ కురులు నీలమేఘనికాయసముల ట్లున్నవట. ఈ యుపమలోని పలుకుబడి ప్రతిభ గలవారి యందే గోచరించును. ఇట్టి పలుకుబడులు భావమునకు పరమ వ్యంజకములుగ నుండును. లోకములో జమత్కారము—ఉక్తి వైచిత్ర్యము నాశ్రయించిన పలుకుబడికంటె వ్యంజనాశక్తి నాశ్రయించుకొని తోణికిన పలుకుబడి గొప్పది. ఈ పలుకుబడి ఈ కవికి కుదురుట ఆశ్చర్యముగ నున్నది.

"చల్లగా జాలిజాలిగా శాంతమధురముగ నుషఃకాలకౌముది సొగసులైతివి" "నీపశాఖికాగ్ర కుటిల పత్రములలో నిరుల గుసగుసల్ వినిపించును" ఇవి మధురాతి మధురములు. "వాటి యనుకవ కన్నీటి పాట నేనె యేడ్చినది" "గృహనేత్ర వాతాయనములు" ఇట్టి తీయని కల్పనలు కొన్ని యీయన కవిత్వములో ప్రాణమున కంటుకొనియున్నవి. మహాకవి రసము నంగిగా నిక్షేపించి దానిని సునిశితముగా పరామర్శించుచు నిట్టి మధురములైన కల్పనలు గల పలుకుబడులచే కావ్యము నాకాశమున కెత్తును. ఈ కవి దీనియందు జూపిన శ్రద్ధ, దానియందు జూప లేదు.

"మొగిలు లల్లల్లనవై ధరంబులైన నిట్టూర్పు దొంతరలయినవి" "బ్రతుకొక్కటి యేడుపైన గాలి... సుప్తపత్రాళి నొదిగి పొంచిచూచుచు చలియించి పోయినాడు" ఇట్టి చిత్రనిర్మాణశక్తి యంతగాత మాత్రమైన కవిలో నుండవు. ఈ కవికవిత్వమే యింతకు మించి లేదు. శబ్దాలంకారములు, శ్లేషలు కవి వాడిన ట్లగుపించదు. కొన్ని అంత్యానుప్రాసలు వాడినాడేమో కాని యంతకంటె నెక్కువ బిగింపులు లేవు. శ్లేష చమత్కార మొకచో కనుపించుచున్నది. "నా అమృతగళరవంబున కపుడె పక్షులు చెలియ" గళరవ మనగా పావురాయి. ఇక్కడ తన స్వరమును పావురాయితో గలిపి శ్లేషించినాడు. ఆ శ్లేష కూడ మెత్తగా నున్నది.

మనభాషలోని యలంకారము లన్నియు పలుకుబడులే. భావము నొక్కొక్క పద్ధతిలో జెప్పుట కొక్కొక్క యలంకారము పుట్టినది. మరల నా యలంకారము నొక ప్రయోజనమునకై వాడుట మన సంప్రదాయము. భావమునో—రసమునో—కనీస మే వస్తువునో యుద్దీపింపజేయని యలంకారమే మన కవులు వాడలేదు. రావణుడు రంభను చూచుటతోడనే ఇట్లు భావించినాడు.

"మించి దృష్టికి మిఱుమిట్లు గొల్పెడి నిది
తెలియ గాదు మెఱుంగు తీగయేమొ
కార్మొఱుంగున కిట్టి కళకలదె యిది
సొగసైన వెన్నెల సోగయేమొ
వెన్నెలసోగకే చిన్నెలున్నవె? యిది
మరునిరాచిల్క సాంబ్రాణియేమొ
చిలుక సాంబ్రాణికే చెలువంపు నడలుండు
నా? యిది కలికిరాయంచ యేమొ
కలికి రాయంచకే సోయగంబు కలదె
యిమ్మొ గలదిది జాళువాబొమ్మయేమొ
జాళువాబొమ్మకే విలాసములు గలవె
మెచ్చునకు నచ్చరవెలంది మిన్నయేమొ."

ఇందులోగల సందేహాలంకారము వస్తువు నెంతైన దీప్తిలోనికి దెచ్చుచున్నది. ఇది కంకంటి పాపరాజుగారి ఉత్తర రామాయణములోనిది. ఆంగ్లభాషలో *Similie, Metaphor* లవంటివే కొన్ని మాత్రమే పలుకుబడులున్నవి. అందులో వారి నవీన కవులందఱు *Metaphorc Expressions* నెక్కువగా వాడుదురు. అది వారు సామాన్యముగ వాడు *Expression*. అసలు ప్రతిభయుండవలెగాని మన భాషలో *Expression* చేయుట కనేక మార్గము లున్నవి. పై పద్యములో మైదీగయనిగాని తీగవంటి శరీరమనిగాని రావణునిచే కవి యనుపించినచో నింత రమ్యముగా నుండదు. ఇందు రావణుని వాంఛానవధికత్వము స్ఫురించినంతగా మైదీవయన్నచో స్ఫురింపదు. అందుచే పాత్ర—రసము—మానసిక పరవర్తన మొదలైనవాని నాశ్రయించుకొని యలంకారము మారుచుండును. *Sentiment* ను *Raise* చేయుట కా భాషలో *Metaphor* వారికి దొరవడి యైనది. దానిని తీసికొని కృష్ణశాస్త్రి తన కావ్యమంతయు గ్రుక్క త్రిప్పికొనకుండ గ్రుక్కినాడు. ఆ రూపకము కృత్రిమముగా నుండును. దానివలన నే చమత్కారము జరుగదు. ఎక్కడికక్కడ వింత *Image* ఏర్పడుట కుపయోగించును. భావము నద్దీప్తికి దీసికొని రాకపోగా దానిలోని యచ్చత్వమును జెడగొట్టును.

Mysticism అను కవిత్వపుధాయ ఈకవి మనస్సులో నున్నది. అది యీ రూపకమునకు దోహద మిచ్చినది. ఆ కవు లందఱు రూపకములో రూపక

ములు జొనిపి తమ కావ్యములు దీర్చికొనిరి. ఆ పద్ధతిగా తన కావ్యము నిర్మించవలెనని ఈ కవి యూహ. అందుచే కవిత్వమంతయు సర్థముకాదు. అన్వయ క్లిష్టత యనేక సందర్భములలో గోచరించుచుండును. ప్రవాసములోని ఈ క్రింది పాదములు జూడుడు—

"అంతమే లేని నా యాత్రాపథాన నా
పదచిహ్నములు వోలె పడియున్న వెన్నెన్నొ
అడుగుజాడలు మదీయార్ద్ర హృదయమ్ములో
నిశికడుపులో తారలై నిశ్చలై
వాటిలో చిరుపాటలై!"

సాగిపోవుభావన ఈ రూపకములతో నెంత క్లిష్టమగుచున్నది? "గర్భకుహరమ్ము విదళించు కారుచిచ్చు ఎరుపుమంట మాలుంగ—" ఈ రూపక మే ప్రయోజనముకొఱకు వాడబడినది? ఎఱుపుమంట మాల్గినదన్న పదములోని ప్రతిబింబమే కాని గర్భకుహరమును విదళించు కార్చిచ్చుయొక్క భయంకరత్వమున కెంతవఱకు దోహదము చేసినది?

"ఏ వొక వియోగశాలినీ హృదయరాగ
వేదనారేఖ, నాకలి వేసు, నామె
యంగుళీకిసలయ చంచలాంచలముల
విడివడి యనంత విశ్వాన బడితినాను."

తన్ను వియోగగీతికగా రూపించుకొన్న కొంతవఱకు నయమే. అంగుళీకిసలయము లాకలితో వేసరున్నవని వేఱొకరూపకము చేసినాడు. దీని వలన పద్య ముక్కిరి బిక్కిరిగా గజిబిజిగా దేలిపోవుచున్నది. ఈయన కవిత్వము చదువుచున్నంత వఱకు నెక్కడికక్కడికి చిత్రము లేర్పడును. కాని యసలు భావమేమో యర్థముకాదు. పూర్వకవులలో భావమచ్ఛముగా సాగిపోయెడిది. వా రెంతవఱకు భావమును సాగదీయుచు చమత్కారములు సేయుదురు కాని భావమునాపి వట్టిపదములతో సాము చేయరు.

ఈ గ్రంథములో ప్రతీక లేకపోవుటచే మరింత బాధకరముగ నున్నది. విడివిడి భావములు చెప్పినపుడు ముందు ప్రతీకలు వ్రాయుట మన కవుల యాచారము. గ్రంథమంత చదివిన తరువాత నేదో చచ్చి చెడి చేయంగల విన్నపములుగా నొక భావము నూహించుకొనుటయే గాని యెక్కడికక్కడ వివిక్తముగా భావము తెలియదు. ఆ చిక్కు ఊర్వశికంటె ప్రవాసములో నెక్కువ.

"ఏను తొలుతనే గూడేని లేని పులుగు
రాయడ, వహించినాడ నా బ్రతుకుబాట
నాట నవయని రెక్క యయ్యాలకొనల
తెరువె లేని, తీరమె లేని దివ్యసీమ!
అంతనే మారిపోతి సంధ్యామనోజ్ఞ
చిత్ర సింధూరరేఖగా; చేయిచేయిగ
మెయిమెయిగ, హాయిహాయిగా మెలగినాను
పైడివన్నియతో నీలినీడతోడ!"

ఈ పద్యము హాయిహాయిగ నున్నది. కాని విస్పష్టమయిన భావము చెప్పుట కష్టము.

"కంట గురిసిన కార్చిచ్చుమంట యేళ్ళ
కాలి నశిరై నశించె వాంఛాలవాలె."

ఈ రూపకము లెంత ప్రయోజనరహితములో జూడుడు. అది క్రొత్తదన మనుకొని భ్రమించి యూరకే యలంకారము వాడును. ఆ వ్యామోహము లేనిచో పరమ మధురమైన కవిత్వము ప్రవహించెడిది. ఈ క్రింది పాదములు జూడుడు:

"ఉభయ సంధ్యాంచలముల నెదో వెలుంగు
కలుగ కలవరపోవు ఘూకంబువోలె."

ఘూక ముదయ సంధ్యాకాంతిని జూచి కలవరపోవచ్చును. కాని సాయంసంధ్యాకాంతిని జూచి కలవరపోదు.

ఎంత చూచినను కవి విరహముచే కృశీభూతుడై ప్రకృతిలోని కొన్ని వస్తువులను దీసికొని వాని సామ్యమును తనకు కల్పించుకొని విలపించుటయే ఈ రెండు కావ్యములలోని కథాంశము. ప్రేయసీ విరహిత జీవితము వ్యర్థమనుకొని యీ కవి మూర్ఛ ప్రళయోన్మాదావస్థలు కూడ వర్ణించినాడు.

"నా మరణశయ్య పరచుకొన్నాను నేనె."
"ఇదియె నా చితి పేర్చితి"

వీనికి ప్రాణములు తరుసుకొనిపోవును. తాను భావించిన క్రొత్తదనము జొన్పనంతవఱకు నీ ఘట్టము పరమ రమణీయముగా హృదయస్పందనము జేయును. ఆ కవి బాధలో మనము లీనమైపోదుము. అలంకారములు పొదుగుట మొదలు పెట్టినాడో మనలో గలిగిన యా కొంచెము స్పందనము జారిపోవును. ఈ కవి సహజముగా మధురమైన కవిత్వము వ్రాయగలవాడు. కాని తాను కొన్ని మార్గములు మనసులో నుంచుకొని కొంత కవిత్వమును కృతకము జేసినాడు. ఇవన్నియు ప్రసిద్ధమైన సాంప్రదాయమున జేసినవి కాకపోవచ్చును. అచ్ఛముగానైనను వ్రాసినాడు కాదు. అట్లు వ్రాసినచో నీ కవి కవిత్వము కొలికి పూసవంటి దైయుండును.

ఇక నీకవి వాడినభాష పరమ కృతకము. అసలు జాతిలక్షణమంతయు భాషలోనుండును. ఆచారములు

సంప్రదాయములు భాషాసముపోషములు. ఏజాతి భాష జూచినను ఆ భాషలో సంప్రదాయములు లక్షణములు కన్నులకు గట్టినట్లగుపించును. కవి మొదట చూచుకొనవలసినది భాషాపాటవము. భాషాపాటవ మనగా శబ్దప్రపంచము దెలిసికొనుటయే కాదు. ఏ శబ్దముచేత జాతిలక్షణము వ్యక్తమగునో ఆ శబ్దమును బట్టుకొని యాయా భావముల కచ్చుగట్టినట్లు సరిపుచ్చవలెను. ప్రసిద్ధకవులను జదువుట యనగా వారు వాడిన శబ్దముల కర్థము దెలిసికొనుట మాత్రమే కాదు. శబ్దార్థము తెలిసినను నా శబ్దము నుచితమైన చోటు వాడలేము. ఏ భావమును జెప్పుట కే శబ్ద మే విధ క్త్యంతముగ వాడబడినది యని యూహించి చూచినగాని యా మెలకువలు దెలియవు. శబ్దమున కర్థము దెలిసికొనుటకంటె శక్తిని దెలిసికొనుటకు సహృదయుడు ప్రయత్నించును. కవిత్వమంతయు నా శక్తిమీదనే యున్నది. శబ్దమును ప్రాణములలో కన్నులు పెట్టుకొని పొదుగవలెను. పింగళి సూరన

"పొసగ ముత్తెపుసరుల్ పోహళించినలీల
తమలోన దొరయు శబ్దములు గూర్చి."

అని యుల్లేఖించినాడు. ఎంత జాగ్రత్తగా శబ్దముల నేరి గూర్చవలెనో యిందు సూచితమైనది. ఇందులోనే యొక చమత్కారమున్నది. ముత్యముల హారములు గ్రుచ్చునపుడు వల్లని బట్టపై ముత్యములు పోసి కూర్చుదురు. హారము రాను రాను క్రమక్రమముగ స్తనాదిక భాగమును గప్పు భాగము పైపునకు స్థూలముగా దేలును. ముత్యమునకు ముత్యమునకు గలిగిన యా సూక్ష్మభేదమును గ్రహించి కూర్చవలెను. ఏ ముత్యము తరువాత నే ముత్య మీషద్భేదముతో తులదూగునో యన్న సునిశిత సూక్ష్మపరిశీలనాదక్షత యే కొందఱకో యుండును. ఇట్లు గ్రుచ్చుటకే పోహళించుట యని పేరు. పోహళింపు శబ్దము నీ సందర్భమునందే వాడవలెను. రత్నములు మొదలైన పెద్ద పెద్దమణులహారము గ్రుచ్చునపుడు పోహళించుశబ్దమును వాడిన కవికి శబ్దౌచిత్యము తెలియదన్నమాట. కృష్ణశాస్త్రి వాడిన యే శబ్దము శక్తిమంతమైనది కాదు. కొన్ని కొన్ని శబ్దములు భావముతో గలియక Vague గా నుండును.

"ఇపుడు వత్తువా నీ కొర
కెదురు చూచు నీవియోగి
రొమెద మంచుజడులు కురియును
మాపేమో, రేపటికో
వెడలి చనునో, నిదుర మునుగునో!"

పదములు భావములో గలియక పాడిపాడిగా తేలిపోవుచున్నవి.

భాషాపరంపరలో మూడుపద్ధతులు ముఖ్యముగా కనిపించుచున్నవి. ఆచారములు—సంప్రదాయములు మొదలైనవానిని దీసికొనివచ్చి భాష నుద్దీపింపజేయుట. ఈ మార్గము మహాకవు లందఱిలో నున్నది.

"అయమా గృహీతకమనీయ కంకణ స్తవ మూర్తిమానివ మహోత్సవః కరః" /

అన్నాడు భవభూతి. చిత్రపటదర్శనములో సీతావివాహము జ్ఞప్తికి వచ్చి యిట్లు చెప్పినాడు. గాజులతో నింపిన కరమును పట్టుకొనుట వివాహశోభ నంతయు వ్యక్తము జేయుచున్నది. అంతో యింతో యీ మార్గము తొక్కనిదే మన పూర్వకవిత్వమే లేదు. మహాకవులలో నిది యెక్కువగా కనిపించును. ఇక రెండవది రసమార్గము ఆ చేయి స్పర్శ తగిలినది—పులకలు వచ్చినవి యని చెప్పుట. భవభూతి

"తవస్పర్శే స్పర్శే మమహి పరిమూఢేంద్రియగణో
వికారశ్చైతన్యం భ్రమయతి సమున్మీలయతి చ."

అన్నాడు. సీత స్పర్శ తగిలిన కొలదిగా రాముని పరిమూఢములైన యింద్రియగణములు వికారము పొందుచున్నవట. ఇక కాళిదాసులో నీ మార్గములు లెక్కలేనన్ని యున్నవి. ఇక మూడవది. ఆమె స్పర్శ తగిలినది—ఆకాశములో నున్నానని చెప్పుట. ఇది *Lyric* మార్గము. హేతువునకు ఫలితమునకు మధ్య నున్న వికార మిందు తెలియదు. ఏ గుణమో—ఏ యలంకారమో—క్రమ్ముకొని యీ రచన సాగును. కృష్ణశాస్త్రి కవిత్వములో నాత్మప్రాయమైన భాగ మీ మూడవ మార్గము. పై రెండు మార్గములు చాల స్వల్పముగ నున్నవి.

'మఘవ మస్తక మకుట మాణిక్యరాజి' యని యూర్వశిని సంబోధించుటలో కొంచెముగా మొదటి మార్గము గోచరించుచున్నది. ఆ మార్గములు కనిపించినంతమేర ఈ కవిత్వము రమణీయముగనే యున్నది. కాని ఆ మార్గములేని భాగమే యెక్కువ. ఆ మూడవ మార్గము ప్రసిద్ధప్రస్థాన వ్యతిరేకమయినది. దాని నీ కవి యవలంబించినాడు. ఈ భాష యనువాదమునకు సులభముగునే కాని భాషయొక్క చేవను ప్రకటించదు.

ఈయన భాష యొక పరిమితిని చుట్టిపెట్టుకొని తిరుగుచుండును. అది దాటి కొంచెమైనను జరుగదు. హృదయమునుండి వచ్చు బాధ మలగి భాషను పోసికొని బయటకు వచ్చినట్లనుపించదు. కొన్ని మధురములైన శబ్దములు భావమును బలవంతముగా లాగుచున్నట్లు కనిపించును. దీనికి వేఱె యుదాహరణ లవసరము లేదు. ఈయన కవిత్వములో దేనినైన నుదాహరింపవచ్చును. ఏ భావమైనను—ఒక్కటే పోత—ఒక్కటే నిర్వహణ. ఆమె స్వప్నాలు కనును,—

జలదాలు, హస్తాలు,—ఇట్లు ము వర్ణము లోపించిన బహువచనము లనేకము జేయును. ఇవన్నియు మాధుర్యమును పోషించుటకు కవి చేయు ప్రయత్నములు.

కవిత్వములో నాత్మాశ్రయ కవిత్వ మనియు, పరాశ్రయ కవిత్వ మనియు రెండు భేదము లిటీవల వెలసినవి. ఇవి *Subjective Poetry, Objective Poetry* అనువానికి ననువాదములు. ఈ విభేదము రసాశ్రయమైన మన కవిత్వములో లేదు. రసమున కంతకు ప్రథమపరిగణనీయములు విభావములు. కావున వీని విషయమై మన పూర్వులు శ్రద్ధవహించిరి. నాయక నాయికాది భేదములు దీనిని దృష్టిలో నుంచికొనియే వెలసినవి. అదిగాక ఆత్మాశ్రయ కవిత్వములో నాయకుడు కవి యగుటచేత తగినంత విభావసృష్టి యేర్పడక రసము స్ఫురింపదు. రసము స్ఫురింపవలెనన్న విభావానుభావాదుల సృష్టియుండవలెను. అందుకే అభినవ గుప్తుడు లోచనములో రసమును గూర్చి "శబ్దసమర్ప్యమాణ హృదయ సంవాద సుందర విభావానుభావ సముదిత ప్రాఙ్నివిష్ట రత్యాది వాసనానురాగ సుకుమార స్వసంవిదానంద చర్వణ వ్యాపార రసనీయ రూపో రసః" అని చెప్పినాడు. ఎక్కడైతే కవి స్వోక్తిచే భావమును వ్యక్తము చేయునో, అక్కడ ధ్వని రసాదు లప్రధానములై పోవును. అందుచే శతకముల స్తోత్రములలో రసములేదు. కేవలము భావము మాత్రమే యుండును. ఈ భయముచేతనే మేఘసందేశములో గూడ కాళిదాసునకు విభావమును గూర్చికొనక తప్పినదికాదు. కృష్ణశాస్త్రి కవిత్వమంతయు నాత్మాశ్రయమైనది. అందుచే రసముండదు. ఏ భావముచేత షెల్లీ మొదలైన కవులు క్రొత్తరచన సాగించిరో ఆ ప్రయత్నములో పరాకాష్ఠ పొందిన రసమార్గము మన కున్నది. కృష్ణశాస్త్రి దీనిని గ్రహించలేదు. తాను క్రొత్తమార్గమనుకొని కొంతవఱకు సాధించినది ఏ సంచారిభావమునో ధ్వనింపజేయుట మాత్రమే. అది రసమార్గములో నంతర్భవించును. అందుచే మనదేశమున కిది క్రొత్తగా లేదు.

ఈ కవిత్వములో స్ఫురణ ఎక్కువగా లేదు. సంఘటన నాశ్రయించిన మెత్తదనము తప్ప చమత్కారమేమియు స్ఫురింపదు. ఇది గుణప్రధానమైన కవిత్వము మాత్రమే యని ముందే చెప్పితిని గదా. ఇందు రసమే లేదు. కాని, అక్కడక్కడ కవిభావోద్వేగము మాత్రము కొంతవఱకు స్ఫురించుచున్నది.

"ఊర్వశీ ఊర్వశీ!! నాతో
ఊహా పర్ణాంచలముల
జర పెరుగని కనుమూయుము."

ఈ మాటలన్నీ కవిలోని భావోద్వేగమును స్ఫురింపజేయును. అసలు ఊర్వశీ ఊర్వశీయను పిలుపులోనే కవి తహతహ స్ఫురించును. అలంకారములు వదలిపెట్టి భావములోనికి చూచినచో కవిబాధ సువ్యక్తముగా కనిపించును. ఈ కవిలో నచ్చమైన కవిత్వము గావలెనన్న అలంకారము లన్నియు లేవనుకొని చూడవలెను. అప్పు డీయన యెంత భావుకుడో యూహించగలము. ఆ దృష్టితోనే కవిత్వమున కుపక్రమించిన ఈయన కవిత్వము సృష్టిలో పట్టకుండెడిది. ఎందుకో యీ కవి యితరమైనదానికి వ్యామోహము పొందినాడు.

ఈ యూహాలు పరిశీలించుడు. "సడిలేని నడిరేయి పడిపోయినట్టి నీ కడియాల రవళులే చిరుగాజు మ్రోతలే ప్రేలెత్తి చూపు జీవితపథమ్ములు నాకు" ఇట్లు ఊహలను సహజముగా సాగిపోనిచ్చినచో ప్రాణము హాయిగా నుండును. ఈ కావ్యములోని ఊర్వశిని స్వర్గములోని యూర్వశినిగానే కల్పనలతో చమత్కరించిన రమ్యముగా నుండెడిది. ఈ కవి అట్లుగాక కొన్నిచోట్ల ఊర్వశిని మానవసామాన్యగా వర్ణించును. అందుచే నా భాగమంతయు హృదయము నంతగా స్పృశించదు. స్వర్గములోని యూర్వశిని భావించినపుడు మాత్రమే హృదయస్పందనము జరుగును. అది సంప్రదాయము తెలిసిన రచన.

"మఘవ మస్తక మకుట మాణిక్యరాజ్ఞి! నీ
వెలుగు దూపొకరేయి వికసించి వాసించి
మిలమిలా తళతళా మెఱసినది కురిసినది
పాతాళ భువనాంత పరిసర తమస్సులకు"

ఈ యూహ రమ్యముగాదని సాహసించువారెవరుందురు.

"ఓరగా నోరగా నొరుగు నింద్రుని శిరసు
విడిపోయి దిగిపోయి పడినావు నాప్రోల"

ఇంద్రుని శిరసు ఓరగా వంగినపు డీమె జారిపడినదట.

"వైకుంఠ మృదుకంఠ వై జయంతీమాల
తెగనేమొ దిగజారు జగములన్నీ దాటి!
సురభి సౌదామనిగ తరళ మధుధారగా
ఈశ్వరాలోకమే యిటు వడలెనో నేడు!"

ఇటువంటి కవిత్వమే ఈ కవి యెందుకు వ్రాయడో అర్థముగాదు. ఇందులోగల కల్పనలు పరమమధురమైనవి. ఆ మాధుర్యమును సంప్రదాయము నాశ్రయించి భాసించినది. ఈ కవి మంచి యూహాశాలి. ఏ చిన్నివిషయమునైన నూహించి మనోహరముగా గల్పించును.

"నునుమబ్బు లేదువ్వ కొనలపై సోనలౌ
నెలవంక చిఱునవ్వు చలువపాట,

తొలి ప్రొద్దుపొడుపురేకుల పైడిదారుల
ఏలులా మంచు కన్నీరుపాట,
పావురా యుయ్యాల పక్షాల యంచుల
జాలులా గాలి నీలాలపాట.
విరజాజి కన్నె నిద్దుర కమ్మ రెప్పల
కొల్వులా నెత్తావి కలలపాట,
కలిసి నీ గొంతు త్రోవల సెలలుకట్టి
అలల నుప్పొంగి నా హృదయాంచలముల
బాలి దాహాన బీటలువారి యెండు
ఈ బ్రతుకునిండ నిండిపోయినవి చెలియ!"

ఇట్లూహించుట సులభమైన పని గాదు, మనస్సు ఎంత ఆర్ద్రమైనదైన నట్లూహించ గలుగును! ఎంత శబ్దశక్తికైనను సొగసునంతయు సంపూర్తిగా చెప్ప సామర్థ్యముండదు. ఎప్పుడు గొంత సొగసు మనస్సుచే నాస్వాదించవలసినదే. ఈ పద్య మట్లాస్వాదింపదగినది.

అందరి కున్నట్లే యీ కవికి శబ్ద దోషము లున్నవి. వానిని పురస్కరించుకొని కవిని అసమర్థు డనుట కొందరు విమర్శకుల కాచారము. దోషములలో ప్రతిభాదోషమే పెద్దది. మిగిలిన వన్నియు పరిగణింపదగినవి కావు. అట్లని గాలిలో దీపము పెట్టి వ్రాయువారిని ప్రతివారిని శ్లాఘించుమని నా యభిప్రాయము గాదు. విమర్శకుడు ప్రతిభాదోషము బయటపెట్టిన జాలును. మిగిలిన వెవరైనను రూపింప గలుగుదురు. అయినను విమర్శనా సౌష్ఠవము కొఱకు కొన్ని శబ్దదోషము లుల్లేఖింతును.

"అంతలో నా హృదయమందు సంజియ కావి"

"సంజియ" శబ్దమునకు సంధ్యారాగ మను నర్థము రాదు. "సంజ" యనవలెను. 'సంజె' యను రూపమున్నచో గాని 'సంజియ' యను రూప మగుట కాస్కారము లేదు.

"కారుమాపు చొఱగ చీలి
కాలి కుసుములు ఈ చీకటితో"

'కారు' శబ్దమున కగ్ని యను నర్థ మెట్లు పొసగును?

"ఊహోపర్ణాంచలముల—" కాదు. ఊహ పర్ణాంచలము లనవలెను.

"పాషాణ జడధరమ్ము గనెనో"
జడధరత్వ మనవలెను.

"కంఠరవము స్థాణువయ్యెనో" ఇందు ధర్మమునకు పదార్థమునకు సామ్యము.

"తారలే కనువిచ్చి తమములే శ్రుతి విచ్చి"

కను విచ్చుట సరే. శ్రుతి విచ్చుట యేమిటి? ఇది యపూర్వము.

"నీ హృదంతికములో—" హృదంతికమున అనుట సంప్రదాయము.

"నిరుపమానాఖాతరత్నాకరము" అఖాత మనగా త్రవ్వబడని దని యర్థము. ఇక్కడ అఖాత రత్నాకరములు రెండును సముద్ర పర్యాయవాచకములే. అఖాతమనగా కవి యూహలో లోతైన దనియేమో. అయినచో 'నగాధ' యని యుండవలయును.

"ఈ యశ్రు ఝరులతో, ఇరులతో, రొదలతో,
సొదలతో, ఈ హోసమృదుల వాసనలతో ,
విసముతో, పిస్గతో, కొసరు తేనియలతో,—"

దీని భావమేమి తిరుమలేశ! పదములు మాత్ర మున్నవి. వాని కర్థములు గూర్చుకొను సామర్థ్యము లేదు. నవ్వునకు సువాసనాది ధర్మములున్నవా?

ఆంగ్లభాషలోని నుడికారమీ కవిలో నెంతేని యున్నది. మన కర్థముకాని భాగమంతయు నా పలుకుబడిచే నాచ్ఛాదితమైనదే. ఇక ఛందస్సులో గూడ చెప్పుకోదగినంత చమత్కారము గనుపించదు. ఈయన కవితా పద్ధతికి గీతపద్యమే తగదు. గీత పద్యమెంతవరకు హృదయములోని బాధను బొక్కినట్లు పైకి వ్యక్తము చేయుటకే పనికివచ్చును. మధుర మధురములైన కల్పనా చిత్రముల నది తనలో నొదిగించుకొన లేదు. భావమునకు భాషకు నెట్లు సంబంధములేదో యట్లే ఛందస్సునకు భావమునకు బొత్తు కుదురుట లేదు. ఈయన శబ్దములన్నియు వృత్తములలో నున్నచో గొంతవరకు సర్దుకొనిపోయి యుండెడిది. వృత్తములు, గేయములు—వీనిలో నీయన శబ్దము పెఱసినట్లుగా గీతపద్యములో పెఱయదు. 'ప్రవాసము'లో నొక చోట మాత్రము ఛందస్సు చమత్కారముగా కుదిరినది. లోక సామాన్యమైన మనః ప్రకృతిని ఛందస్సుగా విరిచినాడు. లోకములో విచారము వచ్చినపుడు తలచికొని తలచికొని దుఃఖించి, చిట్టచివరకు దుఃఖ ముత్కటము కాగా వెగ్గుత్తికపడుట సహజము. ఆ పద్ధతిగా నీయన చేసినాడు.

"ప్రేయసీ ప్రేయసీ ఓ యమావాస్యా త
మస్వినీ! గగన సీమంతినీ! నా సఖీ!
నీ దీర్ఘ ధమ్మిల్ల నీలవల్లీచ్ఛాయ
బొడిచికొని నిదుర చెఱవిడిచి పూవులు నేడు
మలుగు హృదయాల నాకొఱకు తళతళ పాడు;
... ...
... ...

నా సఖీ నా సఖీ! నేనైపగా లేను
ఓ నితాంత వియోగినీ ఓ నిశీథి
నీ కఠోర ప్రణయశాలినీ! క్షమింపు!
చాలు, నాసఖీ! నీ ప్రేమ శాప, మీయ
పూర్వనారక యాతనాభర్వతాపము!"

హైవంతయము నేయనుగ జెప్పి చెప్పి హఠాత్తుగా గీతిక నందుకొన్నాడు. దీనివలన పైని సూచించిన స్థితి వ్యక్తమగును. ఇది యొక చమత్కారమని యొప్పికొని తీరవలసినదే.

క్రొత్తదనము కవిప్రతిభనుబట్టి యేర్పడును. ఆ యితర భావములలోని సిద్ధాంతములు తీసికొనివచ్చి మనదానికి జతే గల్పినంతమాత్రమున రాదు. అది క్రొత్తదనమను భ్రమ మాత్రము మొదట గలుగును. కాని అది యెక్కువకాలము నిలువదు. ప్రతిభానంత్యము వలన కవి వాణికి నవక మేర్పడునని ధ్వన్యాలోక కారుడు చెప్పియేయున్నాడు.

లోకములో క్రొత్తమార్గము వెలువడినచో దాని నొరవడిగా బెట్టుకొను కవు లుందురు. ప్రతి కవికి అనుకరణ సహజము. వా రనుకరించిన కవులు సర్వశిల్పనిర్మాణదక్షు లైనచో నందులో కొంతవరకైన వీరు నెగ్గి కవు లగుదురు. నన్నయ తిక్కనాదులలో నడచి, వారి నొరవడిగా బెట్టుకొని పేరుపొందిన కవు లనేకు లున్నారు. కొందఱు వారి వారి ప్రతిభానంత్యముల వలన వారి ననుకరించి నవకమును సంపాదించుకొన్నారు. శ్రీనాథుడు, పోతన, పెద్దన–వీరందఱు నిట్టి వారే. అనుకరణ ఎప్పుడును తప్పదు. ఎవరినో యొకరి నొరవడి పెట్టుకొననిదే రచనయే సాగదు. సహజ కవుల విషయము చెప్పలేముగాని యెక్కువ మంది కవు లితరులను జదివి భావోద్వేగము నందియే వ్రాసిరి. అయితే ఆ యనుకార్యమైన కావ్యము లోకోత్తరమైనదై యుండవలెను.

కృష్ణశాస్త్రి కావ్యమును పలువు రనుకరించినారు. వా రందఱకు కృష్ణశాస్త్రిలోని మంచిగుణములు పట్టుబడకపోయినను మిగిలినవి పట్టుబడినవి. ఆ వాతావరణము రెండుమూడు దశాబ్దులు తెలుగుదేశమును ముంచివైచినది. ఏ కావ్యమున జూచినను రోదన ధ్వనించిపోయినది. అవన్నియు సంవత్సరము తిరుగకపూర్వమే నశించినవి. కొంతవరకైన నిలువ త్రొక్కికొనగలిగినది కృష్ణశాస్త్రి రచనయే. మాధుర్యగుణము, కొన్ని కల్పనలు—ఈ కావ్యమును నిల్పినవి.

ఊర్వశీకావ్యము చివర కవి శివునిగురించి వ్రాసినాడు, అది పరమ రమణీయముగ నున్నది.

"అవతరింతువు ప్రతి దివసాంతమందు
నిత్యనూతన తాండవ నృత్యకేళి
ఓయి నటరాజ! తలనైన నూపలేక
భువనములు దుర్భరానందమున వడంక."

ఈ పద్యములో నన్వయక్లిష్టతయే లేదు. భావము చరచర సాగిపోయినది. ఈ శ్రేణిలో వ్రాసినవి మరికొన్ని గలవు. కవి భక్తిభావనలో తన్మయత్వమును పొంది వ్రాసినాడేమో యనిపించును. ఇంకొక విషయముతో నీ వ్యాసమును ముగింతును. ఆధునిక కవిత్వమునుగూర్చి క్రొత్త క్రొత్త విమర్శనలు బయలుదేరినవి. ఆ విమర్శలకు తలయు తోకయు నుండదు. పూర్వకవు లందరు కచకుచాది వర్ణనలు చేసిరి. ఆ వర్ణన లసహ్యము లగుటచే నవీనులు దానిని విరమించి క్రొత్తమార్గము త్రొక్కిరట. అందుచే ఆధునిక కవిత్వములో నాయికాపోషణ యుదాత్తమైనదట. ఇది వారి వాదము. ఈ వాదమున కర్థము లేదు.

పూర్వకావ్యములలో వర్ణనలకు మూల మేమి? ఇది ప్రధానముగా చర్చింపవలసిన విషయము. పూర్వకవులలో వర్ణన కవిసమయము కాకపోయినను కవిసమయమువంటిది. కేవలము నాయికానాయకుల మూర్తులు గట్టుటకు మాత్రమే పూర్వకవులు వర్ణనలు పెట్టలేదు. ఆమె ముఖము సుందరముగా నున్నది. శరీరము మెత్తగా నున్నది—అన్నచో మూర్తి గట్టినట్లుగా ముఖము పద్మమువలె నున్నది. శరీరము తీగవలె నున్నది యనుటతో మూర్తిగట్టదు. ఈ యుపమానము లన్నియు నామెలో నొక విశిష్ట లక్షణమును వ్యంగ్యము చేయును. కామశాస్త్రములో చెప్పబడిన పద్మినీజాతిలక్షణ మిందు వ్యంగ్యమగును. కావ్యములో నాయకుడు ధీరోదాత్తుడుగా నుండవలెను. అందుచే అవికత్థనాదులు నాయకునికి చెప్పవలెను. అట్లే నాయికకు పద్మినీ జాతిత్వ లక్షణ మారోపింపవలయును. ఈ శాస్త్రసిద్ధాంతముల నుపస్కరించుకొని వర్ణనలు పుట్టినవి. ముఖము తామరపూవువలె నున్నదని కవి వర్ణించినచో కామశాస్త్రములో ప్రోక్తమైన పద్మినీజాతి స్త్రీ లక్షణము కవిచే చెప్పబడుచున్న దన్నమాట. ప్రసిద్ధములైన కావ్యప్రబంధములలోని స్త్రీ వర్ణనలన్నియు నీ ప్రయోజనముకొఱకే పుట్టినవి. అప్రసిద్ధులు పిచ్చిగా అప్రసక్తముగా, కామప్రేరితముగా వర్ణించిన వర్ణించవచ్చును. వారప్రసిద్ధులు గనుకనే అట్లు చేసిరి. అంతే కాని, పూర్వకావ్యములలోని స్త్రీవర్ణన మూర్తిగట్టుటయే ప్రధానముగా వ్రాయబడినది కాదు. కాళిదాసు మేఘసందేశములో—

"తన్వీశ్యామా శిఖరిదశనా పక్వబింబాధరోష్ఠీ
మధ్యేక్షామా చకిత హరిణీ ప్రేక్షణానిమ్ననాభిః,
శ్రోణీభారా దలసగమనా స్తోకనమ్రా స్తనాభ్యాం
యాతత్రస్యా ద్యువతివిషయేసృష్టిరాద్యేవధాతుః"

అని చెప్పినాడు. ఈ శ్లోకములో మూర్తి యేర్పడిన నేర్పడవచ్చును. కాని, అంతకంటె ప్రధానముగా పద్మినీజాతి లక్షణమే ఆ స్త్రీయందు ధ్వనించుచున్నది. మన కావ్యములన్నియు శాస్త్రదృష్ట్యా ఏర్పడినవి. ఈ మార్గమే అనుసృతమై యున్నచో కాళిదాసాదులే మన యాధునిక కవులతో సరిపోలక పోయిరనవలెను. ధీరోదాత్తాది గుణములు నాయకునియందును, పద్మినీజాతి లక్షణము నాయికయందును ధ్వనించకపోయినచో శృంగార రసములో నుదాత్తత యుండదు. వర్ణన లిందుకొఱకు పుట్టినవి. కృష్ణశాస్త్రి మొదలైన యాధునిక కవులు క్రొత్తదన మనుభావము చప్పిన ప్రజలకు స్ఫురింపజేయుట కట్లు మార్చిరి గాని, పూర్వవర్ణనలలో నసాచిత్య ముండుటవలన గాదు. పూర్వకవుల వర్ణనలు బాహిరములైన యవయవ వర్ణనములు గాన, యువకులైన పాఠకులను రెచ్చగొట్టునవని కొందరందురు. వీరికి కావ్యానంద మలౌకికమని తెలియదు. విగళిత వేద్యాంతరమైన యానందము గదా రసమగునని యాలంకారికులు నుడివిరి. కావ్యము చదువుచున్నంతసేపు పాఠకునికి లౌకికభావనయే యుండదు. అతడు సద్యః పరనిర్వృతిని బొందును. ఈ వర్ణనలు పాఠకుని రెచ్చగొట్టునను వారందరికి నీ సిద్ధాంతములు తెలియవు. అది వారి దురదృష్టమను కొనుటకంటె ప్రస్తుతమునకు మన దురదృష్టమను కొనుట మేలు. మన సాహిత్యవిమర్శయంతయు నలంకార శాస్త్రములో నున్నది. వారు వీని నన్నిటిని వివరించియే చెప్పిపోయినారు. కావ్య ప్రయోజనమునుగురించి మమ్మటు డెట్లు చెప్పినాడో చూడుడు :

"కావ్యం యశసే అర్థకృతే వ్యవహారవిదే
శివేతరక్షతయే సద్యః పర నిర్వృతయే
కాంతా సమ్మితతయా తయోపదేశ యుజే"

పూర్వకవు లందరు నవకమును సాధించుటకు ప్రయత్నించినవారే. పలువురు సంప్రదాయమును విడువక దానిపైన తమ ప్రతిభాబలముచే నవత్వమును ప్రతిపాదించుకొనిరి. ఆ ప్రతిఘాలని వారి గ్రంథములన్నియు క్షీణించియే పోయినవి. సంప్రదాయమును జీర్ణించుకొని ప్రతిభానంత్యముచే నిలువ ద్రొక్కుకొనగలిగిన కావ్యములే ప్రసిద్ధములైనవి. కావ్యము నవీనతపొందుట అనగా వట్టిది. ఇతర భాషా మార్గములు మన భాషలో ప్రవేశపెట్టుటతో క్రొత్తదన మేమియును నేర్పడదు. అది వీరిదు మిక్కిలి కృతికముగా గనిపించును. కృష్ణశాస్త్రి కృష్ణపక్షములోని కొన్ని గీతికలు, పల్లకీ మొదలైన కొన్ని గీతఖండికలు చదివి తిన్నయుత్వముండినవారిలో నే నొకడను. ఈయన మధురమైనకవి. మంచి యూహశాలి. అంతకంటె కావ్యమును కీర్తించుట ఈయనకవిత్వమును శంకించుట యని నా యభిప్రాయము.

శుభగ్రహం

శ్రీ సింగరాజు లింగమూర్తి

సీతాపతి ఇంట్లో అనుకు పెట్టిన వ్యవధానం లేదు. వంటింటిలోంచి రుసరుసలతో, విసవిసలతో భార్య ప్రత్యక్షమైంది. ఒకసారి ఆమె భర్త ముఖంలోకి చూసి, మూతి ముడుచుకొని తిరిగి వంటింటిలోకి వెళ్లింది. ఓ క్షణం అలాగే నిలబడిపోయాడు సీతాపతి. తరువాత నెమ్మదిగా గదిలోకి వెళ్లి కోటువిప్పి ఒంకెకి తగిలించాడు. వంటింటిలోంచి భార్య చెంబులు, గిన్నెలు ఎత్తివేయడం, విసిరి విసుక్కోవడం వినవచ్చింది. కుర్చీ మంచంమీద కూలబడ్డాడు, వంటింటికీ గదికీ మధ్యవున్న గోడవంక చూస్తూ.

'సుందరికి కోపం ఎందుకు వచ్చిందో?... తాను పల్లెత్తుమాట కూడా అనలేదే...ప్రొద్దుట తాను ఆఫీసుకు వెళ్లేముందు కూడా నవ్వుతూనే మెసిలింది...ఇంతలో ఏం పుట్టి మునిగిపోయిందని ఈ ధుమధుమలు?...ఒకవేళ పిల్లలు ఏమైనా విసిగించారేమో?' అనుకున్నాడు సీతాపతి. కాని ఆ సమాధానం అతణ్ణి అంతగా తృప్తిపరచలేదు. కారణం ఏమైవుంటుందా అని పరిపరివిధాల ఆలోచించసాగాడు. కారణం బోధపడకపోగా పైగా అదొక బెడదగా మారింది అతనికి.

'ఎంత సంపాదించినా గోచిపాతకు సరిపోకపోవడమే...పిల్లల ముద్దూముచ్చట్లు తీర్చడానికి నోచుకోలేదు నా బ్రతుకు' అంటూ వంటింటిలోంచి వినవస్తున్న సుందరమ్మ సణుగుడు అతని హృదయాన్ని గాయపరిచింది.

'నిజమే...ఎంత సంపాదించినా గోచిపాతకే చాలదు' అనుకున్నాడు సీతాపతి. అప్రయత్నంగా అతని దృష్టి ఒంకెకి తగిలించిన కోటుమీద పడింది. కోటు మోచేతులకు వేసిన మాసికలు, చేతుల చివరి నుండి వ్రేలాడుతున్న దారపుపోగులూ, బోసిపోతున్న గుండీలస్థానాలూ సుందరమ్మ అన్న మాటలను వ్యక్తీకరిస్తున్నాయి. రంగు మాసిపోయి వెలవెలపోతూ శిథిలావస్థలోవున్న ఈ కోటు తన గౌరవాన్ని కొంత కాపాడుతున్న దనుకున్నాడు సీతాపతి. చిరిగిన చొక్కాలపైన ఆ కోటును ఎంతో ఘరానాగా వేసుకుంటున్నాడు. క్రమంగా సీతాపతిదృష్టి కోటుమీదినుంచి క్రిందపడివున్న చెప్పులమీదకు పోయింది. గదిలోకివచ్చి చెప్పులు విడవడంలో ఒకటి బోర్లగిలపడింది. ఒక తెగినవారు తొంగిచూస్తున్నది. అక్కడక్కడా మిగిలివున్న అట్టముక్కలకు మట్టి, చెడ అతుక్కుపోయి వున్నాయి. 'ఇన్నాళ్లనుంచీ నీ కాళ్లకింద నలిగిపోయాం... మాలో శక్తి నశించింది. ఇకనైనా మాకు ముక్తిలేదా' అంటున్నట్టుగా వుంది ఉంగరాలు తెగిన రెండవ చెప్పు.

'రూపాయి పావలాకుకాని మరమ్మతు చేయనన్నాడు చెప్పులవాడు...ఎక్కడినుంచి తేనూ?' అనుకుంటూ సీతాపతి మంచంమీద నడుం వాల్చబోయాడు. నవారు పుటుక్కున తెగింది. ఇంట్లోని ప్రతివస్తువూ, ప్రతివ్యక్తీ తన అసమర్థతను దుయ్యబట్టుకుంటున్నట్టుగా బాధపడ్డాడు సీతాపతి. 'నిజంగా ఇది తాతలకాలంనాటి నవారు..ఇంకెన్నాళ్లని బలంగా వుంటుందీ' అనుకున్నాడు. వంటింటిలో సుందరిచేస్తున్న ఆర్భాటం కొంత తగ్గింది. 'అవును.....తగ్గకేం చేస్తుంది.....కల్పించుకో నేవాళ్లు లేకపోతే' అనుకున్నా డతను. ఈ సత్యం, సుందరమ్మ కాపురానికి వచ్చిన మరుసంవత్సరంలోనే గ్రహించాడు సీతాపతి. లేకపోతే సీతాపతి కల్పించుకుంటే ఈపాటికి ఎంత రభసఅయ్యేదో?

'ఇవ్వాళ కాఫీప్రాప్తి లేదేమో' అనుకుంటూ

సీతాపతి మంచంమీదనుంచి లేచాడు. ఇంతలో, 'రేపు ఫీజు కట్టాలి నాన్నా...లేకపోతే పేరు కొట్టేస్తారు' అంటూ ప్రసాదు గదిలోకి వచ్చాడు. ఏమనాలో తోచక సీతాపతి కొంచెంసేపు బుర్ర తడుముకున్నాడు. తండ్రి వినిపించుకోలేదేమోనని ప్రసాదు మళ్ళీ ఒకసారి పునశ్చరణ చేశాడు. 'సరే...చూద్దాం లేవోయ్' విసుగ్గా అన్నాడు సీతాపతి. ప్రసాదు గదిలోంచి వెళ్ళిపోయాడు. ఇంట్లో నిలవడం సీతాపతికి ఎంతో కష్టమైపోయింది. సుందరి కాఫీ త్వరగా తెచ్చిస్తుందేమో తాగి బైటపడదా మనుకున్నాడు. ఇంతలో చటుక్కున జ్ఞాపకం వచ్చింది. రాత్రి తానే చెప్పాడు, ఖర్చులు ఎక్కువ అవుతున్నాయనే ఉద్దేశంతో 'సాయంత్రంపూట కాఫీలు మానెయ్య'మని ఇహ వేచివుండడం అనవసరమని సీతాపతి ఆ శిథిలావస్థలో వున్న చెప్పులనే తొడుక్కొని ఇంట్లోంచి బైటపడ్డాడు.

బజారులవెంట నడుస్తున్నాడే కానీ సీతాపతి మనస్సంతా భిన్నభిన్నంగానే వుంది. ఎడతెరిపిలేకుండా ఏవేవో ఆలోచనలు వస్తున్నాయి, పోతున్నాయి. 'ఎన్నాళ్ళని ఈ బాధామయజీవితం గడపడం?' అని ఎన్నోసార్లు ప్రశ్నించుకున్నాడు. దానికి ఓ స్థాయి అంటూ ఏదీ చిక్కకపోవడంవల్ల ఆలోచనలు ఏ ఏ విషయాలమీద దొర్లినా తిరిగి అదే ప్రశ్న ఎదురౌతున్నది. 'నమస్కారమండీ' అన్న గొంతు విని పక్కకు తిరిగిచూశాడు. ఆ వ్యక్తి అప్పుడే సీతాపతిని దాటిపోయాడు. తన పరాకుకు ఆశ్చర్యపోయాడు సీతాపతి. ఎదురుగుండా వున్న దుకాణం గోడమీద 'అధికాహారోత్పత్తి చేయండి' అనే వాల్ పోస్టర్ మీద అతని దృష్టి పడింది. ఒకసారి నవ్వుకున్నాడు. 'వేల ఖర్చులతో వాల్ పోస్టర్లు అచ్చు వేయించి పట్టణాలలో గోడలకు అంటించినంత మాత్రాన అధికాహారోత్పత్తి ఇట్టే అయిపోతుంటుంది కాబోలు' అనుకున్నాడు. నాలుగురోడ్ల కూడలి వచ్చింది. 'ఎటు పోదామా' అని ఆలోచించాడు. 'అలా గార్డెనుకు వెడితే రేడియో అయినా వినవచ్చుగా' అనుకుంటూ గార్డెను వైపుకు నడకసాగించాడు. దారిలో ప్రభుత్వ కచ్చేరీ ఒకటి కనిపించింది. ఆ ఆవరణలో వరుసాగ్గా దూర దూరంగా నాటబడిన మొక్కలమీద సీతాపతి దృష్టి పడింది. ఆ మొక్కలకు ఏ జంతువులవల్లా హాని కలుగకుండా మాత్రం దడులు కట్టివున్నాయి. మొక్కలు ఎండిపోయి ఆకారమాత్రంగా నిలిచి వున్నాయి. 'ఇవేగా మొన్న జరిగిన వనమహోత్సవ సందర్భంలో నాటిన మొక్కలు......ఈ ఉత్సవం పేరుతో వేల కొలది డబ్బు ఖర్చు పెట్టారు...ఇలా ఎన్ని మొక్కలు ఎండిపోతున్నాయో పోషణలేక.........దీని కెవరు బాధ్యులు?...ఇలాంటి పరిస్థితిలో ఉద్యమం ఆశయాలు ఏవిధంగా ఫలిస్తాయో?' అనుకుంటూ నడుస్తున్నాడు సీతాపతి. ఈలోగా గార్డెనులో ప్రవేశించి ఒకమూల పచ్చికబైలుమీద కూర్చున్నాడు. రేడియోలో అధికాహారోత్పత్తిని గూర్చి ప్రసంగం సాగుతున్నది. 'అధికాహారోత్పత్తి అని మొత్తుకుంటారే కానీ, అవుతున్న ఉత్పత్తిని సక్రమంగా వినియోగం అయ్యేట్టు చూడరేం ఎవ్వరూ?' అని ప్రశ్నించుకున్నాడు సీతాపతి.

క్రమంగా గార్డెనులో దీపాలు వెలిగాయి. మరికొంతసేపు రేడియో వింటూ అలాగే కూర్చున్నాడు సీతాపతి. ఆకలి వేస్తున్నట్టు అనిపించింది. 'మానవులకు ఆకలిదప్పులు లేకుండా చేయలేకపోయాడేం మనిషిని సృష్టించగలిగిన బ్రహ్మ' అనుకుంటూ సీతాపతి లేచి నెమ్మదిగా ఇంటిముఖం పట్టాడు.

రాత్రి భోజనాలముందరకూడా సీతాపతి మౌనంగానే కూర్చున్నాడు. సుందరమ్మమాత్రం ఏదో గొణుగుతూనేవుంది. భర్తమీద సూటిపోటి మాటలు విసురుతూనేవుంది. సీతాపతికి పొలమారింది. మంచినీళ్లు తాగి, "అబ్బ...ఇందులో ఇంత కారం తగిలేశావేం...కాస్త నెయ్యి వెయ్యి" అన్నాడు.

'నెయ్యి వెయ్యడానికి అక్కడ వుందేమిటి? మీరు తెచ్చిన అర్ధశేరు నెయ్యి అప్పుడే అయిపోయింది...అడుగున కాస్తవుంటే మీకూ అబ్బాయికీ రాల్చాను.' అంది సుందరమ్మ.

'నిజమే...ఎన్నాళ్లు వస్తుంది అర్ధశేరు నెయ్యి...అక్కడికీ సుందరి నిక్కచ్చి మనిషి కాబట్టి పది రోజులు వాడింది' అనుకుంటూ సీతాపతి నోరు మాటాడకుండా భోజనం చేస్తున్నాడు.

'సాయంత్రం నీవు వెళ్ళాక డాక్టరుగారు మనిషిని పంపారువాన్నా...బిల్లుకోసం' అన్నాడు. పక్కనే కూర్చుని భోజనం చేస్తున్న ప్రసాదు.

'ఊ' అన్నాడు సీతాపతి మంచినీళ్ళగ్లాసు క్రిందపెడుతూ.

'సాయంత్రం పసిదానికి మళ్ళీ ఒళ్ళు నెప్పి పడింది...రేపు డాక్టరు దగ్గరికి తీసుకు వెళ్ళండి.'

'చీటికిమాటికి డాక్టరుదగ్గరికి వెడితే ఇహ చెప్పక్కరలా సంసారంసంగతి...ఇప్పటికే ఆయనకు బోలెడంత బిల్లుచెల్లించాలి.'

'అయినా ఇవ్వాల్సింది ఇవ్వకుండా మళ్ళీ మందుకెడితే ఏంబాగుంటుందమ్మా!' అన్నాడు ప్రసాదు.

'తండ్రీకొడుకులు పిసనారితనంతో అక్కడ కూడపెట్టిందేం కనబడదు.' సాధింపుగా అంది సుందరమ్మ. ఇహ తాను మౌనంవహిస్తేనే తప్ప లేకపోతే వాదన పెరుగుతుందనే ఉద్దేశంతో సీతాపతి త్వరత్వరగా భోజనంముగించి గదిలోకి వెళ్లాడు.

మంచంమీదనుంచి పక్కబట్టలుతీసి, తెగిన నవారును ముడిపెట్టడానికి పట్టీలు బిగించసాగాడు. కొంతసేపు శ్రమపడి ఆ తెగినచోట ముడిపెట్టి పక్క పరుచుకొని నడుంవాల్చాడు. ఇంతలో సుందరమ్మ మరచెంబుతోవచ్చి చెంబు మంచంక్రిందబెట్టి సీతాపతి కాళ్లవైపు కూర్చుంది. సీతాపతి ఆమె మొహంలోకి ఒకసారిచూశాడు. కోపం చాలామటుకు చల్లారినట్టే గ్రహించాడు.

'ఏమండీ...పండక్కి అమ్మాయినీ అల్లుణ్ణీ తీసుకురావన్నారుటగా' అంటూ సుందరమ్మ సూటిగా ప్రశ్నించింది. అప్పటికి అర్థమైంది సీతాపతికి భార్యచేసిన ఆర్భాటానికి కారణం.

'మాట్లాడరేమండీ...రాత్రి మన పక్కింటి విశ్వనాథంగారితో అన్నారుటగా' అని సుందరమ్మ తిరిగి ప్రశ్నించింది.

'ఏం...ముంచుకుపోయినట్టు ఆయన భార్య అప్పుడేవచ్చి చెప్పిందీ నీతో?'

'బాగా చేవుంది వరుస...మీరుఅనడం బాగానే వుందికానీ ఆమెవచ్చి చెప్పడం కష్టమైందా మీకు? ...పైగా ఆయన్నుకూడా తీసుకు రావద్దన్నారుటగా?'

'తేలిపోయింది పైగా ఇదొకటా... ఆయనే అన్నాడు, ఈ ఏడు తీసుకురావని.'

'వాళ్ళ గొడవ మనకెందుకుగానీ మీ సంగతి చెప్పండి. అమ్మాయి కాపురానికి వెళ్ళింది ఈ ఏడేగా...తొలిపండుగరొయ్యె తీసుకురాకపోతే ఏం బాగుంటుందండీ? ... ఆడపిల్లరొయ్యె ఊసూరు మనదూ?...విశ్వనాథంగారంటే ఏటేటా కూతుర్నీ, అల్లుణ్ణీ తెస్తున్నారుకాబట్టి ఈ సంవత్సరం మానుకున్నా పరవాలేదు. వారితోపాటు మీరూ లేనంటే ఎట్లా?...ఇరుగుపొరుగువారంతా అడుగుతున్నారు. ఇంకా అమ్మాయిని తీసుకురాలేదేమని...పట్టుమని పదిరోజులులేదు పండుగ' అంటూ సుందరమ్మ ఎడతెరిపిలేకుండా మాట్లాడింది.

'నీవు చెప్పింది నిజమే నే...కాని కాస్త ఆలోచించు—వాళ్ళను తీసుకు రావాలంటే మాటలా? ఇద్దరికీ బట్టాపాతా పెట్టాలామరి...బోలెడంత ఖర్చు...ఎక్కడి నుంచితేనూ?'

'మన ఇబ్బందులు ఎప్పుడూ వుండేవే... ఒకనాటితో పోయేవిగనుకనా?' ..ఏదో విధంగా చేయాలిమరి తప్పుతుందా?'

'తప్పుతుందాఅంటే ఎట్లా, చేతకానప్పుడు తప్పించుకోవాలి—దాని పెళ్లికి చేసిన అప్పులో నాలుగవభాగమైనా తీరనేలేదు. అదీగాక ఇంకా బోలెడన్ని అప్పులు ఏడ్చాయి...రేపు ఫీజుకట్టకపోతే అబ్బాయిపేరు కొట్టేస్తారుట...పైగా బిల్లుకోసం డాక్టరు మనిషిని పంపాడయ్యె...ఎట్లా చెప్పు?'

'మీరు అన్నిటికీ అన్నీ చెబుతారు...... ఎప్పుడూ చాలదన్నగొడవే...మీకేం...నలుగురూ నన్నే అంటారు...పెండ్లయిన ఏడుకదా, పండుగకు అల్లుణ్ణీ కూతుర్నీ తీసుకు వెళ్లలేదని వియ్యాలవారు మనల్ని లేమిడిచేస్తారు.'

'ఒకరు అంటారనీ, లేమిడీ చేస్తారనీ మనం భయపడితే ఇహ సంసారం జరిగినట్టే...రేపు మనం

కష్టంలోవుంటే వీరంతా మనల్ని ఆదుకుంటారా?'

'అలా మొండిగా సమాధానం చెబితే ఎలాగండీ?...మీకుమటుకు నామర్దా కాదూ నలుగురిలో?'

ఇక ఎంత నచ్చచెప్పినా లాభంలేదని సీతాపతికి తెలుసు. అనవసరంగా వాదన పెరగడం, ఆమె కంట తడిపెట్టడం మొదటినుంచి అనుభవంలో తెలుసుకున్నాడు సీతాపతి. 'సరే...చూద్దాంలే' అన్నాడు, అప్పటికి ఆమెను సమాధానపరచడానికి. సుందరమ్మ ఆమాటలతో కొంత తృప్తిపడింది. ఇక నేమీ మాట్లాడకుండా లేచివెళ్లింది తన పక్కమీదకి.

సీతాపతికి మాత్రం ఆరాత్రి సరిగా నిద్దర పట్టలేదు. సమాజంలో తిరుగుతున్న తనబోటి మధ్య తరగతి జనం అభిమానం చంపుకోలేక ఎంతమంది బాధపడుతున్నారోనని సీతాపతి విచారించాడు. ఆర్థికవ్యవస మారితేనేగాని సమాజం బాగుపడదనీ, సమాజం బాగుపడిందాకా మధ్య తరగతి జనం ఇలా బాధపడాల్సిందేనని అనుకున్నాడు.

సీతాపతి మరునాడు ఆఫీసులో పనిచేస్తుండగా పోస్టుమన్ వచ్చి కవరు అందించి పోయాడు. చేస్తున్నపనిని ఆపి సీతాపతి కవరు ఎక్కడినుంచి వచ్చిందా అని ఎగాదిగాచూసి, కూతురు వ్రాసిందని తెలుసుకొని కవరు చించి ఉత్తరం చదివి తెల్ల మొహం వేశాడు.

తోటిగుమాస్తా సీతాపతి ముఖ కవళికలనుబట్టి, 'ఎక్కడినుంచి ఉత్తరం...అంతా క్షేమమేనా?' అని ప్రశ్నించాడు. 'ఆ' అన్నాడు సీతాపతి ముక్తసరిగా. 'మరెందుకూ అలా వున్నారూ?' తోటిగుమాస్తా తిరిగి ప్రశ్నించాడు.

'అబ్బే.....ఏమీ లేదండీ......మా అమ్మాయి పండక్కి వస్తానని వ్రాసింది.'

'అయితే ఇంకేం...సంతోషమే గదండీ!' అన్నాడు తోటిగుమాస్తా. తన విచారం ఏమిటో అతనికేం తెలుసు అనుకున్నాడు సీతాపతి.

రాత్రి కూతుర్ని తీసుకురావడం విషయంలో మాటవరుసకి 'సరే...చూద్దాంలే' అని భార్యతో అన్నా అసలు తీసుకురావద్దనే అనుకున్నాడు సీతాపతి. కాని ఇప్పుడు తప్పించుకోనేట్టులేదు. కూతురు వ్రాయడం కూడా చమత్కారంగానే వ్రాసింది. 'పండక్కి నాన్నగారువచ్చి మమ్మల్ని తీసుకుపోతారనుకుంటున్నాము' అని. విషమసమస్యలో పడ్డాడు సీతాపతి. 'తీసుకురాకపోతే భార్య అన్నట్టు వియ్యాలవారు నిజంగానే తనను ఆడిపోసుకుంటారు. తెస్తే వందరూపాయలకు తక్కువ ఖర్చు కాదు' ఎంత ఆలోచించినా ఏమీ పాలుపోదు సీతాపతికి. అల్లుడి హోదాకు తగినట్టు బట్టలు పెట్టాలి. పెళ్లిలో కూతురికి ఒకచీర తక్కువ పెట్టామని, ఉగాదికి మంచి పట్టుచీర కొనిపెడతానని మాటివ్వటం కూడా స్ఫురణకు వచ్చింది. ఎంత ఆలోచించినా అల్లుణ్ణీ కూతురినీ తీసుకురాక తప్పేట్టు కనపడలేదు ఆయనకు. 'ఒక వేళ తీసుకురాదలచుకుంటే ఇరవై రూపాయలు ఖర్చుపెట్టుకొని తాను వెళ్లడం దేనికీ? రమ్మనివ్రాస్తే చాలదూ' అనుకున్నాడు సీతాపతి. ఇంతకూ తనకు అప్పిచ్చే దాతయేడీ?...మొన్న తోటిగుమాస్తా రంగనాథం, డబ్బు అత్యవసరమై, ఒకరిదగ్గర రూపాయికి రెండణాల వడ్డీచొప్పున తీసుకున్నానని చెప్పాడు. తనుకూడా తీసుకుంటే... అమ్మో...ఇంకేమైనా వుందా కొంపమున్గమే... ఎలాగా' అని తర్కించుకోసాగాడు సీతాపతి. పరాగ్గా కూర్చోవడంవల్ల సీతాపతి చెయ్యి సిరా బుడ్డికి తగిలి, సిరా ఫైలుమీద పడింది. 'అరరే' అనుకుంటూ బంట్రోతును పిలిచి అది తుడిపించి పనిలోపడ్డాడు.

* * * *

తెల్లవారితే ఉగాది అనగా సుశీలా ఆమె భర్త శ్యామలరావూ దిగారు. సీతాపతి ప్రసాదును వెంటబెట్టుకొని వాళ్ళను ఇంటికి తీసుకు రావడానికి స్టేషనుకు వెళ్లారు. సీతాపతి ఎంతో సంతోషంగానే అల్లుణ్ణి కౌగలించుకున్నాడు. కాని ఆయన మొహంలో ఏమూలనుంచో తొంగిచూస్తున్న విషాద రేఖను శ్యామలరావు కనిపెట్టకపోలేదు. కారణం మాత్రం ఊహించలేకపోయాడు. కూతురూ అల్లుడూ వచ్చినందుకు సుందరమ్మ మురిసిపోయింది. సుశీల చిన్నతమ్ముణ్ణి ఎత్తుకొని ముద్దులాడింది. తల్లితో తన

అత్తవారింటి సంగతులు చెబుతూ ఎంతో ఉత్సాహంతో తల్లి చేసే పనుల్లో ఆమె కూడా పాలు పంచుకుంది. 'మొదట మీ అల్లుడుగారు రానన్నారమ్మా... ఎంతో బలవంతంచేస్తే వచ్చారు' అంటూ సుశీల భర్త విషయం చెబుతూ అంది. ఆ రాత్రి సుశీల తల్లిదగ్గర కొంచెంసేపు పడుకొని తాను అత్తవారింటికి వెళ్ళాక నేర్చుకున్న క్రొత్తపాటలను పాడి వినిపించింది.

సీతాపతి పైకి ఎంతో సంతోషంగా వున్నట్టున్నా, లోపలపడుతున్న ఆవేదనను కప్పిపుచ్చడానికి ఎంత ప్రయత్నించినా శ్యామలరావు అందరితో మాట్లాడుతూనే మామగారి విచారాన్ని కనిపెడుతూనే వున్నాడు.

* * * *

తెల్లవారింది. తలంట్లు, చేదు తినడము అన్నీ ఒకదాని వెంబడి ఒకటి సక్రమంగానే జరుగుతున్నాయి. మామగారూ, అత్తగారూ, బావమరుదులు తనకు జరుపుతున్న మర్యాదలకు సిగ్గుపడ్డాడు శ్యామలరావు. 'అల్లుడంటే వీరికెంత హడలెందుకో?...తమ కుటుంబంలో అల్లుడుకూడా ఒకడని భావించకుండా, ఒక అధికారికి జేసినట్టు మర్యాదలు చేయడం, దోచిపెట్టడం దేనికో?' అనుకున్నాడు శ్యామలరావు. 'తమ కూతుర్ని సుఖంగా ఏలటానికనా, ఈ మర్యాదలూ, కానుకలూ' అనికూడా అనుకున్నాడు. పరంపరానుగతంగా వస్తున్న ఈ ఆచారానికి ఎన్ని కుటుంబాలు ఋణాల పాలవుతున్నాయోనని శ్యామలరావు తలచాడు. రాత్రి గదిలో మామగారు తనకూ సుశీలకూ తెచ్చిన బట్టలను చూపించింది సుశీల. 'పాపం ఆయన వీటికోసం ఏ వంద రూపాయలో ఖర్చుపెట్టివుంటాడు. మిగతా పిల్లలకు కూడా ఏమీ బట్టలు లేనట్టువుం' దని సులభంగానే గ్రహించాడు శ్యామలరావు. మొదట శ్యామలరావు పండక్కి అత్తవారింటికి రానన్నదికూడా ఇదే కారణం. చివరకు సుశీల కన్నీళ్లు పెట్టుకొని తనుకూడా వెళ్ళనని బ్రతిమాలితే తప్పనిసరిగా బయలుదేరి వచ్చాడు.

తలంటిపోసుకున్నాక, శ్యామలరావు 'ఊళ్లోకి వెళ్ళివస్తా' నని సుశీలతో చెప్పి వెళ్లాడు. సీతాపతి అర్జంటు పనులున్నాయని ఆఫీసుకు వెళ్లాడు. పిల్లలు కేరింతలు కొడుతూ ఆడుకుంటున్నారు. సుందరమ్మ నడికట్టుకొని వంటచేస్తూ, 'అమ్మాయ్......కాస్త వచ్చి కూర తరిగి పెట్టమ్మా' అంటూ సుశీలను కేక వేసింది.

'ఏమే అమ్మా...రాత్రికి సినిమాకు వెడదామే అంతా కలసి.' అంది కూర తరుగుతున్న సుశీల.

'ఏమో తల్లీ...మీ నాన్నగారు ఏమంటారో. అంతా వెళ్ళాలంటే మాటలా?...బోలెడంత అవుతుంది.'

'అంతగా అయితే మీ అల్లుడిగారిచేత ఖర్చు పెట్టిస్తాలేవే అమ్మా.'

'బాగానే వుంది...అతగాడిచేత ఖర్చుపెట్టిస్తే ఏం బాగుంటుంది?...మీ నాన్నగారిచేతిలో డబ్బు లేదు...ఇప్పటికే బోలెడంత అప్పయింది తల్లీ... అంతగా అయితే, మొన్న మీ పెద్దమామయ్య వచ్చినప్పుడు పది రూపాయలు ఇచ్చిపోయాడు నాకు... అవి మీ నాన్నకు తెలియకుండా దాచాను. అవి పెట్టుకు వెడదాములే.'

ఇంతలో శ్యామలరావు రావడంవల్ల వాళ్ల సంభాషణ ఆగిపోయింది. శ్యామలరావు గదిలోకి వెళ్లిపోయాడు. సుశీలకూడా అతని వెనకనే గదిలోకి వెళ్ళింది.

'ఏమిటి సుసీ...మీ అమ్మ దాచుకున్న పది రూపాయలతో సినిమాకు వెడదామనే?'

'అబ్బే...లేదండీ...మా అమ్మ అంటున్నది కానీ ఇంతలో వెడతానటండీ?...ఇదేమిటీ...... పొట్లం?...అయ్యో...ఇవన్నీ ఏమిటండీ...ఎందుకు తెచ్చారూ?'

'ఎందుకేముందీ...నీ తమ్ముళ్ళూ చెల్లాయిలకు మాత్రం పండుగ కాదూ?...వాళ్ళుమటుకు క్రొత్త బట్టలు కట్టుకోవద్దూ?'

'బాగానే వుంది...ఎంత తగలేశారేమిటి?... వాళ్ళకు మనం పెట్టడం ఏమిటండీ?'

'ఏం...వాళ్లు పెట్టినవి మనం కట్టుకొని కులకవచ్చుగానీ మనం వాళ్ళకి పెట్టకూడదేం?' అన్నాడు శ్యామలరావు కటువుగా. సుశీల ఇహ నేమీ మాట్లాడలేకపోయింది పొట్లం తీసుకొని 'ఇవిగో

నమ్మా...మీ అల్లుడుగారు బట్టలు తెచ్చారు' అంటూ వంటింట్లోకి వెళ్ళింది.

*   *   *   *

భోజనాలు అయినాయి. అంతా క్రొత్తబట్టలు కట్టుకున్నారు సీతాపతీ సుందరమ్మలు తప్ప. సీతాపతి తన గదిలో కుర్చీ మంచంలో కూర్చొని అయిన ఖర్చును గూర్చీ, మొన్నటివరకూ కూతురినీ, అల్లుణ్ణీ లేనని చెప్పిన విశ్వనాథం తనకంటే ముందే వాళ్ళను పిలిపించడాన్ని గూర్చీ ఆలోచిస్తున్నాడు చుట్టతాగుతూ. ఇంతలో సుశీలా శ్యామలరావులు క్రొత్త బట్టలు కట్టుకొని వచ్చారు.

"కాళ్ళు చాపునాన్నా... దణ్ణం పెడతాం." అంది సుశీల.

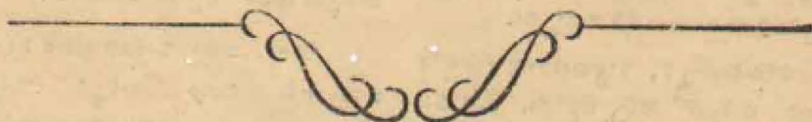
"ఎందుకు లేతల్లీ"...అంటూనే కాళ్ళు జాపాడు సీతాపతి. సుశీలా శ్యామలరావులు వంగి ఆయన పాదాలకు నమస్కరించి లేచారు. తల్లి పిలవడంతో సుశీల గదిలోంచి వెళ్లింది ఆమెతోపాటే శ్యామలరావు గదిగుమ్మంవరకూ వెళ్లాడు. సీతాపతి దృష్టి అప్రయత్నంగా వంకీకి తగిలించివున్న కోటు మీదా, క్రిందపడివున్న చెప్పులమీదా పడింది. మాసికలు వేసిన కోటూ, శిధిలమైన చెప్పులూ తనను వెక్కిరిస్తున్నట్టుగా వున్నాయి. "మామగారూ" అంటూ, శ్యామలరావు గది గుమ్మందగ్గరినుంచి వచ్చి పిలిచేప్పటికి సీతాపతి ఉలిక్కిపడి "ఏమిటి నాయనా?" అన్నాడు.

"నాన్నగారు మీకీ నూరు రూపాయలు ఇమ్మన్నారు బట్టలకింద... మమ్మల్ని తీసుకురావడానికి మీరూ అత్తగారూ వస్తారేమో అక్కడే బట్టలు పెడదామనుకున్నారు. మీరు రాకపోవడంవల్ల డబ్బు పంపించారు."

సీతాపతి ఆశ్చర్యపోయాడు. తను ఎరుగున్నంతవరకూ అటువంటి అచారమేమీ లేదని ఆయనకు తెలుసు. 'ఈవిషయం సుశీలకు తెలిసివున్నట్లయితే మాట వరసకైనా మా మామగారు ఇలా డబ్బు పంపించారని చెప్పేదే...ఒకవేళ శ్యామలరావే తన పరిస్థితిని అర్థంచేసుకొని ఇస్తున్నాడేమో...ఏమైనప్పటికీ తాను తీసుకోవడం భావ్యంకాదు" అనుకుంటూ సీతాపతి "ఎందుకు లేబాబూ అనవసరంగా" అన్నాడు.

"అనవసరమేంకాదు ... తీసుకోండి...మీరు వేరువిధంగా అనుకోవద్దు...ఊ...తీసుకోండి...మళ్లీ సుశీల వస్తుంది" అంటూ శ్యామలరావు నూరురూపాయలనోటు సీతాపతికి అందించబోయాడు.

సీతాపతికి ఏమిచేయాలో తోచలేదు. మనసు రెపరెప కొట్టుకున్నట్లయింది. ఒణుకుతున్న చేతిని జాపాడు. తన దగ్గిరనుంచి డబ్బు తీసుకుంటానికి మామగారు పడుతున్న అవస్థను చూసి శ్యామలరావు జాలిపడ్డాడు. మానసికంగా తాను ఆయనకు కష్టం కలిగించానేమోనని కూడా అనుకున్నాడు. ఇంతలో "అక్కయ్య పిలుస్తున్నదిబావా" అంటూ సుశీల చెల్లెలు వచ్చింది. శ్యామలరావు మరపలితో గదిలోంచి వెళ్ళిపోయాడు. సీతాపతి నూరురూపాయల నోటును చేతిలో పుచ్చుకొని దానివంక చూస్తూ అలాగే ఒక అరనిముషం నిలబడిపోయాడు. "తీసుకోకుండా ఉండవలసింది...పోనీ తిరిగి ఇచ్చివేస్తే... అతి యేమనుకుంటాడో!...కష్టసుఖాలు తెలుసుకున్న అల్లుడు దొరకడం తన అదృష్టమే" అనుకున్నాడు సీతాపతి. అతనికళ్ళు చెమ్మగిలినాయి. "మీరుకూడా లేచిరండి ఫలహారానికి" అని వంటింటి నుంచి భార్య పిలుపు వినవచ్చింది. నోటు జేబులో పెట్టుకొని నీరసంగా అడుగులువేస్తూ గదిలోంచి వంటింట్లోకి వెళ్లాడు సీతాపతి.

దళవాయి రామప్పయ్య

శ్రీ చల్లా రాధాకృష్ణశర్మ

‘ఒక మెట్టు ధరణి దిగ్గిన
నొక మెట్టు శశాంకు డెక్కు; నుర్వీస్థలిలో
నొక రాజు సన్నగిల్లిన
నొక రా జంతంతకును మహోన్నతి గనడే!’

అని చేమకూర వేంకటకవి నుడివినట్లుగా ఒక రాజు సన్నగిల్లిన మఱొక రాజు మహోన్నతికి వచ్చుట సహజము. ఈ పద్యమును చదివినప్పుడెల్ల విజయనగర సామ్రాజ్య చరిత్ర స్ఫురణకు వచ్చుచుండును.

ఆంధ్రభోజుడని అఖండయశస్సు సముపార్జించిన శ్రీ కృష్ణదేవరాయలవారి నిర్యాణానంతరము, విజయనగరము తన శోభను కోల్పోవ దొడగినది. దురదృష్టవశాత్తు విజయనగర రాజకుటుంబమున ఏర్పడిన కలహములను పురస్కరించుకొని సమ్రాట్టులకు సామంతులుగానో లేక ప్రతినిధులుగానో వ్యవహరించుచుండిన పరిపాలనాధికారులు తమ తమ రాజ్యములను సుస్థిరము చేసికొనుచు స్వాతంత్ర్యము ప్రకటింప సన్నద్ధులయిరి. లాభము మాత్రము లభ్యము కాలేదు కాని, విజయనగరాధీశ్వరుల పక్షము చేరి శత్రువర్గముతో పోరాడిన స్వామిభక్తులును లేకపోలేదు.

విజయనగర సామ్రాట్టుల నెదిరించి స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించినవారిలో పేర్కొనదగినవాడు మధురను క్రీ. శ. 1623 నుండి 59 వఱకు పరిపాలించిన తిరుమలశౌరి నాయకుడు. ఇతడు భాషాపోషకుడనియు, కళారాధకుడనియు జగత్ప్రసిద్ధి పొందెను. తొలుత తాంబూలకరండ వాహకుడుగ కృష్ణదేవరాయలవారి కొలువుకూటములో చేరి పిమ్మట మధురలో నాయకరాజ్య స్థాపనాచార్యుడుగా విశేషవిఖ్యాతి నార్జించిన కోట్యము విశ్వనాథనాయకుని వంశమునకు చెందిన ముద్దుకృష్ణప్ప నాయకుని రెండవ కుమారుడు తిరుమలశౌరి నాయకుడు. ఇతడు క్రీ. శ. 1584 లో జన్మించి, 39 వ ఏట సింహాసన మలంకరించి 36 సంవత్సరములు రాజ్యపాలనము చేసి చిర యశస్సు గడించెను. ఇతని మరణమును గూర్చి వింతగొలుపు కథలు గలవు. వానియందలి సత్యాసత్యము లెంతవరకో తెలియదు గాని కళాపోషకుడు గాను, యుద్ధవీరుడు గాను తిరుమలశౌరి నాయకుడు చరిత్ర వినువీధిలో ధ్రువతారయై వెలుగొందుచున్నాడు.

తిరుమల శౌరినాయకుడు కేవలము భాషాపోషకుడును, కళారాధకుడు నేగాక, యుద్ధవీరుడును. ఇతని భుజబలమును సువ్యక్త మొనర్చు శాసనములు గూడ గలవు. ఇతడు మైసూరివారితోను, రామనాథపురము నేలు సేతుపతితోను సమరములు సాగించి విజయలక్ష్మిని వరించెను. ఈ విజయముల ఫలితముగా తిరుమలనాయకుని పరిపాలనాధికారము విస్తృతమయినది. వీని కన్నిటికి కారణము, తిరుమల శౌరినాయకుని దళవాయి (సైన్యాధిపతి) యగు రామప్పయ్య సహకార సానుభూతులని నుడువదగును.

రామప్పయ్య తిరుమలనాయకుని కొలువున దళవాయి ప్రధానీకమును నిర్వహించుచుండెను. అనగా, సైన్యాధ్యక్షుడుగాను, ప్రధానమంత్రిగాను నుండెనన్నమాట. ఇట్టి బాధ్యతాయుతమగు రెండు పదవులను ప్రతిభావంతముగ నిర్వహించిన రామప్పయ్య బుద్ధిబలమునందే కాక బాహుబలమునందును అందెవేసిన చేయి యని వ్యక్తమగుచున్నది. ఇతడు మైసూరువారితో జరిగిన యుద్ధమునందు పాల్గొని మైసూరు దళవాయి యగు నంజరాజును జయించి, తిరుమలశౌరి నాయకుని యాదరాభిమానములకు పాత్రుడయ్యెను. రామప్పయ్యకు తోడుగా మైసూరు యుద్ధములో దిండుగల్లు పాళెగారగు రంగన్న నాయకుడు కూడ విశేషముగ సాహాయ్యము చేసినట్లు చరిత్ర సాక్ష్య మొసగుచున్నది. యుద్ధానంతరము — ఈ వీరద్వయమును తిరుమలుడు సమ్మానించెనట! పిమ్మట రామనాథపురము నేలు మఱవ వంశస్థుడను రెండవ జడైక దేవ సేతుపతితో జరిగిన సంగ్రామములో గూడ దళవాయి రామప్పయ్య పాల్గొని విజయము సంపాదించెను. ఇటుల రామప్పయ్య జైత్రయాత్రలు సలుపుచు తిరుమలశౌరినాయని వారికి చేదోడువాదోడుగ సాయము చేసి తగిన మంత్రి అనిపించుకొనెను.

దళవాయి రామప్పయ్య తెలుగు బ్రాహ్మణుడు; మధురకు ఏడుమైళ్ల దూరమునవున్న ‘చతుర్వేద

మంగలం' అను గ్రామములో జన్మించెను. నేటికిని ఆ గ్రామమునం దతడు నిర్మించిన శివాలయములో అతని విగ్రహము గలదట. ఇతని కిద్దరు సోదరులు. వైద్యనాథయ్య, కృష్ణప్పయ్య అనువారు. వీరిలో వైద్యనాథయ్య అగ్రజుడు. ఇతడనిన రామప్పయ్యకు అంతులేని అభిమానము. ఇతని ఆశీస్సులను గ్రహించిన పిమ్మటనే రామప్పయ్య రణరంగమునకు వెళ్లెడివాడు. రామప్పయ్య జామాతలగు శివరామయ్య, కొండప్పయ్యలుకూడ ఘటికులని విశదమగుచున్నది. సేతుపతితో జరిగిన యుద్ధములో శివరామయ్యకూడ పాల్గొని విఖ్యాతి నార్జించెను.

రామప్పయ్య జీవితచరిత్రను, అతని జైత్ర యాత్రావిశేషములను తెలిసికొనుటకు చారిత్రికాధారములు కొన్ని కలవు. కాని ఆశ్చర్య మేమనగా, రామప్పయ్య తెలుగుబిడ్డ యైనప్పటికిని నితని గూర్చి ప్రత్యేక పుస్తకములు తెలుగులో లేకపోవుటయే. నాకు తెలిసినంతవఱకు మదరాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకశాలలోనున్న 'రామనాథ పురంవారి వంశావళి'లో రామప్పయ్యను గూర్చిన ప్రసక్తి— అనగా అతడు సేతుపతితో గావించిన యుద్ధమునకు సంబంధించిన విశేషాదికము—కలదు. కాని తమిళమున నితనిని గురించి 'ఇ రామయ్యన్ అమ్మానై' అను ప్రత్యేక పుస్తకమేగాక 'తిరుచ్చెంగోట్టు తిరుప్పణిమాలై'లో గూడ వివరములు కొన్ని కలవు. తంజావూరు పుస్తకశాలలో, 'ఇరామప్పయ్యన్ అమ్మానై' అను తాళదళ గ్రంథమును, మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో 'ఇ రామయ్యన్ అమ్మానై' అను పుస్తకమును రామప్పయ్య గుణగణములను చిత్రించుచున్నవి. ఈ రెండు పుస్తకములను నొకచోట చేర్చి 'ఇ రామయ్యన్ అమ్మానై' అను పేరితో తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ ప్రచురణగా మదరాసు ప్రభుత్వమువారు 1950 సం॥న ప్రకటించి యున్నారు. ఇందులకు ప్రభుత్వమువారు చిరస్మరణీయులు.

'అమ్మానై' అనునది దేశీ కవిత్వశాఖకు చెందిన మధురరచనము. దేసింగురాజుకథ, బొబ్బిలికథ, లక్ష్మమ్మకథ—మొదలగు గ్రంథములవలె ఈ అమ్మానై ప్రజాభాషలోనే వ్రాయబడియుండును. 1అచ్చన గాయలాడు సందర్భమున అమ్మానై పాడుచు ఆటాడుట తమిళ చెలతలకు పరిపాటి. కనుక తమిళ నాడులో—ముఖ్యముగా పల్లెపట్టులందు—యీ రామప్పయ్య గాథకు విశేషప్రచారము కలదనుట అత్యుక్తికాదు. తమిళుల నోళ్లలో పడిన రామప్పయ్యకు వింతవింత పేర్లు కలిగినవి. ఇరామయ్యర్, ఇరామయ్యన్, ఇరామప్పయ్యన్—అని నేటికిని వ్యవహరించుట ముదావహము. తెలుగువాడగు రామప్పయ్య గాథను సజీవముగ నుంచినందులకు తమిళులకు కృతజ్ఞత తెలుపుటతోపాటు తమిళవాఙ్మయమున గల మంచినిగూడ గ్రహించి జీర్ణించుకొనుట తెలుగుల కర్తవ్యము!

ఇరామయ్యన్ అమ్మానై సాహిత్యదృష్ట్యా గణనీయము గాకపోయినను, చారిత్రికముగా వెలలేని రత్నమని నుడువుట లెస్స. రామప్పయ్య జీవితమునకు సంబంధించిన వివరములు, తిరుమల శౌరినాయకుని గుణగణములు, సేతుపతితో జరిగిన యుద్ధములో రామప్పయ్యకు సహాయముగావచ్చి పోరాడిన డెబ్బది రెండు పాళెగార్లు, ఆనాటి సాంఘిక, రాజకీయాది విషయములు, సేతుపతుల వృత్తాంతము, జడైక దేవ సేతుపతియొక్క ధైర్యసాహసములు—మున్నగు ముఖ్యాంశము లెన్నో యీ చారిత్రక గ్రంథమున వివరింపబడియుండుట గమనార్హము. దళవాయి రామప్పయ్యతో పోరాడిన రెండవ జడైకదేవ సేతుపతి కూడ పేర్వడసిన యుద్ధవీరు డనుటలో సందేహము లేదు. ఇతడు కుట్టాన్ సేతుపతికి మొదటి కుమారుడు. కుట్టాన్ సేతుపతి మరణానంతరము, అనగా 1635 సంవత్సరమున జడైకదేవుడు సింహాసనమునకు వచ్చెను. ఇతనికి దళవాయి సేతుపతి యను బిరుదము గూడ గలదు. రామప్పయ్య, సేతుపతులకు జరిగిన యుద్ధమును నభివర్ణించు గ్రంథము రామప్పయ్యన్ అమ్మానై.

ఈ గ్రంథమునుండి రామప్పయ్యను గురించి మనకు తెలియవచ్చు కొన్ని ముఖ్యాంశములు: ఇతడు మహాస్వాభిమాని. స్వామిభక్తుడు. తిరుమల నాయని వారికి కుడిభుజము. ఇతని ఆంధ్రాభిమానము నిరుపమానము. అమ్మానైలో పలుచోట్ల 'నేను తెలుగువాడను. జడైకదేవుడు తెలుగువారిని నిరసన భావముతో జూచుచున్నాడు. కనుక అతనిని వధించిన గాని నాకు మనశ్శాంతి లభింపదు—' అని రామ

1 ఈ అచ్చనగాయలకు అచ్చన గుండ్లు, అచ్చనలు, అచ్చనగండ్లు—మున్నగు ప్రఖ్యాతనామములు గలవని తెలియుచున్నది. పింగళి సూరనవంటి మహాకవి యీ ఆటకు చిరంజీవిత్వము కలిగించినాడు

దినముల్ కొన్ని చనంగనంత గడునర్థిన్ బొమ్మ పెండ్లిండ్లు, గుజ్జనగూం, వచ్చనగండ్లు, పింపిళులు, కుచ్చిళ్, గీరనగింజ, లోమనగుంటల్, కనుమూసి గంతి, నలుగంబాలాట, లోనైన ఖేలనముల్ మిగులగ బోట్లతో నలరె బాలారత్న మెల్లప్పుడున్.

(కళాపూర్ణోదయము. 6 ఆ).

ప్పయ్య నుడువుట ద్యోతకమగును. పెద్దలవిన ఆదరము. ముఖ్యముగా, అన్నయగు వైద్యనాథయ్యపై విశేష గౌరవము. దైవభక్తి కూడ విశేషముగా నున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని కొన్ని సందర్భములయందు రామప్పయ్య కఠినాత్ముడుగా నున్నట్లు కనబడుచున్నాడు. దీనిని బలపఱచునట్టి యొక కథ 'కొంగు మండలశతకం' అను తమిళ పుస్తకమున గలదు.

సక్రమముగా కప్పము చెల్లింపని హేతువుచే, రామప్పయ్య కొందరు పాళెగార్లను కారాగృహమున బంధించెనట. వారిలో ఆనూర్ 'సంబంద చర్క్కరై' అను పాళెగా డొకడు కలడు. అతడు తమిళ భాషా పోషకుడుగా ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఒకనాడొక కవి బంధితుడై యున్న 'సంబంధ చర్క్కరై'ను సందర్శించి యతనిచే సమ్మానితుడగుటకు యత్నించెను. అప్పుడు తనయొద్ద ఏమియు లేకుండుటచేత సంబంద చర్క్కరై తన భార్యను దర్శింపుమని కవిని కోరెను. ఆమెతో కవి యావిషయమును నుడివిన వెంటనే, తన మంగళసూత్రమును కవికి సమ్మానించెనట ఆ మహాయిల్లాలు! ఈ అద్భుతవిషయమును దళవాయి రామప్పయ్యకు తెలియజేసినవెంటనే పశ్చాత్తప్తహృదయుడై దళవాయి సంబంద చర్క్కరై సచ్చరిత్రమును కొనియాడుచు అతనిని బంధవిముక్తునిగ జేసెను. ఇటులనే యుద్ధసమయములందు రామప్పయ్య బంధితులను బాధించెనని అమ్మానై నుడువుచున్నది.

ఇక, రామప్పయ్య మరణమును గుఱించి విచారింతము. తిరుమలకొరి నాయకుని మరణమునకు సంబంధించిన కథలవలెనే, రామప్పయ్య మరణమును గూర్చికూడ కథలు పెక్కులున్నవి. సేతుపతితో యుద్ధ మొనరించుటకుగాను రామప్పయ్య పాంబన్ కాలువపై ఆనకట్ట కట్టి, జడైకదేవునితో యుద్ధము చేయుచు వీరస్వర్గము నలంకరించెనని కొందరు చరిత్రకారులు విశ్వసించుచున్నారు. జడైకదేవుడు గావించిన 'చేతబడి' ఫలితముగా రామప్పయ్య మరణించెనని కొందరు నుడువుదురు. విషప్రయోగము వలన మరణించెనని మరికొందరి నమ్మకము. ఇటుల రామప్పయ్య మరణమును గుఱించి భిన్నాభిప్రాయము లున్నను, ఇతడు క్రీ. శ. 1653 ప్రాంతమున మరణించి యుండనోపునని నుడువదగును. ఏలయన, యుద్ధమున మరణించిన రామప్పయ్యకు పిమ్మట, అతని అల్లుడగు శివరామయ్య తిరుమలకొరి నాయకునిచే దళవాయిగ నియమింపబడెను. శివరామయ్యకును, సేతుపతికిని జరిగిన యుద్ధములో సేతుపతికి పరాజయము కలిగినది. కొన్నాళ్ళు జడైకదేవ—సేతుపతి మధురలో కారాగృహమునుండి, తిరుమలకొరి నాయనివారి అనుగ్రహము నెట్లో సంపాదించుకొని మరల రామనాథపురమును పరిపాలించి, 1645 సంవత్సరమున జడైకదేవ సేతుపతి తన తమ్ముడగు 'తంబి'చే హత్యగావింపబడినట్లు రామయ్యన్ అమ్మానై నుడువుచున్నది. కనుక, రణరంగమునందే రామప్పయ్య మరణించెనని నుడువుట సమంజసముగ కన్పించుచున్నది.

పయి నుదాహరించిన విషయము లన్నియు రామయ్యన్ అమ్మానైలో పేర్కొనబడినవి. ఒక్కొక చోట రామప్పయ్య 'పులిరామయ్య' అనియు 'రాక్షసులను సంహరించిన రాము'డంతటి వాడనియు ప్రస్తుతింపబడినాడు. రామప్పయ్య, సేతుపతులకు జరిగిన యుద్ధము మనోజ్ఞముగ చిత్రింపబడినది. ఇటుల రామయన్ అమ్మానై రామప్పయ్య జీవితవిశేషములనే గాక, ఆనాటి సాంఘిక రాజకీయాది పరిస్థితులనుగూడ కండ్లకు గట్టినట్లు తెలివిడి సేయుచున్నది. కావున, రామయ్యన్ అమ్మానై చారిత్రక దృష్ట్యా అమూల్యము గ్రంథమనుట నిర్వివాదాంశము: ఈ గ్రంథమున వర్ణితమయిన రామప్పయ్య గాథ కూడ తలమానికము వంటిదని నుడువుట అత్యుక్తి కానేరదు. ప్రతిభావంతుడయిన దళవాయి రామప్పయ్య జీవిత చరిత్రము తెలుగువారికి మాత్రమే గాక దాక్షిణాత్యుల కెల్లరకు చిరస్మరణీయము!

వి ర హి ★

శ్రీ కోదూరి ఉమామహేశ్వరం

నామనమెల్ల నందనవనస్థిత కోమల పారిజాత మా
లామధురాత్మకంబయి నిరామయభావ విలీన గోపికా
కామనమై కృశించెడినికంపిత ఖండిత నాయికా మృణా
ళీమృదుశయ్యనై పరిమళించెడి గంధపు పచ్చిముద్దనై

సన్నని యేటివంకల పిసల్లు పిసల్లు తురాయిపూలు పూ
యన్నజరైన తెక్క తుదియుంచుల సోలిన పాలపిట్ట తే
వన్నెలవైన నాయెడద భావుకతా మధురోహ లెన్నియో
చిన్నెలు గ్రుమ్మరించుచును చేడ్పడిపోయె రసాపకర్షముల్

సుమధుర సాంధ్యరాగముల శోభలు చిమ్మిన యాకసంబుపై
గుమురుకవచ్చు రక్తిమను గూర్చి పసిండివలెన్ భ్రమించితిన్
విమలినమైన జీవితము వెక్కసమై తటిలిపు లారి పై
కము విడివడ్డ నాకునయి క్రమ్ముకువచ్చె విషాద మేఘముల్.

సలలిత పుష్పకోమల వసంత సదృతువు యౌవనంబు ; నా
వలపుల పంట నీవనెడి భావన జేయుచు నున్ననాకు ని
ర్మల మధురోహ సమ్మిళిత రాగపికీమృదునాద సంస్వరం
బులు విన గోర్కెపుట్టెడినిపో - యెడలేక నహర్నిశంబులున్.

కమ్మని పండువెన్నెలలు గాయు దినమ్ములు పోయి కృష్ణ ప
క్షమ్మిక దాపురించునని సారెకు సారెకు నాయెడందలో
గ్రమ్ము విషాద మేఘపటలమ్ముల నిండిన చిమ్మ చీకటిన్
వమ్మయినట్టి నా ప్రణయవాంఛలకై తపియింతు నోసఖీ !!

ముదరని ప్రేయసీ ప్రణయ ముగ్ధ మనోహర ప్రేమగాథ నా
మది నదలించుచున్నది సుమా వినుమా యనుమాన మేలనో
మదవతి ! నాటి నీమధుర మంజుల ప్రేమరసార్ద్రమూర్తి యొ
ప్పిదమయి నేటికిన్ మధురవీక్షల నన్ను గృతార్థ జేసెడిన్.

భానజుని చిత్తవృత్తి భావముల నెఱిగి
యుత్తమ గృహస్థ ధర్మంపు వృత్తమెఱిగి
మదన సామ్రాజ్య వైభవాస్పదుల మగుచు
నాకసంబున విహరింప నభిలషింతు.

తమస్సులో తపస్సులు

శ్రీ మునిపల్లె రాజు

మా స్వగ్రామం అటు జిల్లా ముఖ్యపట్టణానికీ యిటు తాలూకా ముఖ్యపట్టణానికీ దగ్గర్లో, గ్రాండ్ ట్రంకురోడ్డు బహుమార్గంలో వుంటంలో మా గ్రామీణ నాగరికతలో చాలా పెద్ద మార్పు వచ్చింది. శ్రమ అనుకోకుండా మీరు మావూరికి ఒక్కసారి దయచేస్తే, యీ నాగరికతను బరోమీటర్ మీద కొలిచినట్లు కొలిచి చూడవచ్చని మనవి చేస్తాను. మచ్చుకు ఒకటి రెండు వుదాహరణలిచ్చినా మీరు సహించగలరని నమ్ముతాను. వెనక మా గ్రామానికి గ్రంథాలయోద్యమాధ్యక్షులు వచ్చి వుపన్యాసాలు దంచినప్పుడు వచ్చిన వుద్రేకంతో పదిమందిమీ కూడ బలుక్కొని ఏ స్థలంలో పెంకుటింటి గ్రంథాలయం స్థాపించాలనుకున్నామో, ఆ పవిత్ర స్థలంలో నేను భూషయ్యగారి చిన్న కాఫీ హోటలు వెలిసింది. మా ప్రెసిడెంటుగారు (వీరికి సంతకంవరకూ వచ్చు) సహకారసంఘ షేర్లు పోగుచేసి, వారి స్వంత చిత్తాలో జమకట్టక పూర్వం, మేము కట్టించదలచుకొన్న డాబాయిల్లు గ్రామ సహకార సంఘస్థలంలో మొన్నీ మధ్యనే డేరా సినిమాహాలు వచ్చింది. ఇంకా కావలిస్తే, మా గ్రామంలోగూడా రోజుకు యాభైకి పైగా సిజరు సిగరెట్లు పెట్టెలూ, వారానికి డజనుకుపైగా కొత్త చీట్లపేక పెట్టెలూ నలిగిపోతూంటాయంటే నమ్మండి. అంతేకాదు, గత చరిత్రలో మా వూళ్లోని రెండు పార్టీలవారు ఏ విషయంలోనూ ఏకీభవించి వున్నట్లు ఎనభైఏళ్ళ వృద్ధులకు గూడా జ్ఞాపకం లేదు. కాని మొన్నీ మధ్యనుండీ, అంటే గ్రంథాలయం కట్టడపు పునాదులు పైకి లేవకుండా చేసేందుకు పెట్టిన అర్జీల్లోనూ, ప్రజల షేర్ల ధనాన్ని కూతురు పెళ్లిలో కట్నంగా అడ్డం పెట్టుకొన్న ప్రెసిడెంటుగారి అరెస్టు తప్పించటంలోనూ, మా ప్రాథమిక పాఠశాల ప్రాథమికోన్నత పాఠశాలగా మారకుండా అందరూ ఐకమత్యంగా తీసుకొన్న జాగ్రతలోనూ—తరతరాలనుండీ వస్తూన్న ముఠా కక్షలు యిట్టే మాయమై పోయాయని నేను గర్వంగా చెప్పగలను.

ఇటువంటి మా స్వగ్రామాన్ని మీరు పల్లెటూరని గాని, బస్తీ అని గాని అనలేరు. ఈ బస్తీ, పల్లె రెండూ కాని మావూళ్లోగూడా ధర్మదేవత ఒక పాదంమీదయినా నడుస్తున్నదని నేను విన్నవిస్తే మీరు ఆశ్చర్యపెందుకు పడాలి? మా పడమటి బజారు పురాతన నాగరికతకు శ్రీరామ మంటపం ఆటపట్టు.

ఇక్కడ మీకు ఒక చిన్నవిషయం మనవి చేయాలి. మీకు సంవత్సరంలో ఋతువులెట్లా మారుతుంటాయో, మా శ్రీరామ మంటపంమీద సీజన్లు గూడా అట్లా మారుతూవుంటాయ్. మొన్ననే గడిచింది. పులీ మేక జూదం సీజను. అంతకు ముందు సీజను చీట్లపేక సీజను. ప్రస్తుతం జరుగుతోన్నది— పురాణ కాలక్షేప సీజను, వర్తమానమైన ఈ పురాణ కాలక్షేప సీజను పుణ్యమహాత్మ్యంలోనే మన కథగూడా ప్రారంభం అయింది. ఈ సీజన్ ప్రారంభంలోనే మా ఆచార్యులవారు "ఒరే, మనవూళ్లో ధర్మం నాలుగు కాళ్ళమీద సంచరించటం లేదని ఎవడ్రా అనేది?" అని నావంటి సంస్కరణ వాదుల్ని సవాల్ చేసి, మందలిస్తూంటం కద్దు.

* * * *

ఆరోజున శ్రీరామ మంటపం అరుగులమీద స్థల పురాణ కాలక్షేపం నిరాఘాటంగా సాగిపోతున్నది. తీర్థులవారు మంచి పండితులే గాకుండా, కొంచెం సంగీత విద్యలోగూడా ప్రవేశం గలిగిన వారు కావటంలో వారి శిష్యవర్గంలో ఆ బాల గోపాలమూ వున్నారు.

తీర్థులవారి కెదురుగా మాపిల్ల బస్తీ వితంతువర్గం ఆసీనమైవుంది. వారికి ఎడమ వేపుగా స్థితిమం

తులైన రైతువర్గం కూర్చొనివుంది. వారికి కుడి పక్కగా బీదా బిక్కీ భక్తులూ, యీ దీనభక్త శ్రేణికి వెనకగా, పైన చెప్పబడిన బాలబృందమూ, వున్నవి. అందరికన్నా వెనక శ్రేణిలో, మట్టి రోడ్డుకు అందుబాటులో కూర్చొనటంలో మా బాల భక్తులు తమ వర్గ యోగక్షేమాల్ని ఎంతటి పురాణ శ్రవణకాలంలోనైనా ఏమరి పాటుగా విస్మరించే వాళ్లు కాదని మీరు గ్రహించ వచ్చు.

తీర్థులవారు చదువుతోన్న శ్లోకాన్ని సంపూర్తి చేసి, దాని అర్థ తాత్పర్యాలు పలకకుండానే ఆపులించి, తెరిచిన నోటిలోకి దగ్గరలోనే ఛేచి వున్న దోమలదండు ప్రవేశించకుండా చిటికెవేసి, ఒక్క తాత్కాలిక క్షణం శిష్యకోటివంక తమ కరుణారస వీక్షణాలు ప్రసరింప జేశారు. అప్పటికే ప్రథమ శ్రేణిలోని వితంతు కోటిలో—తిరుపతి కొండ స్థల మహాత్యకథ ప్రథి సన్నగిల్లి కోడళ్ళ మంకుతనాన్ని వదిలించే వివిధోపాయాల అన్వేషణకు ప్రాధాన్యత హెచ్చింది. ఆ వర్గంలోనే అక్కడక్కడ చిలకరించినట్లుగా వున్న నలుగురైదుగురు కోడళ్ళలో కొత్తంగా వచ్చిన తెలుగుసినిమా చిత్రంలోని తారయొక్క వర్ణనలో అభిప్రాయ భేదాలు వచ్చినాయి. బసవయ్య చౌదరిగారూ, వారి చెట్టు కింది ప్లీడరు అబ్బాయి నాయుడూ, బట్టతలతో సాష్యాల సీతారామయ్య—వారి తరువాతి కోర్టు లిటిగేషన్ గురించి మాష్టర్ ప్లాన్ వేస్తున్నారు. తీర్థులవారికి అపారమైన లోకానుభవంవుంది. వారికి లౌక్యం వంశపారం పర్యపు సంపదగా వస్తోంది.

వారు శిష్యకోటిలో అధిక సంఖ్యాకుల తక్షణాభి రుచుల్ని గమనించినవారై, మరుక్షణమే, రొంటినున్న వెండి పొడుంబుర్రను పదిమంది ముందూ ప్రదర్శించి, అందులోని "షన్ముగానంద ఆఫీసర్ల మద్రాసు నశ్యాన్ని" కొంచెం అసామాన్యమైన పెద్ద పట్టులో దట్టించి, తత్ఫలితంగా వచ్చిన బ్రహ్మానందంలో ఒకక్షణం లీనమై, తెలివి తెచ్చుకొని, స్థలపురాణ గ్రంధాన్ని మూసి, తమ శిష్య సంతానాన్ని లౌకిక సభు పార్టనలో ప్రవేశపెట్ట దలంచినవారై—

"విన్నారా ? శాయమ్మగారూ! కోమటి గురవయ్యకు బలువుగా వుందట" అన్నారు. (ఆరోజు భిక్ష, ప్రసాదం వంతు శాయమ్మగారిది)

గురవయ్య పేరు వినగానే వెుుగవాళ్ళ సెక్షన్లో "బెల్లం" "బెల్లం" అని అస్పష్టపు గుస గుసలు వినిపించినై. చావుబతుకుల్లో వున్న గురవయ్యకూ బెల్లానికీ అవినా భావ సంబంధం వున్నా ఈ గుసగుసలు తీర్థుల వారికేమీ వచ్చ లేదు.

"గతం గతః అన్నాడు గదండీ శాస్త్రకారుడు? చనిపోయేవాడి సుగుణాలు మాత్రమే లోకం చెప్పకోవాలనటం ధర్మమేగదా ?" అని లౌక్యంగా వారు శిష్యకోటిని మందలించారు. తీర్థులవారి మనస్సులోవున్న విషయం పెద్ద రహస్యమేమీ గాదు. మా గ్రామంలో శ్రేష్ఠమైన బెల్లం పుట్లకు పుట్లు పండుతుంది. కాని నిరుటి సంవత్సరం మూడునెలల పాటు, కలువంటే ఏమిటో ఎరగని మావూరికి గూడా బెల్లం క్షామం వచ్చింది. చివరకు పెద్ద స్కూలు మాష్టరుగారు గూడా తులం బెల్లంకోసం గడప గడపా తిరగవలసి వచ్చింది. "గురవయ్య కొట్లల్లో మురిగిపోతున్నదని" కొందరూ, "వెంకను నీడు చౌదరీ, గురవయ్య కలిసి దొంగతనంగా అమ్ముతున్నారని" కొందరూ విసుగుకొన్నారు. ఏమైతేనేం కరువు కరువుగానే వెళ్లిపోయింది.

ఇంతలోనే సర్వాంతర్యామి అయిన సరసమ్మగారు "బరువేమిటి స్వామీ ! పొద్దునే కిందిబెట్టారుగా" అన్నది.

"మహాందాత కాదండీ—పుణ్యాత్ముడు. ఏ జన్మలోనో యింత చేసుకు పుట్టాడు. శివాలయానికి ధ్వజస్థంభం దానం చేయించాడు కదండీ" అని తీర్థుల వారు మరోసారి ఆపులించారు.

ఈ సందర్భంలో తీర్థులవారు ఒక విషయం మరిచిపోయారు. గురవయ్య వేయించిన ధ్వజస్థంభం కలప చౌక బారుదనీ, గాలికి నిలవదనీ ఓంకారం వాస్తు శాస్త్రజ్ఞుడు చెప్పినట్లే, అది మొన్నటి కార్తీకంలో తిరిగి కూలిపోయింది. ఈ మాటలు అప్పటి దాకా వింటూ బెల్లంకొట్టిన రాయివలె కూర్చున్న గురవయ్యగారి జ్ఞాతి హనుమయ్య సంతోషం లోపల దాచుకొని "పొద్దు తిరక్కముందే ప్రాణం పోయిందండీ" అని చల్లగా జారవిడిచాడు.

సభికులందరూ "నారాయణ" "నారాయణ" అని సకల పాపహరుడి నామోచ్చారణ చేశారు.

ఇక సంభాషణంతా మృత్యువుమీదా, పుణ్యం చేసుకొన్న వాళ్ళకు పరలోకంలో దొరికే పరిస్థితుల మీద నడిచింది. చాలామంది సభికులు ప్రశ్నలడుగు తున్నప్పటికీ తీర్థులవారి సమాధానాలన్నీ వారి ప్రధాన శిష్యకోటి నుద్దేశించే చెప్పబడుతున్నవి.

ఇంతలో పై బజారులో మేళం వినవచ్చింది. అది రాను రాను రామమంటపం సమీపంలోనే విన వచ్చి, మంటపాన్ని గూడా దాటిపోతున్నది. పుణ్యం చేసుకొని చచ్చిపోయిన గురవయ్యగారి శవాన్ని ఆయన నలుగురు కొడుకులూ, పాడె నాలుగు కొమ్ములు పట్టుకొని శోకం మేళం వెనక నే నడుస్తున్నారు. ఆ వెనక గురవయ్యగారి బావమరిది పుల్లయ్యశెట్టి నడుస్తున్నాడు. పుల్లయ్యశెట్టి చేతిలో ఒక పూలపళ్లెం వున్నది. ఆ పళ్లెంలోని పూలలో కానులూ, పైసలూ కలిసివున్నై. పరలోకయాత్ర కేగిన ముసలాయన రహదారిలో వైతరణీ నదిలాంటి అడ్డంకులు రాకుండా, ఆయన వ్యాపారంలో భాగం పంచుకొన్న పుల్లయశెట్టి పూలతోపాటు కాన్లూ, పైసలూ దానం చేస్తున్నాడు. శవంమీది పసుపుగుడ్డ మీదపడి పైసలు కిందకు దొర్లిపడుతున్నై. ఆ తర్వాత గురవయ్య మనుమలూ, బంధువులూ నడుస్తున్నారు. చావు వూరేగింపు అది.

బెల్లంతో అత్యంత అవినాభావ సంబంధమున్న గురవయ్యగారి భౌతిక దేహపు అంతిమయాత్రను, శ్రీరామ మంటపంమీది సభికులందరూ మెడలు తిప్పి చూచేరు. కొందరు "ప్చ్ ప్చ్ ప్చ్ చ్చా" అని తమ సానుభూతిని తెలుపుకొంటున్నారు. ముసలమ్మలకు కొందరికి తమ సొంత కేసుల్ని గురవయ్య గతితో పోల్చుకొనగానే కళ్ళనీళ్లు వచ్చి, కొత్తదిగులుతో యింటిదారి కనిపించింది. ఇన్నాళ్లూ గురవయ్య పోటీదారు హనుమయ్య తన పీడా వదిలిందని మొదట్లో అనుకొని వెంటనే పాపభీతితో నరకలోకంలోని కాగుతూన్న నూనె పాత్ర స్మృతికి వచ్చి, రెండు చెంపలూ ఎవరూ చూడకుండా వాయించుకొని, తీర్థులవారు చూచేటట్లుగా విచారపూరితమైన ముఖం పెట్టాడు. దొంగసాక్ష్యాల సీతారామయ్యకు తను యీమధ్యనే గురవయ్యనుంచి తీసుకొన్న చేబదులు సంగతి, చచ్చిపోతూ చచ్చిపోతూ తన "వీలునామా" లో వుదాహరించ లేదుగదా అని భయపడుతున్నాడు.

కాని బసవయ్య చాదరికి స్మశానవైరాగ్యం అంకురించి "స్వామీ, యీ దేహం గతేమిగాను ?" అని అర్థం లేకుండా ప్రశ్నించాడు.

"దేహం మట్టిలో మట్టి, పంచభూతాల్లో పంచ భూతాలు. ఇక ఆత్మ ఎగిరిపోయి అనంతాత్మలో కలిస్తే యీ దేహాల లెక్కేమిటి, చాదరిగారూ ?"

కేవలం స్వలాభం మాత్రమే ఆలోచించి, యీ ఐహిక, ఆముష్మిక వేదాంతమూ, స్మశాన వైరాగ్యమూ యీ [illegible]గూడా పట్టించుకోని పిల్లలందరూ, శ్రీరామ మంటపాన్ని వదిలి గురవయ్య అంతిమ యాత్రకు ప్రేక్షకులుగా చేరారు. అందులో పన్నెండేళ్ళ బక్క యాదవులు ఒకడు. ఆస్తిలేని రామదాసు కొడుకు, బక్క యాదవులు.

యాదవులు కళ్ళన్నీ పుల్లయ్యశెట్టిమీద నే వున్నై. ముంత కజ్జాయాన్ని పిసికినట్లు పుల్లయ్యశెట్టి పూలను పిసకటం, శనగల్లో నులకరాళ్లు కలిపినట్లు ఆ పూలలో పైసలు కలపటం—యాదవులు ఆశ్చర్యంతో గమనించాడు. గురవయ్య శవం వెనక యిప్పుడు దాదాపు వందమంది దాకా నడుస్తున్నారు. బంధువులే గాకుండా, చచ్చిపోయిన జీవికి బాకీవున్న పన్నకారు జనమంతా, గురవయ్య వారసులు గంద్రగత్తెలు లేకుండా, నిశ్శబ్దంగా, గుంపులు గుంపులుగా నడుస్తున్నారు.

యాదవులు పెద్దరిగిన తర్వాత యిట్లాంటి వుత్సవం చూడటానికిదే ప్రథమం. బజార్లో యీ వూరేగింపు వుత్తరాది ప్రయాణం చేస్తూండగా, యిళ్లల్లోని ఆడవాళ్ళందరూ ఎవరిపనులు వాళ్లు వదిలిపెట్టి వీధి గుమ్మాల్లోకి వచ్చి శవాన్ని వింతగా, శబ్దమేమీ చేయకుండా చూస్తుండటం గూడా—యాదవులి మనస్సులోని 'ఆ' ను రేకెత్తించింది. చేబ్రోలు కోరుకొండ తిరణాలతో యీ వుత్సవాన్ని పోల్చుకొంటూ, తక్కిన పిల్లల్తో పైసలకోసం పోటీలు పడ్తూ యాదవులు, తనకు ఎన్నడూ నాలుగు గింజల శనగలు గూడా కొసరుపెట్టని, గురవయ్య ప్రాణం లేని దేహం వెనక పోసాగాడు,

బక్క యాదవులు తక్కిన పిల్లల్తో పోల్చిచూస్తే పక్కాసి సింగ్రీ. పుల్లయ్యశెట్టి మురుకుల కొయ్య బరువుగా, బావగారి పుణ్యంకోసం పైకి లేవగానే, ఒక్క దూకులో ముందుకుపోయి, గడ్డ కళ్ళతో పూల నుండి పైసల్ని గుర్తుపట్టి, ఏరుకొని బొడ్డుదగ్గర చిన్న సంచీలో దాచుకొని, తక్కిన కపిదారుల జెలసీకి అందకుండా పోట్లాడుతూ, యానాది ముల్లిగాడికి మాటకు మాటజెబుతూ, ఎటికలసింగడిని మోచేతి పనును ఎముకల్తో పొడుస్తూ, జబర్దస్తీగా, ముందు ఆలోచన చేస్తూ నడిచాడు. బక్క యాదవులి సైపుణ్యంతో ఆరోజున ఒక్క యానాది ముల్లిగాడికి తప్పితే, యింకో పిల్లవాడి కెవరికీ దమ్మిడీ దొరక లేదు. వాళ్ళందరూ ఏడుపు ముఖాల్తోనే యాదవుల్ని దబాయించారు. లాభంలేక పోయింది బ్రతిమిలాడారు. ఫలితం కలగలేదు. చివరకు యాదవులి బలహీపు పాయింటు—దయ్యాల భయం సృష్టించారు. యాదవులు బొడ్లోనుంచి పైసా పైకిరాలేదు. యాదవు లిప్పుడు బొంబాయిలో డబ్బు వడ్డీకిచ్చి సినిమాలు తీయించే గుజరాతీ సేఠ్, లీడ కగ్గకుణ్ణి తిరిపివేసే టప్పుడు పెట్టే—ముఖవైఖరి పెట్టి అందర్నీ, గదమాయించాడు. ఆ గ్యాంగునుండి క్షణంలో తప్పించుకొని, గమళ్ళ రొంకమ్మ యింటి ముందు పొద్దుట్నుంచీ యీగలు ముసురుతున్న జంతికలూ, నిన్నటి బద్ది పకోడీలు, మురుకుంజలూ కొనుక్కుతిన్నాడు. అందులోగూడా తోటివాళ్ళకు భాగం పెట్టలేదు.

యాదవులి కడుపులో "టిఫిన్" సగం జీర్ణమై పోయినా గ్యాంగు అతన్ని వదిలి పెట్టలేదు.

"అరే సస్తావురా!" అని కాపుల పిల్లాడు సివకన్నయ్య కోపం వెళ్ళగక్కాడు.

"ఆ పైసలమీద దెయ్యంవుందిలే" అని సింగడు ఖచ్చితంగా చెప్పాడు.

వంకాయల మాణిక్యం కొడుకు యల్లమంద యింకో మెట్టు ముందుకుబోయి "సచ్చినోడిమీది పైసల్తోదింటే దేవుకి శాస్తీగందరా! తూరు బ్బజారు బుక్కా పిలుపుగాడు జచ్చింది దేనికిరా? అడుచ్చ వానంలో పైదలు దొరికితే చాంబయ్యకొట్లో సుగ్గిల్లుతింటే గాదంటరా? నాకు దెల్చులే; నువ్వుగూడా తొమ్మిదోనాటికి బుడింగిమంటావులే."

ఊలక లేదు యాదవులు. పలకలేదు యాదవులు. ఒక్కక్షణంవుండి ఒళ్ళంతా దులుపుకొని, మావూరి ధర్మకర్త లుండగానే పాడుబడ్డ "చివాలయం" మొగదలకెళ్ళి, వినాయకుడి పాదాలముందు కూర్చున్నాడు చీకట్లో.

నిజానికి యాదవులు ఏదో భయంతోనే అక్కడకు వచ్చాడు. వాడి అత్మ నిశ్శబ్దాన్నీ, శాంతినీ కోరియూ ఏకాంత ప్రదేశానికి తీసుకువచ్చింది. వాడికి చీకట్లో వంకాయల మాణిక్యం కొడుకు మాటలే తిరిగి తిరిగి స్మృతికి రాసాగినై నిజమేనా? అనుకొన్నాడు. బుక్కా పిలుపుగాడు చచ్చింది అందుకేనా? యల్లమందగాడు గప్పాలు కొట్టే బాపతు కాదే? ఛా! యిడవకు ఒక్క జంతికిస్తే ఏంలో యేది? నిజమా? బుకాయింపా?

యాదవులు చీకట్లో చీకటైపోయాడు. వాడికి కళ్ళవెంట నీళ్లు వచ్చినై. తల తిరిగిపోయింది. భయం వేసి పెద్దగా అరుద్దా మనుకొన్నాడు. ఎదురుగా వున్న నంది విగ్రహం కదిలినట్లయింది. కాని గొంతు పెగల్లేదు. కాళ్లు చేతులు చచ్చుబడి దేహం కదల లేదు. వాడి వ్యక్త మనస్సుకు శరీరంమీద అధికారం తగ్గిపోయి అవ్యక్త మనస్సుకు పూర్తి కంట్రోలు వచ్చేసింది. ఇంతలోనే నిద్ర పోలుతూ తూలుతూ వచ్చింది. మనస్సూ, దేహమూ అలిసిపోయి, ప్రమథ గణ నాయకుడైన విఘ్నేశ్వరుడి పాదాలముందు సుషుప్త్యావస్థలో యాదవులు పడిపోయాడు. నిద్రలో వాడికి కలవచ్చింది. అది ఆలోచనల కల.

"చావటమంటే ఎంతదర్జా? తనుగూడా చస్తేనో? నాయనట్లా గురవయ్య బావమరిది పుల్లయ్యశెట్టిలాగా పూలూ, పైసలూ తనమీద చల్లుతుంటే? ఊళ్లో జనమంతా పను లాపుకొని తన వెంటనే అట్లా వస్తారు కాబోలు! యూ "సెలిగాని రొడదనాగన్నలు"—చింగన్నా, ముల్లిగాడూ, యల్లమందాయ్—అంతా రావాల్సిందేగా? ఎవడి కోసం??"

ఆలోచనల కల నిజమైన కలలోకి మారింది. ఈసారి బుక్కా పిలుపుగాడు కనిపించాడు. వాడికి కండలు లేవు. ఒట్టి ఎముకలపోగు.

"ఏరా - పిలుపుగా ? నువ్వు చచ్చిపోయావంట నిజమేనా ?" అని తను అడిగాడు.

వాడు నవ్వి—"అవును—అబద్ధమేముంది ? నేను గనబట్టల్లా ?" అన్నాడు.

"అరేయ్, ఎందుకు జచ్చావురా !"

"సచ్చినోళ్ళమీది పైసలేకుంటే !"

ఈమాటతో యాదవులికి జాగ్రదవస్థవచ్చింది. మళ్ళీ దయ్యాలలోకంనుండి భూమ్మీదకు దూకినట్లయింది. భయంతో అర్థంలేని అరుపులు అరవసాగాడు. ఈ భయంకర శబ్దానికి గుళ్లో గర్భక్కర్తల ఏకెంట్లయిన గబ్బిలాలు లేచి చెదిరి అటూ యిటూ ఎగరసాగినాయ్. యాదవులు వినాయకుణ్ని కౌగిలించుకొన్నాడు. కాని గబ్బిలాలు తలమీదనే రెపరెప కొట్టుకొంటున్నాయ్. శిథిల దేవాలయపు మొండి గోడలు చీకట్లో ఆకాశమెత్తుగా పెరిగి పోతున్నట్లు యాదవులికి కనిపించింది. గుడివెనక చింత చెట్లనుండిగూడా ఏవో శబ్దాలు వినిపించినై. నిజానికది వానశబ్దం.

వినాయకుడి రక్షణ వదిలి యాదవులు బయటకు పరుగు లంకించుకున్నాడు ప్రాణభయంతో. "అమ్మోయ్, ఓరిబాబో ! నాయినో ! బాబో !" అని అరుచుకుంటూ. బయట ఎదురుదెబ్బ తగిలి బొక్క బోర్లా పడి లేవబోతూండగా, తండ్రి వానలో గొంగళి కప్పుకొని తనను వెతుక్కుంటూ వచ్చాడు.

రామదాసు బక్క యాదవుల్ని పట్టుకొని—

"ఏరా ! ఒళ్లు కాగిపోతున్నది. జొరం వచ్చిందా ?" అని అడిగాడు.

* * * *

యాదవులు జ్వరం మరునాడుగూడా తగ్గలేదు. రామదాసు మంగలి వైద్యుణ్ని పసరు అడిగేందుకు వెళ్లాడు. యాదవులికి రాత్రి అనుభవం కలో నిజమో అర్థం కాలేదు. అర్థంకాక—"అమ్మా, బుక్క పిలుపుగాణ్ని సూశావే ?" అన్నాడు తల్లితో.

లచ్చమ్మ కొంచెం ఆశ్చర్యంగా కొడుకువంక జూసి—"నీకేమి రా పిచ్చి ? పిలుపుగాడు జచ్చి ఆరునెల్లయితే" అని సమాధానం యిచ్చింది.

"కాదే ! నిజవేఁ !" అని యాదవులు అనబోయాడు గాని మత్తువచ్చి మాట్లాడలేదు. ఆ మగతలో మళ్లీ బుక్క పిలుపుగాడు కనిపించాడు.

ఆ మత్తు మత్తు రాత్రికిగాని తెలియలేదు యాదవులికి. జ్వరం కాలిపోతున్నది. వాడి ఒంటిమీద ఏ గుడ్డా నిలవటంలేదు. ఈ ఒక్కరోజు జ్వరానికే చిక్కి శల్యమైపోయాడు. రామదాసు ఒకటికి రెండుసార్లు మంగలి వైద్యుడిచుట్టూ తిరిగాడు. తండ్రి జావ యిస్తూండగా యాదవులు జాలిగా చూశాడు.

"ఈత గొట్టావా తూర్పు కాలవలో ?" అని రామదాసు అడిగాడు.

"లే...దే...! ఊ...హూ...!"

"మరి జ్వరం దేనికిరా ?"

యాదవులు సమాధానం చెప్పక, కళ్లు మూసుకున్నాడు. కొంచెం సేపటికి కళ్లు తెరిచి—

"అ...య్యా...!" అని తండ్రిని పిలిచాడు.

"అయ్యా...సచ్చినోళ్ళమీది పైసలేకుంటే తిరిగి బతికనోళ్లు వస్తారా ?"

"నువ్వేకున్నావా ?"

"అహ ! బుక్క పిలుపుగాడు."

"పిలుపుగాడికి దన్నిపాత జొరంవచ్చి జచ్చిండు"

యాదవులికి యీ సమాధానం ఏమీ నచ్చలేదు. నచ్చక తండ్రి బయటకు పోవటంమాని తల్లిని పిలిచి ఆదే ప్రశ్న వేశాడు. పిచ్చిలచ్చమ్మ "నిజమే" నన్నది.

నాలుగురోజులు గడిచినా జ్వరం తగ్గుముఖం చూపలేదు. రోజురోజుకూ రోగి చిక్కిపోతూన్నాడు. రామదాసు, కొడుకు పక్క మంచపు కోళ్ల గట్టన కూర్చొని కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకొన్నాడు. అది చూచి యాదవులు—"అ...య్యా..." అని పిలిచాడు. కాని ఏదో అవ్యక్తంగా, హస్తాల్తో గుర్తులు చూపాడు.

"అయ్యా...కో...ప...మా...?"

"ఊ...హూ" అని తలూపాడు రామదాసు కేమీ అర్థంగాక.

"నేనేశనే ?"

"ఏమిఁటి ?"

"కోమటి గురవయ్యమీది పైసలు"

"అరి పిచ్చెదవకానా, ఏమయితే?"

"కా...దు..."

"మ...రి..."

"బుక్కా...పిలుపుగాడు"

రోగి పెద్దగా అరిచాడు. మూలిగి మగతలో తిరిగి పడిపోయాడు.

* * * *

ఎనిమిదిరోజుల జ్వరానికి అంతులేదు. ఎనిమిదోరోజున యాదవులు తన స్నేహితులు పింగణ్ని, మాణిక్యం కొడుకు యల్లమందను, యానాది ముల్లిగాడిని, కాపుల పిల్లాడు సీనకన్నయ్యనూ పిలిపించుకొన్నాడు.

"అ...రే...య్... యల్లమందా ... నువ్వు జె...ప్పింది...నిజంరా!"

"ఏంది???"

"బుక్కా పిలుపుగాడి మాట"

యల్లమంద నవ్వి "అబద్దం. అబద్దం. నిన్ను బయాలు బెట్టేందుకు జెప్పాన్రా."

యాదవులు జీవంలేని గొంతుతోనే, భావి అనుసునుండీ మాట్లాడాడు.

"నిజంరా...అ..దు.. నాగ్గనబడిచెప్పిం..దు.."

పిల్లలందరూ దిగాలుపడి చూశారు. అందరికీ కళ్లనీళ్ళు వచ్చినై. వంకాయల మాణిక్యంకొడుకు యల్లమంద పెద్దగా ఏడ్చాడు.

మళ్ళీ యాదవులు మాట్లాడాడు.

"అ...రే...యాడో... వొద్దురా ... నేను బుక్కా పిలుపుగాడిదగ్గిరి కెళ్తాన్రా! మా బాబుకు జెప్పి, నేను జచ్చినాక పైచలు జల్లిపిస్తాను. యల్లా! నువ్వేరుకో; పింగడికియ్యి...సీనకనకయ్యకు...ముల్లి...గాడికి చెరిచగంగా యియ్యరా."

యాదవులికి మళ్ళీ తెలివి అర్థరాత్రికి వచ్చింది. రామదాసు కొడుకుమంచం వదల్లేదు.

"అ...య్యా... నేను జస్తే...సురవయ్యకు జల్లి...నట్లు...పైసలు...జల్లుతావు...గా..."

ఈమాటు రామదాసు బావురుమని ఏడ్చాడు. ఆరాత్రి భళ్ళున తెల్లవారింది. రాత్రంతా యాదవులు కలవరిస్తూనే వున్నాడు. జ్వరం గంటగంటకూ ముదిరిపోయింది. మంగలి వైద్యుడు గరళం పోసే ఏర్పాట్లుజేసి, పన్నెండేళ్ళ యాదవులి చూడుగీచి పట్టువేస్తున్నాడు. కాని వంకాయల మాణిక్యం కొడుకు యల్లమంద భవిష్యత్ చెప్పినట్లు తొమ్మిదో నాటికల్లా యాదవులు యిహలోకయాత్ర చాలించాడు.

* * * *

ఆరాత్రే గ్రామస్థులు రామదాసును, చచ్చిపోయిన సురవయ్యచెట్టి కొట్టుకు కన్నం వేస్తూండగా పట్టుకొన్నారు.

దొరలందరూ దొంగను అడిగారు—

"ఎందుకుచేశావ్ దొంగతనం?"

రామదాసు అన్నాడు సమాధానంగా—

"నాకొడుకు శెవ్వంమీద పైసలకి".

సత్యాగ్రహం

శ్రీ భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తి

పూర్వం
ఉండేది మనుష్యుల్లో సత్యాగ్రహమొకటి.
అది దేవికరాల్లో
ఒక కరవాలంగా నిలబడి
ఆమె నడచుదారుల్లో పొంచిఉన్న దౌర్జన్యాన్ని
సమూలం చెండాడ్తూ
ఆ దొంగతనపు దాగుడులో
మోసపునీడల చెల్లాచెదరొనరించుటలో
ఉపయోగపడే దప్పుడు.

అసిపిడిపై పిడికిలి దేవి బిగించిందా
ఆ నారకలోక దురాకారాసులు
తమకుటిల దట్టపుచీకటి ఛటలను
వదలి కదలిరా భయపడి నక్కే వొకమూల.

కానీ
ఈరోజుల్లో దుష్టశిక్షణార్థం
దేవిదాడి సలిపే అవసరమున్నప్పుడు
చూశారా ఆ ఆయుధమెవరన్నా?
ఊరకనిలబడి చూస్తున్నది
దేవి నేడు అన్యాయాన్ని!

కళ్ళు జిగ్గుమనిపించే అమరకాంతిపుంజం
ఆముఖసీమను
జిల్లులై ప్రవహించకపోవడం వల్లను—
దౌర్జన్యపుధిక్కారం అణగారిచి
దాన్ని నిలువనీడ లేకుండా
దిగంతాలదాక తరుమగలుగు
కాలఖడ్గ ప్రళయరుద్ర వర్తనం
ఆ శిష్టజనావన హస్తాల్లో
నిలువకుండడం వల్లను
ఈ పాతాళ పిశాచుల వికృతాననాలు
సిగ్గింతే లేకుండా
ప్రతిద్వంది మొగంచూపి
పరిహసింప సాహసించు!
ఆ మునుపటిరోజుల్లో తొడిగిన ధర్మకవచమే
ఆనాటి శిరస్త్రాణమె
ఈనాడూ అంగాన ధరించి
సదాసిద్ధంగా ఉన్నదిదేవి.
కాని నిర్దాక్షిణ్యంగా
కాపట్యం మొదలంటా పెల్లగింప
ఆమె అసలశక్తురాలు—
సత్యాగ్రహం లేదుజగతి...
లేదు దేవిచేతికత్తి.

2

ఓ దివ్యకృపాణం!
మరొక్కసారి మాదేవి కరాలకు రావా?
పరమాత్మనిబంధమై ఆమె మరల
మా భూముల్లో ఏపుగ పెరిగిన పాపపువంటను
మొదలంటగ తెగగోయగ?
ఓ అమరశక్తి సంకలితాగ్రహామా!
సత్యరౌద్ర జనితాసీ!
సృష్టిసమస్తం
తమఃపూర్ణమై ఉన్న విధంగా,
నానాగందరగోళంగా ఉన్నప్పుడు
దుర్భరమౌ ప్రాథమిక యుగాల్లో
ఆనందానికి వ్యతిరిక్తంగా ఉన్న ప్రతీదాన్నీ

సమూలముగ నాశనం చేసి తొలి
భగవానుడు స్వర్గాలు సృజించిన సమయంలో.
క్రమవిహీనమగు విలయ ప్రకృతిపయి
దాడివెడలి పోషలిపి
ఆ మధ్యంనుండి
అనేక పవిత్రమండలాలూ
సితతారా తరళపాళి
సృష్టించావు గదమ్మా!
మూసిన విశస్త్రాగారంలో బందీవిప్పవు ?
నీ సిత నిశిత కనద్ధారలు త్రుప్పెక్కినవా ?
ఓ సత్యరౌద్ర జనితాసీ!
అమరశక్తి సంకలితాగ్రహమా!
ఆ క్రూరపిశాచుల వక్రపతాకల ఔద్ధత్యం
ఎదిరింపగలిగేవాడీ, సత్యాగ్రహశక్తి వేడీ,
సున్నాలై పోవడాన్ని
దుష్టశక్తి కాయుధమేదీ లేకుండా
ఇన్నాళ్ళ అసహాయగ నిలబడి ఉన్నదిదేవి:
ఆమె కేళి కదలాడ్తూ
మాపాలాల పరిశుభ్రం చేయగరావా?
మహారౌద్ర భారంతో తన దోర్దండాలూగులాడ,
తనచుట్టూ విసిరే గాలినింప
వేడిపొగల సెగలెగయగ,
మరల వెదలనీ మహోత్సాహం
ఆమె మనస్సీమలో!
పరమప్రభు క్రోధాలు, బృహద్వహ్నులు,
మరల పొదలనీ ధరాతలంలో!
ఓ సత్య రౌద్రజనితాసీ!
అమరశక్తి సంకలితాగ్రహమా;

3

ఆరోజుల్లో
మానవుని మనస్స్థలం
పవిత్రసీమగా ఉండేది.
తేరిచూడరాని తెల్లదనంతో
వెలిగే పెద్దమంటతో
విసురుగ కదలుతు, సుళ్లు తిరుగుతూవచ్చే
ప్రళయానిల సంఘాతాల
భయంకర దండయాత్రలంటే
గుండెల్లో బెదురగుటను
దుష్ట నరకశక్తులు
ఆ పవిత్రమందిరం గడపే త్రొక్కదలుస్తే
అతి జాగ్రత్తగ నడిచేవి.
కానీ ఇపుడిప్పుడు
సత్యాగ్రహశక్తి అసలు
యుద్ధానికి సంసిద్ధంగా లేకుండుటవల్లను
ఆ రాక్షసశక్తులు
పట్టపగలె పాలిస్తున్నాయ్ ధరనంతా.
విచ్చలవిడిగా విజృంభిస్తూ
మనుజుని హృదయాన్నాక్రమించుకొంటు
న్నాయ్!
ఆ పదాల కదలికలను
దొంగచాటు దనం లేదు.
రకరకాల వికృతిశకటాల చక్రాల్తో
మట్టేసిన బురదమట్టిలా
నేడా అసహాయ మనస్థలమంతా
తమ ఉన్మత్త పదాల అర్థహీన ప్రచలనాల
ఎడత్రొక్కిడి పెడత్రొక్కిడి చేస్తూ
ఆ మార్దవమంతా మాపేస్తున్నాయ్!
అమర కాంతులేవో
నిరంతరం వడయాడే దారులతో,
చలువలనొలికే గాలులతో,
భగవన్మందిరమే అనుభ్రమ కలిగించే పవళ్లతో,
అమరుల అమృతపు బిందులతో కలకలలాడే
రాత్రులతో,
అతి సుందరమౌ మానవు మేధా వాతావరణం
చూసిసహింపగజాలక పోయిందా నారకపాతక
బృందం.
కాపట్యపుటస్త్రాలను రగుల్కొల్పి,
కెంజాయలతో భయంకరంగా ఉండే సంజల్లో
పొగమారిన అశుభత్వంనిలబెట్టి,
కాళ మేఘపటలాంధతమంతో
సర్వాన్నీ ఆవరించి,
పగటివెలుగు మాయచేసి
తమ కనుకూలంగా ఉండే వాతావరణం
సృష్టింపగ మొదలిడిందా అసురశక్తిగణం.
మనుజమనసు మిన్నుమీద
ఇసుకతుపానులు మబ్బులు
దిగువగ వేలాడకేసి

క్షుదను గెలుపు పొందాయని !
నరుని ఆ వేలపుటాలోచనాతిరస్కారిణులపై
ప్రళయపువల్లని నీడల జాడలెవో కనరావా ?

4

తానిదివరకంత మహోల్లాసంతో పాటలుపాడ్తూ
మాలీపని చేసిన ఈ మానవజీవిత వనమిలాగున
పాడవటం చూసి దేవి ఎన్నాళ్లు సహిస్తుంది ?
హద్దులేని అహంకారంతో మిన్నూ మన్నూ గనబో
కుండా
తిరిగే రక్కసిమూకలు నారక పాశవిక సైనికులు
కరకుదనపు టడుగులతో పైశాచిక నృత్యంతో
నెత్తిని విరిరేకులు నిండిన దారులు చెన్ద్రొక్కుతు
చీడపురుగుగుంపుల్లా తోటంతా ఆక్రమించి
నాశనం వెదజల్లడాన్ని దేవింకన్నాళ్లోర్పుతుంది?
ఓర్వకేమి చేయగలదు ?
మూర్ఖపు పేరాసా,
స్వార్థం.
మౌఢ్యం,
గోడలైన
నీచపు బందెలదొడ్డిని, ఊపిరి తిరుగని స్థలాన
దేవి నేడు
ఖైదీగద !
మానవతన్నది బలవంతంగా వికృతిచేసి
మన ఆసురదౌర్జన్యం—
మొరటుదనంతో వ్యసనజగంలో
వెదజల్లుతు మనం హింసారతిలో పొందే సంతృప్తి—
కార్ఖానాలూ కొలుములూ
బిగియగట్టి ఉంచిన మన ఈ నాగరికసంఘం—
కని ఆమె అదే మనునో అని
నీచపు బందెలదొడ్డిని
ఊపిరి తిరుగని మడ్డిని
దేవినిలా
నేడు మనం బందీగా చేశాం !
మనం చేసే ఘోరాలను ఖండించలేదు దేవి !
న్యాయం పేర మనం
లోతుగ గాయం చేసిన గుండెలు—
సాలెపురుగు గూటిలోన కీటకాలలా
మన వ్యాపారపుటినుపపిడికిళులలో చిక్కుకు
తప్పించుకునే దారిలేక
గిజగిజ కొట్టుకుపోయే వ్యాకులాత్మలు—
అబ్బా !
అది తలపుకు వస్తేనే
ఒడలంతా కంపిస్తున్నది !
బురదలోన పొరలాడే పందుల
బ్రతుకులకన్నా నికృష్టమౌ బ్రతుకులోన
మానవతన్నది దిగజారగ,
పైశాచిక కృత్యాలకు నిలయాలగు
ఖండాలపు సందులలో, గొందులలో,
వెలికివచ్చు మెట్లు లేని
పాపపు కూపంలో
దిగబడి
ఎలాటి నైచ్యానికిగూడా
పాల్పడడానికి సందేహించని
పశుప్రవృత్తిని పొందుతున్న వే
ఎన్నెన్నో జీవాలు !
వాటికి పేదరికాన్నిచ్చి,
మనం చేసిన నేరానికి
అవి జైళ్ళల్లో కఠినశిక్ష లనుభవించాలి !
జాలిఅన్నదే లేకుండా
ఈపూలను నేలను రాలిచి
ఆ రేకుల కాలను రాచే,
మనకర్కశకార్యానికి
మనలను మందలింపగల
మానసముండియు
లేచివచ్చు శక్తిని గనలేదు దేవి,
తన కేలను నిల్పమి వాడికత్తి !
పందులు, కోళ్లూ
పడియుండే చోటులకన్నా
హీనమైన స్థలములలో నిద్రా,
తిండికాని తిండీ,
ఇంతేనా ప్రతిఫలం ?
ఆఫీసుల్లో
ఫ్యాక్టరీలలో
నడి సంద్రాల్లో
పొలాలలో
ఖర్చయిపోయే బ్రతుకులకు
మనమిచ్చే విలువ ఇదేనా ?

విలువెంతో తెలియని
జీవితాలిలా
దుర్వ్యయమైపోవడ మంతం కాదా ?
శవాల్ని పీక్కుని తిని బ్రతికే
రాబందుల్లా
మనమమానుషంగా
కోట్లకొలది తోడివార్ని లా
కడుపు తెరుక్కునిపోయే పేదరికంలో
అణగార్చడమేనా ?
చిలుకల పీకలు కొరికే పిల్లులమై
పసిపాపలమనసుల వికసింపగనీయక
నమిలేస్తామా ఈలాగున ?
తిండిలేక మాడడానికో—
లోహచక్ర పైశాచిక విజ్ఞానం
మానవ వివేచనాశక్తిని
భయంకరంగా ఆకర్షిస్తూ,
అంతులేని రహశ్చౌర్యంతో
తమ ఉన్మత్తావర్తుల భ్రమణ
హృదయ విదారణ దారుణ
భీషణ ఘోషణలతో
కార్మికుల హృదంతరాలు
దొంగిలించివేయగా
చివరకచట
మానవులే నిర్జీవ పదార్థాలుగ
యంత్రాల్లో భాగాలే జీవంగలవస్తువులుగ
మారే యమసదనాల్లో
రేబవళ్లు శ్రమించడానికో—
రాక్షసత్వమునతో డివార్ని లా పేదరికంలో
అణగార్చడమేనా ?
మన కార్యకలాపాల్లో
ఒకసారైనా
సౌందర్యమనే మాటను
తలపెట్టగబోమా ఇక ?
చేయడాని కింకేం లేదా
దైవానికి మొరలిడుకోడం మినహా ?
ఛీ, ఛీ, ఇంత అశక్తులమా ?
పాశవిక శక్తులమా !

* * * *

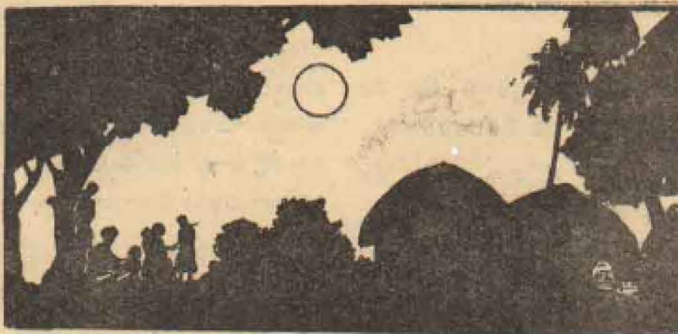
ఒకనాడీ మానవసంఘంలో
కదలాడిన సత్యాగ్రహశక్తి
మరి ఒకమారీ కుళ్లు ప్రపంచంలో
కదలే సుదినం రాదా !
అప్పుడు దేవి దుఃఖభరంతో
కనుకొలకుల జార్చదసలు
దుర్బలమైన అశ్రుధార !
ఒక్క ఉదుట లేస్తుంది !
క్రోధపూర్ణ తీక్ష్ణవహ్ని
కదలాడే పిడికిల అనిఒక్క
అపరమాతృని దివ్యరౌద్రశ్రీ
తనకేల చలిస్తుంటే
ఆమె మనస్సంతా
ఉత్సాహంతో
పొంగి పొరలుతుంది !
నరకంలో
ప్రళయపు 'క్వారీ' గుట్టలలో
రాయిరప్ప సంతరించి
తిన్నూ కాలు పెట్టనీక
మానవజీవిక చుట్టూ
దుష్టశక్తులలా కట్టి
నిలబెట్టిన గోడలు
ప్రహారుల్తో దేవి
నేలబడ గొడ్తుంది !
కృతక తారతమ్యాల్ని
అన్యాయపు వ్యాపారాన్ని
పేరాసల మానవ్యమునకు ద్రోహమగుపద్ధతుల్ని
ఒకదెబ్బకు తెగగొట్టుంది
దీక్షాపరతంత్ర, దేవి,
సత్యాగ్రహ తరళలసితసిత నిశాసి ధారతో !
ముక్కముక్కలై, పొగలై,
ఈ దౌర్జన్యాలన్నీ
మచ్చుకన్నా కనబడకుండా
మాయమైపోతాయి ప్రపంచంలో !
అన్యాయం మనస్సులో
మరణభీతినించే స్వరకల్పనతో
విలయగీతికలు పాడ్తుందప్పుడు దేవి !
తిరిగి
తనవిశాల రాజ్యపీఠుల్లో
ఊరేగుతుంది

సత్యాగ్రహ ఖడ్గం
దక్షిణహస్తంతో బిగబట్టి ఆమె!
మరల ధరణి నారంభిస్తాయి
కమలకు పండువుచేసే పైడిదాడి వేడుకలు!
ఆఖడ్గం వాడిఅంచు
మెరుపువెలుగు లోర్వలేక
మనిషిమనసు కాపురాన్ని
మాని వికృతభూతరాశి
పఠిస్తుంది పలాయనమంత్రం
ఏజాడా దొరకరాని నీడలకోసం!
బృహజ్జ్వలత్సత్యాగ్రహ వర్తుల చాలనాలలో
దృఢదీక్షాశాతోత్సాహ శ్రీ పాలనాలలో
తెగులుకొన్నదై
గాలికెగుర కొట్టబడుతు పోతుంది
బ్రదుకుల కాధారంగా
మనం కట్టుకొన్న ఈ చీకటికుటి
ఈ అవమానమయా ఆర్థికగృహం!
కత్తి అంచుటురుకు లోర్వలేక
ఈ అతుకులబొంతలు—
మనవ్యాపారం, పేరాపా, పాతకాలు,
మన పైశాచికలోకం అభివృద్ధి,
సమూలంగా ఆ విసురులలో
పరమాణువులై చెల్లాచెదరైపోతాయి!
మనిషిమనసు నింతిదాక
నాశనమున దిగగొట్టిన
ఇనుప మేకు లీ పన్నులుగల బరువసుచక్రాలు
సడలిపోయి,
ఈలోహపు భ్రమతెర దిగజారిపోయి,
వెలికి వస్తుంది
ఆలోచనాశక్తి!
దేవలోక రాజ్ఞిపోలె
ప్రణవాభాప్లావిత సురవీథుల్లో
విహరిస్తుంది!

* * * *

మరొకసారి మాదేవికరాలపురావా
సత్యరౌద్ర జనితాసీ,
అమరశక్తి సంకలితాగ్రహమా,
పరమాత్ముని బంటై
మా భూముల్లో ఏపుగ పెరిగిన పాపులపంటను
ఆ మెరుపుల మొదలంటగ తెగగోయగ?
ఓ సత్యాగ్రహమా!

(లాసిలెన్ ఎబర్‌క్రోంబీ వ్రాసిన "ఇండిగ్నేషన్ : ఎన్ ఓడ్" ఆధారంగా రచన)

చంద్రేణైకపుత్రః

శ్రీ శ్రీనివాస శిరోమణి

"అక్కయ్యా, బావ ఏంచేస్తున్నాడు" అంటూ పొద్దునే కరణము రామయ్య వచ్చి సుబ్బమ్మను అడిగినాడు.

"కూర్చోండి పంతులూ; నిన్న ఉదయము పాలెంపోయినారు. ఇంతవరకూ రాలేదు. రాత్రికే వస్తాము అన్నారు" అన్నది సుబ్బమ్మ.

"ఎందుకు పోయినాడు?"

"అక్కడ వారి తాలూకు ఎవడో పిల్లగాడు ఉన్నాడుట. వాణ్ని పెంచుకోవలసింది అని వారి వారు అందరూ పట్టుపట్టినారు. ఆ పిల్లవాణ్ని చూడటానికి పోయినారు"

"అదేమిటి అక్కయ్యా, బావకు మతిపోతే పోయింది; నీకుకూడా మతిపోయిందేమిటి?—ఏ ఒక్క చోటనైనా పెంపుడు కొడుకు అతకడము కానీ పెంచుకొన్న తల్లిదండ్రులకు ఉపయోగ పడటము కానీ చూచినామా! తెగిపోని తద్దినం. పెంపుడు అంటే తగాదా కొనుక్కోడము అన్న మాట. ఈ శాస్త్ర విషయము నీకెట్లా తోచలేదు" అన్నాడు రామయ్య.

"పంతులూ, మీ బావగారి సంగతి నీకు తెలియనిదేముంది? అనుకొన్నట్టు చేసి తీరవలసిందే"

"కాదు లేవమ్మా, నీకు తోచి ఉండదు. లేకపోతే నీవు చెపితే బావ వినకపోవటము ఏమిటి?—

"అయితే నా ఇష్టముతోనే మీ బావగారు ఈ ప్రయత్నము అంతా చేస్తున్నారు అంటావా?"

"సుతరామానూ."

సుబ్బమ్మ ఒక్క నవ్వు నవ్వింది. "సరే ఆయనగారు రానియ్యి. చూదాము" అన్నది.

"అయితే అక్కయ్యా, నీకు పిల్లలు కనే వయస్సు మళ్లింది అంటావా?"

"ఇంకేమి పిల్లలు. నేను కిందటి గాలివాన ఇంకా అయిదు సంవత్సరాలకు కొడుతుంది అనగా కాపురానికి వచ్చినాను. గాలివాన కొట్టి ఎన్నేళ్లు అయిందో లెక్క చెప్పు"

"గాలివాన కొట్టి ఇప్పటికి పాతికేళ్లు అయింది. ఏమోలే—నీ కడుపున ఒక కాయ కాయకూడదూ" అన్నాడు రామయ్య.

"చాలులే—నీ చమత్కారము. నలభైఅయిదు దాటిపోయినవి. ఇంకా పిల్లలు ఏమిటి"

"పోనీలే—నీవు పిల్లలను కనలేక పోయినా మా బావకు పిల్లలు పుట్టే వయస్సుమాత్రము మళ్ళలేదు."

సుబ్బమ్మ నవ్వింది. కాని ఆమె ఊహలు ఎక్కడెక్కడికో పోయినవి. ఒక్కసారి రామయ్యను తేరి పారచూచి "నిజమే పంతులూ, నీవు అన్నట్టు నా పిల్లవాడు కాకపోయినా ఆయనగారి పిల్లవాడు అయినా కొంత నయమే" అన్నది.

"అదేనమ్మా నేనూ చెప్పుతూఉంది" అని రామయ్య అంటూ ఉండగా కిర్రుచెప్పులతో గ్రామమున్సబు నారయ్య వచ్చినాడు. రామయ్యను చూస్తూ "పంతులూ ప్రొద్దునే వచ్చినావు. ఏమిటి తహసిల్ దారు మన ఊరు వస్తున్నాను అని లాకీదు ఏమైనా పంపించినాడా" అన్నాడు.

"అదేమీలేదు. ఒక జ్యోషి మన ఊరువచ్చినాడు. ఆయన పాండిత్యము వీరు పరీక్షించవలెను"

"ఇంతకూ నీకు ఆయన ఏమి జోస్యము చెప్పినాడు" అంటూ నారయ్య కుర్చీలో చేరగిల బడినాడు.

"ఇప్పుడు ఉన్నవాండ్లు చాలనట్టు యింకా నలుగురు ఆడపిల్లలు పుట్టుతారు అన్నాడు"

"శబాస్ మొత్తము పదిమంది అవుతారు అన్నమాట. ఆడుది అంటే మా చెల్లెలుకే రగిపోయింది. చూడు మా అక్కను..."

"సరేలే సరాగము" అంటూ సుబ్బమ్మ "ఎప్పుడో ఎందుకు పంతులూ—ఆ జోస్యులను ఇప్పుడే పిలిపించు. మీ బావగారు పోయివచ్చిన పని పండో కాదో తేలుతుంది. చూతాము" అన్నది.

"పంతులూ—ఇప్పుడే పిలిపించవయ్యా—మధ్యాహ్నమునుంచీ నేను మళ్లీ ప్రయాణము అయిపోతాను. మోతాదు లేదు. ఎవరిని పంపిస్తావు" అన్నాడు నారయ్య. "సురవణ్ని పంపిస్తానులే" అంటూ సుబ్బమ్మ లోపలికిపోయి పాలూ పెరుగూ నెయ్యి మొదలు అయిన సామాను సామగ్రులు అన్నీ ఇచ్చి అవన్నీ కరణముగారి ఇంట్లో ఒప్పచెప్పి అక్కడ ఉన్న జోస్యులవారిని వెంటనే పిలుచుకొని రమ్మన్నది. రామయ్య సురవణ్ని చూస్తూ "వీడు ఎవడు బావా, గుండు అల్లె ఉన్నాడు. వీడు ఏ దేశమునుంచి ఇక్కడికి దిగినాడు" అన్నాడు.

"మీ అక్క వంటచేసుకోలేక చిత్తూరుజిల్లా నుంచి అల్లా వీణ్ని రావించిందయ్యా" అన్నాడు నారయ్య.

"వీడు ఆట్టే తినలేడు అనుకొంటాను"

"చాలు లెస్తురుమీ వేళాకోళాలు. ఆ జోస్యులు వచ్చేసరికి మీరు కాస్త మంచిమాట చేసుకోండి" అంది సుబ్బమ్మ, నారయ్య లేచి ఇంట్లోకిపోయినాడు.

నారయ్య మామూలు గ్రామ మున్సబుల మాదిరిగా కరణాల దస్త్రాల కావలివాడు కాడు. అతడు శ్రీమంతుడు. ప్రతిభావంతుడు, చిన్నప్పుడు అయితే చదువుకోలేదు; కాని వయస్సు వచ్చిన తరువాత ఒక భట్టురాజుగారిని ఇంట్లో ఉంచుకొని తెలుగు ప్రబంధాలు అన్నీ చదివించుకొని తెలుసుకొన్నాడు. వ్యవహార జ్ఞానముకోసము ఒక ఇంగ్లీషు అయ్యవారిని పెట్టుకొని ఇంగ్లీషు నేర్చుకొన్నాడు. ధారాళముగా ఇంగ్లీషు మాట్లాడుతాడు. దొరలు మాట్లాడినా ఇంగ్లీషు ఇట్టే తెలుసుకొని ఇంగ్లీషులోనే జవాబులు చెప్పతాడు.

పిత్రుపితామహార్జితము ఒక ఏభైయకరాల మాగాణిభూమి, ఒక నూరు యకరాల మెట్టభూమి ఉంది. తాత ముత్తాతలు "వద్దు కుమ్మొయ్యమొర్రో శిస్తులు కట్టలేము" అన్నప్పటికీ తహసీల్దార్లు శిస్తులు పెంచడానికి మంజూర్లు చేసిన ఇసుక పర్రలు వందలకొద్దీ యకరాలు నారయ్య హయాములో సరుకు వనాలు అయిపోయినవి. అందువల్ల టోకు వేరముచేసే సరుకు కర్రల అడితీ ఒకటీ... రైసుమిల్లు ఒకటీ ఉన్నవి. ఆయన ఆ గ్రామపంచాయతీబోర్డు ప్రెసిడెంటు కూడాను. ఇంకా ఇట్లాంటి గౌరవోద్యోగాలు ఎన్నో ఉన్నవి. వదిలేచోట ధారాళముగా వదలడమూ—పట్టవలసినచోట మంచి గావుపట్టు పట్టడమూ ఆయనకు బాగా తెలుసును. దానమూ ధర్మమూ పేరూ ప్రతిష్ఠా కలవాడు.

వ్యాపారమూ వ్యవహారాలూ నారయ్యవంతు. వ్యవసాయమూ గొడ్డూ గోదా ఇల్లూ వాకిలీ మొదలు అయినవి అన్నీ సుబ్బమ్మవి. నారయ్య చెప్పినమాట ఆఫీళ్ళో ఎప్పుడు అయినా చలామణీ కాకపోతే కాకపోవచ్చును, కాని సుబ్బమ్మ మాట ఆఫీళ్ళో సుగ్రీవాజ్ఞ. ఇకను ఆ దంపతులకు తీర్పరీ కూర్పరీ కరణము రామయ్యపంతులు. రామయ్య నారయ్యకన్నా పదిఏళ్లు చిన్నవాడు.

రామయ్యమాట నారయ్య ఎన్నడూ తీసివేసేవాడు కాడు. నారయ్య చెప్పింది చేయకుండా రామయ్య ఎన్నడూ ఆలాయించిందీ లేదు. ఇద్దరూ ఒక్కమాటమీద. పోవాండ్లు. అందువల్లనే

గ్రామములో పోట్లాటలు వచ్చి పార్టీలు పడి గడ్డి వాములు తగులపెట్టుకోడము కానీ వారి గొడ్లకు వారూ వీరూ వీరిగొడ్లకు వారూ మందులుపెట్టి చంపి వేయడాలు గానీ లేవు. ఇన్ని మాటలెందుకు— అది బస్తీపక్కను ఉన్న పల్లెటూరు. అయినప్పటికిన్నీ ఒక సివిల్ వ్యవహారము కానీ ఒక క్రిమినల్ వ్యవహారము కానీ ఊరుదాటి కోర్టుకు పోయింది లేదు.

నారయ్య కానీ అంత కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని లోపలినుంచి బయటకు వచ్చినాడు. అప్పుడే జోస్యులున్నూ వచ్చినాడు. జోస్యము వినడానికి సుబ్బమ్మకూడా వచ్చి తలుపుచాటున నిలుచున్నది. నారయ్య జోస్యషీని ఎగాదిగా చూచి "బాలజ్యోతిషం వృద్ధవైద్యం" అన్నారు. బాగుంది. జోస్యులూ జాతకము ఇవ్వగానే ముందుగా ఏమి ఆలోచిస్తావు?" అని ప్రశ్న వేసినాడు.

"ఆయుర్దాయాన్ని గురించి ఆలోచిస్తాను"

"అయితే ఈ జాతకానికి ఆయుర్దాయము చెప్పు" అంటూ జాతకచక్రము ఉన్న కాగితము నారయ్య జోస్యులకు ఇచ్చినాడు. రామయ్య "జోస్యులు బాబూ లగ్నము ఏమిటి—నక్షత్రము ఏమిటి" అన్నాడు.

"మేషలగ్నము—మఘానక్షత్రము" అంటూ "జాతకుడికి దీర్ఘాయుర్దాయము పట్టింది. జాతకము మహాదొడ్డది. ఒక్క పంచమ భావానికి తప్ప మరి ఏ ఇతర భావానికీ ఏదోషమూ లేదు. పంచమాధిపతికిన్నీ పంచమ స్థానానికిన్నీ పాపార్గళం పట్టింది పుత్రకారకుడు అయిన..."

"ఇదుగో జోస్యులూ మాకు నీశాస్త్రము గోల అంతా అక్కరలేదు. ఫలము చెప్పండి" అన్నాడు నారయ్య.

"ఇప్పటికి సంతానము లేదు" అన్నాడు జోస్యషి.

"సరే. ఇకముందు సంగతి?" అన్నాడు రామయ్య.

"అయితే కర్మస్థానాధిపతి అయిన."

"దత్తుచేసు కొంటానేమో చెప్పవయ్యా" అన్నాడు నారయ్య.

"దత్త పుత్రయోగము లేదు."

"దత్తు చేసుకొంటే"

"దత్తత చేసుకోటము ఉండదు. అథవా దత్తత చేసుకో తలచుకొన్నా కొనసాగదు. విఫలము అయి పోతుంది"

"అంటే"

దత్తుడు ఇంటికి రాగానే చస్తాడు"

"అమ్మనాయనో—పుత్రశోకముకన్నా దత్తపుత్రశోకము పట్టశక్యముకాదు అన్నారు పెద్దలు" అన్నాడు రామయ్య. నారయ్య ముఖము వెలా వెలా పోయింది.

"అయ్యా ఈ జాతకములో ఉపపదానికి చంద్రశుక్ర సంబంధము పట్టింది. కాబట్టి జీవకళత్రము ఉంటుంది. కర్మస్థానము బాగాఉంది. కర్మకారకుడూ కర్మాధిపతీ బాగా ఉన్నారు. "శుభదృగ్యోగాత్సుందరీ" అని సూత్రము. మంచి అందకత్తెను జాతకుడు కొద్ది రోజులలో పెండ్లి చేసుకొంటాడు. "స్వక్షేత్రే గుప్తాచ" "చంద్రే హైకపుత్రః" అనే సూత్రాలున్నా జాతకానికి అన్వర్తిస్తవి. ఆ అందకత్తెకు ఒక పిల్లవాడు పుట్టుతాడు. వాడు ఈ జాతకుడికి కర్మాధికారి అవుతాడు. తప్పదు"

నారయ్య పకపకా నవ్వినాడు. సుబ్బమ్మ తీవ్రముగా ఆలోచించడము మొదలు పెట్టింది. రామయ్య "శాస్త్రులవారూ, సంతానము ఇంకా ఎంత కాలానికి కలుగుతుంది" అని ప్రశ్నించినాడు.

"ఎక్కే ఎంతో కాలానికా— ఇప్పుడు కర్మాధిపతి అయిన శనిదశలో కుటుంబాధిపతి అయిన శుక్రభుక్తి నడుస్తూఉంది. కొద్దిరోజులలో జీవకళత్రమూ ఆ తరువాత— నేటికి పదహారు మాసాలలో జాతకుడికి కర్మచేసే పిల్లవాడు పుట్టుతాడు."

"అట్లా నిజముగా పదహారు మాసాలలో పిల్లవాడు పుట్టేట్లయితే మీకు నూటపహార్లు బహుమానము ఇప్పిస్తాను" అన్నాడు రామయ్య.

"తప్పకుండా నూటపదహార్లూ బహుమానము పుచ్చుకొంటాను" అన్నాడు జోస్యషి. నారయ్య పది రూపాయలు తాంబూలములో పెట్టి జోస్యషీని సన్మానించినాడు. రామయ్యతో జోస్యషి వెళ్లిపోయినాడు. నారయ్య పెండ్లాన్ని చూస్తూ" నేను దత్తుచేసుకొం

టాను అని మాట ఇచ్చినాను. ఏమి అవుతుందో చూడవలెను" అన్నాడు.

"ఏమి అవుతుంది. జోస్యుల నోటివాక్యాన.."

"అయితే నేను దత్తు చేసుకోడము నీకు ఇష్టము లేదు అన్నమాట"

"నేను అనేకమార్లు చెప్పినాను. మీరు విన్నారు కారు. ఏమి చేసేది? మొగుడికి పుట్టిన పిల్లవాడు అయినా పెండ్లానికి పుట్టిన పిల్లవాడు అయినా ఉపయోగపడుతాడు కాని ఏ అయ్యకో ఏ అమ్మకో పుట్టినవాడు ఎప్పుడూ అక్కరకురాడు" అంది సుబ్బమ్మ.

"ఎట్లాగూ—" అని నవ్వినాడు నారయ్య.

* * *

జోస్యుడు చెప్పిపోయినట్టుగానే నారయ్య దత్తు చేసుకో తలచుకొన్న పిల్లవాడికి నాల్గురోజులు జ్వరము కాసి చనిపోయినాడు. వంశము నిలవడానికి ఇంకొక పిల్లను పెండ్లి చేసుకోవలసిందేను అని సుబ్బమ్మ పట్టుపట్టింది. రామయ్య అందుకు తోడు చేసినాడు. నారయ్యకు ఇష్టముఅయినా కాకపోయినా గ్రహాల ప్రభావమో ఏమో మళ్ళీ పెండ్లి చేసుకోటానికి ఒప్పుకొన్నాడు. సవతిని సంపాదించటానికి సుబ్బమ్మే పూనుకొన్నది. బహు సంతానము చాలు ఉన్న కుటుంబాలలో పిల్లను తీసుకొని రావలెను అనుకొన్నది. విచారించింది. స్వయముగా బయలుదేరింది. దూపాటి సీమలో ఒక పేదకుటుంబాన్ని చూచింది. ఆ ఇల్లాలు తొమ్మిదిమంది పిల్లలను కన్నది. పెద్దపిల్లకు ఇరవై సంవత్సరాలు. దారిద్ర్యమువల్ల పెండ్లి కాలేదు. తల్లికి మాదిరిగానే రెబట అల్లె ఉంది. తల్లి చాలు పిల్లగా సుబ్బమ్మకు ఆ అమ్మాయి తోచింది. ఆ పిల్ల తల్లిదండ్రులనూ తక్కిన సంతానాన్ని పోషించే భారము తనదేను అన్నది. పెనిమిటికి పిల్లను కుదిర్చింది. దైవానుకూలముగా ఉండేటందుకు ఏడుకొండలవాడి ఎదట పెండ్లి జరుగవలెను అని నిర్ణయించింది.

శుభ ముహూర్తాన తిరుమల క్షేత్రములో పెనిమిటి నారయ్యకూ సవతి మంగమ్మకూ మూడుముళ్లూ వేయించింది. అంతట్లతో ఆమెకు తనివి తీరలేదు. ప్రత్యేకముగా మొగుణ్ణి సవతినీ అలమేలు మంగాపురము తీసుకొని పోయి అక్కడ దేవాలయంలో ఉన్న సంతాన గోపాలకృష్ణుడికి మొక్కించింది. పుట్టెడు పటికి బెల్లము నైవేద్యము పెట్టించి నూతన వధూవరుల చేత పసిపిల్లలకు పందారము చేయించింది.

తిరుపతినుంచి ఇంటికి తిరిగి రాగానే వ్యవసాయపు పనులు అన్నీ మంగమ్మ తండ్రికిన్నీ గొడ్డూ గోదా వ్యవహారాలు అన్నీ మంగమ్మ తల్లికీ సుబ్బమ్మ ఒప్పగించి వంట ఇంటి పెత్తనము మాత్రము తనమీద వేసుకొంది. నారయ్యకూడా సుబ్బమ్మకు ఏమాత్రమూ తీసిపోలేదు. తను డాబామీద శీతవాత వర్షాతపాలకు లొంగిపోకుండా ఉండేటట్లుగా రెల్లు గడ్డితో చలువపందిరి వేయించినాడు. ప్రాచీనార్వాచీన పద్ధతులను వేటినీ వదిలి పెట్టకుండా పడకగది సరంజామా అంతా కేటలాగులు అన్నీ చూచి మద్రాసునుంచి తెప్పించి ఆ చలువ పందిరిలో అమర్చట్లు చేసినాడు. అది నూతన వధూవరుల కుళీయ్యాగృహము అయింది.

నారయ్య అంతటితో పోనీయలేదు. తన మున్సబుగిరీకి గుమాస్తాను ఏర్పాటు చేసినట్టుగానే రామయ్య పంతులు కరణీకాని కిన్నీ ఒక గుమాస్తాను ఏర్పాటుచేసి తన రైసుమిల్లు—కట్టెల అడితి వ్యాపారము ఆయనకు ఒప్పగించి ఇల్లు కదలకుండా ఉండిపోయినాడు. భోజన మజ్జనాదులకు తప్ప డాబా దిగడము మానివేసినాడు. ఇక మంగమ్మ సంగతి చెప్పవలసిన అవసరమే లేదు.

బక్క చిక్కిన ఎద్దుల జతను సంతలో చౌకగా కొనుక్కొని తెచ్చి ఇంత మడ్డికూడూ దాణా తెలకపిండీ పెట్టి మేపితే వారము రోజులలో తేరుకొని బుసలుకొట్టుతూ చక్కగా పొలము పనిచేస్తవి. కుక్కకు ఒక్కపూట ఇంత అన్నము వేసి అంత బెల్లము పెట్టితే అది తెల్లవారేసరికి పుంజుకొని భౌభౌమంటూ ప్రతివాణ్ణీ కరవబోతుంది. అయితే మానవుల ఎదుగు బొదుగులు తిండిమీద ఆధారపడవు అని ఇంగ్లీషు వైద్యులు అంటారు. ఇది నిజమో కానిజమో తెలియదు కాని మంగమ్మ మండలము రోజులలో గుర్తుపట్టడానికి వీలులేకుండా మారిపోయింది. బంగారు శలాక మాదిరిగా తయారు అయింది. షోడశ కలా ప్రపూర్ణము అయిన చంద్రబింబము మాదిరిగా ఆమె ముఖము కనుపించసాగింది.

రోజులు గబగబా పరుగెత్తసాగినవి. మంగమ్మకు నిన్ననో మొన్ననో ఆ ఇంటికివచ్చినట్టుగా

ఉంది. కాని అప్పుడే రెండు నెలలు గిర్రున తిరిగి పోయినవి. సుబ్బమ్మ తాతగారికి జబ్బుగా ఉందిఅనీ ఒక్కసారి పుట్టినింటికివచ్చి పొమ్మనీ వర్తమానాలు వస్తూ ఉన్నవి. ఆమె కాపురానికి వచ్చిన ఈపాతిక సంవత్సరాలలోనూ ఎప్పుడు పుట్టినింటికి పోయినా సాయంత్రానికి స్వగృహానికి చేరేది. ఉన్న గొడ్ల పాలు సుబ్బమ్మ తప్ప మరి ఎవరూ తీయడానికి వీలు లేదు. ఒకవేళ ఎవరు అయినా తీయపోయినా ఆ గొడ్లు ఆమెకు పాలుఇచ్చినట్లు ఇతరులకు ఇవ్వవు, తాతగారిని పోయి చూడవలెను అని సుబ్బమ్మకు ఎంతో అభిలాషగా ఉంది. గొడ్ల పాలుతీయడము ఎవరికి ఒప్పచెప్పడము అనే చిక్కులో పడ్డది. మంగమ్మ తల్లి తనకూతురు గొడ్లపాలు తీయడములో నేర్పరి అని చెప్పింది. సుబ్బమ్మ మంగమ్మను పరీక్షకు పెట్టింది. పొట్లఆవులుకూడా మంగమ్మ చెంబు తీసుకొని కూర్చుంటే కేర్లకు కేర్లుపాలు కార్చడము మొదలుపెట్టినవి. సుబ్బమ్మ నిజముగా ఆశ్చర్యపడి పోయింది. "పది సంవత్సరాల ఈమధ్య ఈ గొడ్లు నాకు ఇన్ని పాలుఇచ్చి ఎరగవు. చెల్లెలా నీ సుతారము నాకు కూడా నేర్పు" అంది సుబ్బమ్మ. మూడు రోజులు అయ్యే సరికిగొడ్లు అన్నీ మంగమ్మకు మాలిమి అయిపోయినవి. పాలు సమృద్ధముగా ఇవ్వడము మొదలుపెట్టినవి. సుబ్బమ్మ ఎంతో సంతోషపడ్డది. "చెల్లెలా, నా ప్రాణము తెరపినపడ్డది. ఇంత కాలమూ ఏ ఊరు అయినా పోయి నాల్గురోజులు ఉండి రావడానికి ఈ గొడ్లమూలాన వీలు కాకుండా పోయింది. అబ్బ ఇంతకాలానికి నీవు దేవతవు మల్లె వచ్చినావే చెల్లెలా!" అంటూ సుబ్బమ్మ మెచ్చుకొన్నది.

ఇంతలో సుబ్బమ్మగారి పుట్టింటినుంచిజట్కాబండి వచ్చింది. ఆమె తాతగారు ఏక్షణమో దేహము చాలించేట్లు ఉన్నాడు అనీ ఆమెను ఆయన చూడవలెను అనుకొని బండి పంపించినారు అనీ బండివాడు చెప్పినాడు. ఆమెకన్నుల వెంట నీరు కారుస్తూ ఉంటే "ఎందుకు అక్కా ఆలోచిస్తావు, ఏమీ భయములేదు. పోయిరా. నేను అంతా జాగ్రత్తగా చూసుకొంటాను"అన్నది మంగమ్మ.

"చెల్లెలా ఈ రోజు పగలు ఎట్లాగో గడుపు, నావెంట మీ అమ్మనుకూడా తీసుకొనిపోతాను. మా ఊరు ఇక్కడికి మూడుమైళ్లే ఉంది. వస్తే ఇద్దరమూ సాయంత్రానికి వస్తాము. లేకపోతే మీ అమ్మను పంపించివేస్తాను," అని మంగమ్మతో చెప్పినారయ్యనుకూడా తనవెంటరమ్మన్నది సుబ్బమ్మ. ఆయన అయితే బయలుదేరలేదు. కాని సుబ్బమ్మా ఆమెకు తోడుగా మంగమ్మతల్లీ జట్కాబండిలో ప్రయాణము అయిపోయినారు.

సుబ్బమ్మ పుట్టింటికి వెళ్లిన రెండురోజులకు నారయ జిల్లాబోర్డు మీటింగుకు వెళ్లవలసి వచ్చింది. అతడు ఆమరునాడే రావలెను అనుకొన్నాడు. కాని సాధ్యముకాలేదు. వారము రోజులు అయినా సుబ్బమ్మ కానీ నారయ్యకానీ తిరిగి రాలేదు. అంతే ఇంటికి మంగమ్మే సర్వాధికారి అయిపోయింది.

అది కార్తీకమాసము. మధ్యాహ్నము మూడు గంటలు అయింది. హఠాత్తుగా మబ్బులుపట్టినవి. కాస్సేపటిలో చీకటిపడ్డట్టు అయిపోయింది. బీటిలోకిపోయినగొడ్లు అన్నీ ఇంటికి వచ్చినవి. జీతగాండ్లు అందరూ ఇండ్లకు పోయినారు. రాత్రి పడుకోడానికి వచ్చే జీతగాండ్లు అన్నాలు తిని వస్తాము అని చెప్పి వెళ్లిపోయినారు. చీకట్లు బాగా కమ్ముకొన్నందువల్ల ఇంకా ఎంతపొద్దుఉందీ తెలియలేదు. ఎప్పుడో ఎందుకు అనుకొని గురవడు వంట చకాచకా చేసి వేసినాడు. కొద్ది కొద్దిగా చినుకులు పడుతూ ఉన్నవి. గాలిమాత్రము జోరుగా ఉంది. మంగమ్మ పొంతకుండలో వేడినీళ్లు స్నానము చేసింది. శీతాకాలాన్ని మించిన చలివేస్తూ ఉంది. ఉత్తరమునుంచి విపరీతము గాలితోలుతూ ఉంది. ఆచలికి మంగమ్మా రోజూకన్నా మరికొంతఅన్నము తిన్నది. పయికిపోయి పడుకోడము ఆగాలీ వానలో సాధ్యము అయ్యేట్లు ఆమెకు కనిపించలేదు. కిందనే పడుకొంది. చీకటిపడేవేళకు చినుకులున్నా జోరు చేసినవి. మంగమ్మ శాలువ ముసుగుపెట్టుకొని పడుకొంది. ఇట్టే నిద్రపట్టింది.

రాత్రి తొమ్మిదిగంటలు అయింది. మంగమ్మ ఉలిక్కిపడ్డట్టుగా లేచింది. గాలి ఈలలు వేస్తూ ఉంది. వాన ఎడాపెడా కొడుతూఉంది. దీపాలు ఎప్పుడో ఆరిపోయినవి. దీపము వెలిగించడానికి నిప్పుపుల్ల గీస్తే నిలవలేదు; ఆరిపోయింది.

అంతా అంధకార బంధురముగా ఉంది. తలుపు ఏవైపున ఉంది కిటికీలు ఏవైపున ఉన్నవి చటుక్కున తోచలేదు. వసారా పెంకులు లేచిపోతూ టపీల్ టపీల్‌మంటూ చప్పుడుచేస్తూ ఉన్నవి. ఆమెకు భయము వేసింది. "సురవా—సురవా" అని కేక వేసింది. జవాబులేదు. ఆ చీకటికి కన్నులు అలవాటుపడ్డవి. కిటికీలూ తలుపూ లీలగా కనిపించినవి. ఎట్లాగో ధైర్యము చిక్కబట్టింది. తలుపు తెరిచింది. దీపము లేదు. లాంతర్లుకూడా నిలవటము లేదు. మధ్యమధ్య మెరుపులు పట్టపగలు అంతా వెలుతురు వేస్తూఉన్నవి. నాల్గుజతల ఎద్దులనూ హాలులో వదిలిపెట్టి సురవడు బయటికి వెళ్ళుతున్నాడు.

తళుక్కున మెరుపు మెరిసింది. గొడ్లకొట్టము మీద పెంకులు గాలికి ఎగిరిపోతూఉన్నవి. చిమ్మిరి గొట్టములోనుంచి నీళ్లు కొట్టుతూ ఉన్నట్టుగా వాన దంచుతూ ఉంది. బిత్తరపోయి చూస్తూ నిలుచుంది. చూడి గేదెలనూ పాడి ఆవులనూ సురవడు ఇంటిలోకి తోలి తక్కిన గొడ్లను బయటకు పోవడానికి మెడ తాళ్లు వదిలివేసినాడు.

"అమ్మగారూ కొమ్ములు బర్రె ఈనేట్టు ఉంది. బ్యాటరి దీపము వెతకండి" అన్నాడు సురవడు. అదృష్టవశాత్తూ బ్యాటరి దీపము పెద్దదే మంగమ్మకు దొరికింది. దీపము వేసి చూసింది. పెంకులు అన్నీపోయిన ఆ కొట్టములోనే బర్రె ఈనుతూ కనిపించింది. దూడను సురవడు ఎత్తుకొన్నాడు. తల్లిగేదెను ఇంట్లోకి తీసుకొని రావడానికి మంగమ్మ దాని మెడతాడు ఒక చేతిలో పట్టుకొంది. రెండోచేతిలో బ్యాటరి దీపము పట్టుకొని నడిపిస్తూ ఉంది. ఉత్తరపుగాలి పడమరకు తిరిగిపోయింది. గేదె నడువలేక నడువలేక నడుస్తూ ఉంది. గాలి ఒక్క విసురు విసిరింది. మంగమ్మ కాళ్లు నిలపలేకపోయింది. వెల్లకిలా పడ్డది. సురవడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి పసిపిల్లను రెండుచేతులలో ఎత్తుకొన్నట్టుగా మంగమ్మను ఎత్తుకొనివచ్చి మంచముమీద పడుకోపెట్టి "అమ్మగారూ నడుములు నొప్పిపట్టినవా?" అన్నాడు.

"లేదురా—కాళ్లు నిలవలేదు" అన్నది.

"అమ్మగారూ—గేదెనూ దూడనూ నేను చూసుకొంటాను. తాము తడిసిపోయినారు. ఒళ్లు తుడుచుకొని స్వస్థముగా పడుకోండి" అని చెప్పి సురవడు అవతలకు వెళ్లినాడు:

* * *

దాబాగది అయినప్పటికిన్నీ కిటికీలుమూసి వేసి ఉన్నప్పటికిన్నీ గాలి రంయ్‌మని వస్తూ ఉంది. గోడపక్కను నేలమీదపెట్టిన లాంతరులో దీపము గంతులు వేయడము మొదలు పెట్టింది. మంగమ్మ ఒళ్లు కొంగరపోతూ ఉంది. తలగబాగబా తుడుచుకొని చీర రవిక తీసి వేసి ఒళ్లు తుడుచుకొని పెట్టెలో చీరకట్టుకొంటూ ఇటుచూచింది. సురవడు వాకిలిపక్కను నిలుచుని ఉన్నాడు. వాడు తనను చూచినాడా అనే సందేహమువచ్చింది. చీర కట్టుకొంటూనే "సురవా ఏమిచేస్తున్నావు"అని అడిగింది.

"చలికి వణుకుతూ ఉన్నాను" అన్నాడు.

బ్యాటరీదీపము వేసి వాణ్ణి చూచింది. సుందువంటి సురవడు వణుకుతూ ఉంటే వాడి దేహమూ—పాము పొట్టవంటివాడి పొట్ట—కండలతో మెలుపులు తిరిగిన వాడి జబ్బలూ మంగమ్మకు గమ్మత్తుగా తోచినవి.

"ఒరేయ్ చలికి ఎంతసేపు అట్లా వణుకుతావు" అంటూ పెట్టెలోనుంచి తువాలూ పంచే తీసి "ఈ తువాలుతో తుడుచుకొని ఈపంచె కట్టుకో"అన్నది మంగమ్మ.

"పంచే తువాలూ దొరగారివి"అంటూ అనుమానించినాడు. మంగమ్మ ఒక్క నవ్వు నవ్వి "ఇప్పుడు నీవే దొరవు" అని వాడిముఖము వంక చూచింది. వాడికి సిగ్గువచ్చి తల వంచుకొన్నాడు. ఆమె చేతులో ఉన్న బ్యాటరిదీపములో బ్యాటరి అయిపోయింది. గంతులువేస్తూ ఉన్న దీపము ఎన్నడో ఆరిపోయింది. అంతా చీకటి గుయ్యారముగా ఉంది. గాలీవానా మరింత జోరు అయింది. మంగమ్మ పడుకొంది. ఆమె ఒళ్లు అంతా తిమ్మిరి తిమ్మిరిగా ఉంది.

"సురవా" అని పిలిచింది.

"ఆఁ" అని పలికినాడు.

"ఒరేయ్ నాకు భయము వేస్తూ ఉంది. నీవు ఇక్కడకు రా" అన్నది. వాడు ఆ చీకటిగదిలోకి వచ్చినాడు.

* * * *

గాలివాననాడు రాత్రి ఇంటి కాపలావాడూ గురవడూ తప్ప ఏ జీతగాడూ ఇంట్లో లేనందుకు నారయ్యకు పుట్టెడు కోపము వచ్చింది. కాని ఎవరినీ ఏమీ అనలేదు. గొడ్లకొట్టము కొట్టుకొని పోవడము తప్ప ఏ నష్టమూ లేకుండా పోయినందుకు మనస్సులో సంతోషించినాడు. గొడ్లకొట్టము పెంచి జీతగాండ్లు అందరూ ఉండడానికి బందోబస్తు అయిన భవంతి వేయించడము మొదలు పెట్టినాడు.

సుబ్బమ్మ తాతగారు చనిపోయినాడు. దిన వారాలు అయిన తరువాత ఎంతో దుఃఖములో ఇంటికి తిరిగివచ్చింది. గాలివానకు ఏ నష్టమూ రానందుకు ఆమే సంతోషపడ్డది. గొడ్లకొట్టము పెంచి జీతగాండ్లు కూడా తమ ఆవరణములోనే కాపురాలు ఉండే ఏర్పాట్లు నారయ్య చేస్తూఉన్నందుకు ఆమెకు మరింత సంతోషము వేసింది.

అంతవరకూ మందకొడిగా అయోమయముగా ఉంటూవచ్చిన గురవడు మహా హుషారుగా పనులు చేస్తూఉండడము చూచి ఆశ్చర్యపోయింది. అందులో పలుకరించినా మాట్లాడనివాడు ఎవరు ఏమి అడిగినా తడువుకోకుండా గురవడు సమాధానాలు చెపుతూ ఉంటే సుబ్బమ్మకు మరింత ఆశ్చర్యము వేసింది.

మంగమ్మకు నెల తప్పిపోయింది. సుబ్బమ్మ సంతోషానికి మేరలేకుండా పోయింది. మూడు నెలలు గడిచినవి. మంగమ్మకు కడుపువచ్చినట్లు రూఢి అయిపోయింది. ఆమె కొడుకును .కంటుందో కూతురును కంటుందోనని అందరూ ఆలోచించ సాగినారు. ఆ ఇంట్లో ప్రతిరోజూ అచ్చట్లూ ముచ్చట్లుగా ఉండి. ప్రతిక్షణమూ పండుగగానే ఉంది. ఊళ్లోవాండ్లు, అందరూ పండ్లు పసుపు కుంకమూ పట్టు రవికెగుడ్డలు; పట్టుచీరెలు తెచ్చి ఇవ్వసాగినారు. ఆ ఊళ్ళోవున్న బ్రాహ్మణఇండ్ల ఆడవాండ్లు కూడా యథాశక్తిన పసుపూ కుంకమూ తెచ్చి ఇచ్చినారు. మంగమ్మకు కొడుకు పుట్టవలెను అనే అందరూ కోరుకొన్నారు. వేళాకోళానికి సుబ్బమ్మ కూడా ఇక బిడ్డలను కంటుంది అని అన్నారు.

ఇల్లు అంతా ఎంత గబగబలుగా ఉన్నా ఎంత కోలాహలముగా ఉన్నా సుబ్బమ్మ వెయ్యికళ్ళతో గురవణ్ణి కనిపెడుతూఉంది. నారయ్య ఏదో వ్యవహారముమీద మళ్లీఊరికి పోయినాడు. రాత్రిభోజనాలు అయినవి. సవతులు ఇద్దరూ కబుర్లు చెప్పుకొంటూ తాంబూలాలు వేసుకొంటున్నారు. గురవడు యథాప్రకారము డాబామీదికి మంచినీళ్ళ వగయిరాలు తీసుకొనిపోతూ మంగమ్మ వంకచూడడమూ ఆమె వాడితో నేత్రావధానము చేయడమూ కనిపెట్టింది. ఏమి తెలియనట్టుగా అమాయికముగా "చెల్లెలా— వారు ఊళ్ళో లేరాయెను. పయిన పడుకోడము ఎందుకు నీకు డోకువచ్చినా ఒళ్లు తిప్పినా పైనుంచి నీవు కేకలు పెట్టితే మేము లేస్తామో— లేవకపోతాము కాబట్టి కిందనే పడుకో"మంటూ సుబ్బమ్మ మంగమ్మ ముఖము తేరి పారచూచింది.

"అక్కా— నాకు ఆమంచముమీద పడుకొన్నట్లుగా ఏమంచముమీద పడుకొన్నా ఉండదు"

"అయితే ఆ మంచమే ఇక్కడికి తెప్పించేది."

"నాకు ఆ మరలు తీయడము చేతకాదు"

"చేతనయినా వాండ్లే తెస్తారు" అంది. ఆ మంచాన్ని అప్పటికి అప్పుడు కిందికి తెప్పించింది. మంగమ్మ తీవ్రముగా ఆలోచించింది. ఆమెకు భయము వేసింది. ఉత్తరక్షణమే ధైర్యము తెచ్చుకొన్నది. సుబ్బమ్మ తనమీద ఆపేక్ష చేతనే అట్లా చెప్పి ఉంటుంది. అని నిర్ణయించుకొన్నది. కాని ఆమె బుర్ర పరిపరివిధాలపోతూ ఉంది.

"చెల్లెలా—నిద్రపోతున్నావా" అంటూ సుబ్బమ్మవచ్చింది.

"లేదు" అన్నది మంగమ్మ.

"ఏమిటి ఆలోచిస్తున్నావు?"

"ఎబ్బే ఏమీ లేదు."

"ఇక రేపటినుంచి నేనే గొడ్డూ గోదా చూచుకొంటాను. నీ అమ్మకు వంట ఇల్లు ఒప్పచెప్పుతాను. గురవణ్ణి వంటపనిలోనుంచి తగ్గించి వేయవలెను అనుకొంటున్నాను"అన్నది ఘుబ్బమ్మ.

"మంగమ్మ చూస్తూ ఊరుకుంది.

"చెల్లెలా ఎందుకు అట్లా చూస్తావు...వాణ్ణి అసలే పంపించి వేదామా అని కూడా అనుకొంటున్నాను"

"నీ ఇష్టము"

"నీవు తెలివిఅయినదానివే చెల్లెలా—అవునులే—అంతే," అంటూ పడకపక్కలో కూర్చుని సంతోషముతో ఆమెను కొంచెమునేపు చేతితో నిమిరి "హాయిగా నిద్రపో" అని చెప్పి వెళ్లిపోయింది.

సుబ్బమ్మ యథాప్రకారము పాన్పులో పడుకొంది. సంతోషాతిశయమువల్ల కాబోలు ఎన్నడూ లేని పద్ధతిన సొమ్మసిల్లి నిద్రపోయింది. తెల్లవారుఝామున మూడుగంటలు కావస్తూ ఉంది. సుబ్బమ్మకు హఠాత్తుగా నిద్రమెలకువ వచ్చింది. పక్కగదిలో మనిషి అలికిడి అయింది. క్షణ లేశము ఆలకించింది. చడీ చప్పుడూ లేకుండా బయటికి నడిచింది. గోడ్ల కొసములో గురవడి గదిదగ్గరకు పోయింది. తలుపు బయట తాళము వేసిఉంది. మారుతాళము చెవితో తాళము తీసింది. లోపలికి పోయింది. పెట్టెతీసి చూచింది. ఏభైరూపాయలు కనిపించినవి. పట్టరాని కోపము వచ్చింది. తన మెడలో ఉన్న కాసులదండ అమాంతముగా తెంచింది. ఆ తెంచడములో కొన్ని కాసులు కిందపడ్డవి. మిగతా కాసులు ఆ పెట్టెలో పెట్టి మూతవేసింది. యథాప్రకారము తలుపుకు తాళంవేసింది. రెండోకంటికి తెలియకుండా వచ్చి పడుకొంది.

పడమటిఇంట్లో గురవడు పొయ్యిలో నిప్పు రాజేస్తున్నాడు.

హఠాత్తుగా సుబ్బమ్మ "ఆఁ ఆఁ" అంటూ "నా మెడలో కాసులదండ ఎవరు తెంచుతున్నారు" అంటూ కేకలు పెట్టుతూ లేచింది.

* * *

కరణము రామయ్య ఆశ్చర్యముతో "అది ఏమిటి అక్కయ్యా—తెల్లవారుతూ ఉండగా నీ మెళ్ళో కాసులపేరు తెంపుకొనిపోవడము ఏమిటి?" అన్నాడు.

"అదే—పంతులూ—ఆశ్చర్యము. పోలీసులను పిలిపించు" అంది సుబ్బమ్మ.

రామయ్య ఆలోచిస్తూ "ఎవళ్లో ఏమిటో మనము ముందుగా..." అంటున్నాడు. సుబ్బమ్మ ఉగ్రమూర్తి అయి "పంతులూ యావన్మందినీ బయటకు లాగించి తాళాలు వేయించడమే కాదు." మూడు నా ఇంటికికూడా తాళము పెట్టించినాను. నాఆవరణలో ఎవరు తప్పుపని చేసినా నేనుమన్నించేది లేదు. ఎందుకు అనుమానిస్తావు? నీవు పోలీసులను పిలిపిస్తావా లేకపోతే నేనే పోయి పోలీసులను పిలుచుకొని వచ్చేదా" అంది.

పంతులు నిబ్బరముగా "బావమున్సబు గిరీకి వచ్చింది మొదలు ఈ రోజువరకూ ఒక్క క్రిమినల్ కేసు పొలిమేర దాటిపోలేదు. బావ ఏమంటాడోనని ఆలోచిస్తున్నాను" అన్నాడు.

"పంతులూ బావగారు ఏమీ నిన్ను అనకుండా ఉండేభారము నాది"

"అయితే పోలీసులను రప్పించడము ఎంతమహాభాగ్యము. అక్కా ఇల్లు సోదా చేయించవలసి వస్తుంది సుమా"

"అదే నేను కోరుతూ ఉంది"

"సరే" నన్నాడు పంతులు.

* * * *

గురవడిమీద క్రిమినల్ కేసు విచారణకు వచ్చింది. మేజస్ట్రీటు ఉగ్రుడు అయిపోయినాడు. సంవత్సరము కఠినశిక్ష విధించినాడు.

* * * *

తొమ్మిదోమాసము వెళుతూ ఉండగా మంగమ్మ సుఖముగా ప్రసవించింది. దుంపముక్కవంటి మొగపిల్లవాడు పుట్టినాడు.

బ్రహ్మాండముగా భారసాలతంతు జరిగింది. నాటపదార్ల తీసుకోడానికి జోస్యసికూడా హాజరు అయినాడు. ఊరివారి అందరికీ మృష్టాన్న దానము చేసినారు.

సుబ్బమ్మ సాయంత్రము అప్పుడు సంతోషముగా శిశువును పెనిమిటిదగ్గిరకు తీసుకొనివచ్చి "చూడండి. ఎంతచక్కనివాడో చూడండి, అచ్చము మీ పోలికేను. ఆ గడ్డమూ - ఆ ముక్కూ ఆ కళ్ళూ అంతా మీ రేను" అంటూ నవ్వింది.

నారయ్య శిశువునూ ఆ శిశువునుకన్న మంగమ్మనూ చూస్తూ బ్రహ్మానందపడిపోయినాడు.

వసంతగీతము

శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి

పోడి పోడిమై, తలల్ విరియ బూసిన వేపయివ్రుల్ల జొంపముల్,
గడుసరి పిల్ల గాలులకు గాదిలి నీలి మొయిళ్ల లీలగా,
సుడివడి నామెడంద, చిరుసోనలు వాఁగి, మరంద మోదముల్
గడలు కొనెన్ త్రపా మధుర కాంతులు రేగి తరంగ లెత్తగా !

ఇది మధుమాస వేళ-వికసించిన పూబకవల్ సువిస్ఫుర
న్మృదుకలగీతికావిహృతి దేలి, తెరల్ దళుకొత్తగా రసా
భ్యుదయ కలా ప్రవేణికల నూయెల లూగుచు సాగిపోవు ; నా
యెద గదలున్ విచిత్రముగ నీ చివు రెత్తిన బావుటాలెవో !

కడు నలయించు పీడకలగా దరలన్ గతకాల మెల్లదో
చెడు వికృతమ్మగా, చినిగి చీవరమై, బ్రతుకంత మ్రోడుగా
జడిసి, హిమావృతమ్మయిన చాయలలోబడి నిల్చి నిల్చి యీ
యెడ మధురోహలూడుకొనసీ నవశాద్వల భాసురస్థలిన్

ఒక చిరుసోనగా పృథురసోత్కటనే ప్రవహిల్లి పోదునో !
ఒక విరబూయు మావి నయి, యొయ్యన నిల్తునొ రాగమూర్తినై
ఒక పికగీతిగా, నళివరోదిత ఝూంకృతిగా మలంగి నే
నిక మెరయింతునో ! గిరుల యింగము లబ్ధినిజాశయమ్ములున్

నిన్నటిదాక మూగవడి నెవ్వల బ్రుంగిన కోటిగొంతులీ
యన్నన విచ్చి మ్రోసినటులయ్యె ; చోకారపు వేగురేకలో
క్రన్నన శృంఖలల్ దెమలి గగ్గల లాడుచు నేలరాలి యీ
మిన్నుల త్రోవలెల్ల మిసిమించె ప్రభాత పతంగ గీతులన్ !

తెలిరేకలు దిరి బంగరు
కలలగు జలజాతమాలికల దీపితమై
వలగొను పలుకుం జెలికై
శ్యలహారి మునుకాడు తలపు లామనిరక్తిన్ !

దిష్టి కళ్ళు

'వనశ్రీ'

'తెల్లారితే సముద్రపురాది పండగంట! అబ్బో! అబ్బో! అమ్మగారు ఏమేమి అప్పచ్చులొండుతారో! చక్కిడాలు, గారెలు, పూర్ణాలు, తునకలు— ఉష్! అదేంటి? అటన్నిటిమీద బావుంటయ్ బెల్లపు బూరెలు. సజ్జబూరెలయితే మరీ బావుంటయ్. అమ్మగారు తప్పకుండా వొండుద్ది. మధ్యాన్నం గొడ్లకాడికి పోయేటప్పుడు చరాయి జేబులో రెండు – మూడు – కాదు నాలుగు సజ్జబూరె లేసుకొనిపోవచ్చు. గొడ్లను చెర్లో దోలి, వొడ్డున కూకోని వొక్కొక్కటే తిన్నాక చెర్లోని ఎర్రనీళ్ళు తాగితే ఎంత బాగుంటుంది?'

అసలా రాత్రి రామిగాడికి నిద్దరే పట్టలా. ఎప్పుడెప్పుడు తెల్లవార్తుందా, ఎప్పుడు లేద్దామా అన్న ఆలోచనా, ఆ ఆలోచన తాలూకు సజ్జబూరెలూ ఆ రాత్రంతా వాడికి చక్కలిగింతలు పెట్టినై.

పదకొండేళ్ళ రామిగాడు నిరుటి ఏరువాక పౌర్ణమినుంచీ రెండు సలకలగింజలకు జీతానికి కుదురుకొన్నాడు చౌదరయ్యగారింట్లో. రామిగాడ్ని చౌదరయ్యగారి కాళ్ళదగ్గర, అన్నపూర్ణమ్మగారి చేతుల్లోను అప్పగించేసి, వాడి అయ్యా, అమ్మా నలుగురు పిల్లల్తో బస్తీకి చేరారు రిక్షా లాక్కొని బతకటానికని.

పండగనాడు బలే వుషారుగా వున్నాడు రామిగాడు. తెల్లవారుఝామున నాలుగు గంటలకే లేచి, ఆ లంకంత యింటినీ, దొడ్డినీ వొక్క బిర్రున వూడ్చి ఎత్తిపోశాడు.

అన్నపూర్ణమ్మగారు దంచమన్న అడ్డెడు సజ్జల్నా వొక్క బిగువున కుమ్మేశాడు. అలా దంచుతోన్నంతసేపూ వాడికి నూనెలో వుడుకుతోన్న సజ్జబూరెలు కళ్ళలో కన్పించివుంటయ్! అంతపెద్ద రోకల్తో అడ్డెడు సజ్జలూ అమాంతంగా అరగంటలో పిండికొట్టిన రామిగాడ్ని చూస్తే దేనికీ ఆశ్చర్యం కలగని అన్నపూర్ణమ్మగారికే ఆశ్చర్యం వేసింది.

తను తినబోయే తియ్యటి సజ్జబూరెలను తలుచుకుని వుప్పొంగిపోతూన్న వాడి మనసుకు అరిచేతుల్లో పొంగివుబ్బిన బొబ్బలు పట్టలేదు.

అంత చలాకీగా పనిచేస్తూన్న జీతగాణ్ణి చూసి—

"ఓరి నీ జిమ్మబడ! రోజూ యింత కుశాలుగా చెయ్యవేరా?" అంది మురిపెంగా అన్నపూర్ణమ్మగారు.

"ఏందమ్మగారూ! అట్టంటారూ. ఇయ్యాల పండగ్గాదంటమ్మగారూ." అని అన్నప్పుడు

నున్నటి, గుండ్రటి పజ్జబూరెలు రామిగాడి హృదయాన్ని తాకి చక్కలిగింతలు పెట్టివుంటయ్. మునిసవ్వులు నవ్వుతూ అమ్మగారికేసి. అదో మాదిరిగా చూసి, క్రింది పెదవిని నాలుకతో తడుపుకొన్నాడు. ఆ నవ్వులోని అంతరార్థాన్ని అర్థం చేసుకోలేనంత వెర్రిఘటం కాదు అన్నపూర్ణమ్మగారు. ఆవలిస్తే పేగులు లెక్కపెట్టగల ఆమెగారికి పదకొండేళ్ల జీతగాడి మనసును అర్థం చేసుకోగలగడం నొక లెక్కలోది గాదు.

ఇంట్లో పని కాగానే రామిగాడు పెచ్చాలు తీసుకురావటానికి చౌదరయ్యగారితో బజారుకు వెళ్లాడు.

చిల్లరకొట్టు షావుకారు బంగారయ్యశెట్టి మంచిబెల్లం అచ్చులకు అచ్చులు పగలగొట్టాంటే రామిగాడికి దవడల కింద నీళ్లు వూరినై.

చౌదరయ్యగారు చూడకుండా రామిగాడు శెట్టిని చూసి చెయ్యిచాపి ఆశగా చూశాడు. శెట్టి అడుగూ బొడుగూ యింత రామిగాడి చేతిలో విదిలించేశు. ఆ పెట్టిందంతా అమాంతం నోట్లో బొక్కకొని, చప్పరించి, అందులోని బెల్లంతాలుకు సారమంతా కరిగి లోపలికి పోగా మిగిలిన యీతాకు ముక్కల్ని, జీలకర్రపొలుసుల్ని బయటికి వూసేశాడు. షావుకారు కొడ్తున్న కొత్త బెల్లం అచ్చు వాడి హృదయంలో దేన్నో కదిలించివేసింది. ఎదురుగా ముక్కు కార్చుకుంటూ, గజ్జిపొక్కులు గిల్లుకొంటూ కూర్చున్న బంగారయ్యశెట్టి కొడుకు బుల్లోడ్ని చూడగానే రామిగాడికి అదోలా అనిపించింది.

తనే ఆ బుల్లోడయితే ఆ బెల్లం అచ్చుకు అచ్చు అమాంతంగా ఎగరేసికొని ఎత్తుకెళ్లి ఎలా తినేవాడ్నిరా బాబూ అనుకున్నాడు.

ఇతర సామానులతోసహా ఓ కట్టెడు కొత్త బెల్లం అదీ కొని మూటకట్టి చౌదరయ్యగారు—

“ఒరేయ్! రామిగా, మోస్తావ్రా?” అనీ అనకముందే “ఓ” అంటూ రామిగాడు మూటను ఎగరేసి నెత్తికెత్తుకున్నాడు.

ఉత్సాహంకొద్దీ ఎత్తుకొన్నాడే. కాని, పైనున్న బరువుకు రామిగాడికి మెడజీవాలు పీక్కుపోతూన్నాయ్. ఎర్రటిబెల్లం అచ్చుమూపుకు ఒరుసుకుంటుంటే, అంత తీపులోనూ వాడికి వళ్లు పులకరించిపోతూంది. మూటకున్న చినుగులోనుండా సందు చేసుకుపోయి రామిగాడిమూపుకు వేలు బెల్లం అచ్చును నోముగా గీరుకూంటే వాడినాలుక పళ్ళసందున దేన్నో వెతుకుతూంది.

మధ్యాహ్నపు భోజనాలు కాగానే అన్నపూర్ణమ్మగారు పిండివంటలు వండే కార్యక్రమంలో మునిగిపోయింది. బువ్వతాగి, గిన్నె కడిగి బోర్లించి సావిట్లో పచ్చగడ్డి మోపుమీద తాపీగా కూర్చున్న రామిగాడు వంటింట్లోనుంచి అమ్మగారి కేక వినపడగానే పరుగెత్తాడు.

అన్నపూర్ణమ్మగారు బెల్లం రోట్లో వేసి పోటు వెయ్యమంది. పోటు వేస్తూంటే ముక్కలు ముక్కలుగా విడిపోతూ సజ్జుసజ్జుగా బెల్లం రోకలికి అతుక్కుంటూవుంటే రామిగాడు మనసు ‘ఇది–ఇది’గా అయిపోతూంది. అన్నపూర్ణమ్మగారి ముగ్గురు పిల్లలూ రోటిచుట్టూ చేరి మారం చేస్తున్నారు. వాళ్లమ్మ పెట్టిన బెల్లపు ముక్కల్ని చీకుతూ పిల్లలు గెంతుతూంటే రామిగాడు వాళ్లను వుషారు చేస్తున్నాడు—

అబ్బాయిగారి ముక్కకంటే అమ్మాయిగారిదే పెద్దదని, బుల్లెబ్బాయిగారు అప్పుడే తినేశారనీ అంటూ తినాలనే తనకోర్కను తింటూన్న వాళ్ళ ద్వారా పాపం రామిగాడు తీర్చుకుంటూంటే— “ఒరేయ్! తిన్నగా పోటువేయరా?” అని జీతగాణ్ణి హెచ్చరించింది అన్నపూర్ణమ్మగారు.

బెల్లపు పాకం కాగుతూంటే, రామిగాడి హృదయం కుతకుతలాడిపోయింది. సజ్జపిండి వేసి కలిపిన పాకం జావలుసాగుతూంటే రామిగాడిజిహ్వ వూటలు వూరింది. అన్నపూర్ణమ్మగారు, ఆత్రంగా ఎగబడ్డ పిల్లలచేతుల్లో అపచ్చిపిండె తలాకాస్త వేసి బయటికి పంపించివేసింది.

రామిగాడ్ని పిలిచి “ఒరేయ్! రామిగా; నీ గుడ్డలు నీవూ మురికె! మురుకంపు కొట్టాన్నాయిరా. పండగప్పూటన్నా శుభ్రంగా వుండరా. సావిట్లో దండెంమీద చిన్నబ్బాయి చొక్కా ఒకటివేశాను. అది తొడుక్కోరా.” అంది అరివాణీకున్న మసి కడుగుతూ.

అమ్మగారు అన్న ఆమాటలకు రామిగాడికళ్ళు అంత పెద్దవిగా అయినై. ఒక్కగంతులో నీళ్ళగాబుదగ్గరకు పోయాడు. ఎండకు కాగివున్న నీళ్లను గభగభా నాలుగుచెంబులు వంటిమీద కుమ్మరించుకొన్నాడు. రామిగాడి తల్లీ తండ్రీ వైరాయిచ్చిపోయినలాగూ, అన్నపూర్ణమ్మగారిచ్చిన, గూళ్ళు చినిగిపోయిన చొక్కా వేసుకొని సంవత్సరాది పండక్కు ముస్తాబయినాడు.

బాగా అంటకత్తిరించినవాడి జుట్టూ, పెద్ద నొసలూ, ప్రత్యేకంగా వుంటయ్. చామనచాయ అయినా వాడి మొఖం కళకళ లాడ్తూవుంటుంది.

ఆ మెరకకళ్ళూ, కోటేరువేసినట్టుగా ముక్కూ, చిన్న నోరూ, గుండ్రని పెదవులూ తీర్చి దిద్దినట్టుగా వుంటయ్. విశాలమైన ఆ కళ్ళూ; నిశితమైన చూపులూ ఎవరినైనా యిట్టె ఆకర్షిస్తాయ్. చక్కటి గుండ్రని విశాలమైన వాడికళ్ళల్లో ఏవో తళుకులు కదుల్తావుంటయ్. కొత్త చొక్కా ఎగాదిగా చూసుకుంటూ, చొక్కా చినుగును దాచుకుంటూ, జారిపోతూన్న లాగును పైకి లాక్కుంటూ, కారుతూన్న ముక్కును పైకి పీకుకుంటూ రామిగాడు ఆరోజంతా ఎంతో వుత్సాహంగా వున్నాడు.

అన్నపూర్ణమ్మగారు పొయ్యిమీద నేతిగిన్నె ఎక్కించి సజ్జబూరెలు వండుతూంది. ఎదురుగా రామిగాడు చుట్టూ పిల్లల్ని చేర్చుకొని కబుర్లు చెప్తూన్నాడు. కాని వాడిమనసు తినబోయే తియ్యటి సజ్జబూరెలమీద, కళ్లు నూనెలో పొంగుతూన్న వాటిమీదనే వున్నయ్.

మొదట వేసిన తునకలు రెండూ సరిగా రాక పోయేసరికి అన్నపూర్ణమ్మగారు చిర్రుబుర్రుమంటూ జీతగాడిమీద విరుచుకుపడింది.

“ఒరే! నీ దివసం గానూ; ఎదురుగా కూర్చుని నీ పాడేం కిగించుకొన్నావురా? నీ చూపూ నీవూ మండిపోనూ. అట్లా సావిట్లో చావరాదురా? అన్నట్టు యీపూట గేదెకు కుడితి పోశావురా?” ఎలాగైనా వాణ్ని అక్కణ్నుంచి పంపాలనే ప్రయత్నంలో అంది.

అన్నపూర్ణమ్మగారు దేన్ని వుద్దేశించి అంటుందో పూర్తిగా అర్థం కాకపోయినా రామిగాడికి అక్కడ్నుంచి వెళ్లాలనేది మాత్రం తెలిసింది. గేదెకు కుడితిపొయ్యటానికి లేచివెళ్లాడు.

జీతగాడు వెళ్లాక ఆమెగారు—“అరే! వీడి దిష్టి కళ్లు మండిపోను! ఆ చూపు పడితే యింకా తునకలు రావనమే?” అనుకొని మెటికలు విరుచుకొంది. పెద్దమ్మాయిని పిలిచి చీపురు తెప్పించి పొయ్యి చుట్టూ ముమ్మాటు తిప్పి దూరంగా పారేసి; తుపుకు తుపుకుమని పొయ్యిలో వూసి, పెటికి పెటికీ మెటికలు విరిచింది. ఈలోగా నూనె బాగా కాగడంచేత నేమో వండినవన్నీ సవ్యంగానే వచ్చాయి.

ఇంతలోనే, పచ్చిపిండి అతిగా మింగిన చిన్నోడు “అమ్మా కడుపులో నెప్పి” అంటూ వచ్చాడు.

“ఇంకేం! వాడి పాపిష్టి కళ్లు ఆ పిండి మీద కూడా పడినై! మానాయనే!” అంటూ కొడుకుని దగ్గరకు తీసుకుని, వాడి చుట్టూ చీపురు మూడుసార్లు తిప్పి, ఇంత వుప్పూ, మిరపకాయలూ పొయ్యిలో వేసింది.

సావిట్లో కూర్చుని వంటింట్లో వుడుకుతూన్న పిండివంటల వాసన్ని పీలుస్తూ ఆనందిస్తూన్న రామిగాడి దగ్గరకు పెద్దమ్మాయి చిట్టి, నోరు తెరవకుండా తింటూ, కుడిచేతిలోవున్న అప్పచ్చిని పరికిణీచాటున దాచుకొని వచ్చింది.

చిట్టి పరికిణీలో దాచుకున్న దాన్ని పసిగట్టి ఎట్లాగైనా చిట్టిని బుట్టలో వేసుకోవాలనే ప్రయత్నంలో పడ్డాడు రామిగాడు.

చిట్టి వెనకాలే చిన్నోడు సజ్జబూరెను నోటికి కరుచుకొని వచ్చాడు. అది చూసి చిట్టి చిన్నోణ్ని మందలించింది. రహస్యంగా చిన్నోడి చెవులో వూదింది—చొక్కాచాటున పెట్టుకోమని.

“అమ్మాయిగోరూ! మీ చేతిలో వున్న తాయం కనుక్కోమంటారా?” తినాలనే కోర్కె వాడి హృదయాన్ని వేధించింది. “కాకమ్మ పెట్టిందో; పిచ్చికమ్మ పెట్టిందో?” అంటూ కళ్లు మూసుకుని చెయ్యి చాపేడు.

“ఒరేయ్! నీకళ్ళు దిష్టికళ్లురా! నీకు చూపించకుండా తినమని మా అమ్మచెప్పింది.” అమాయకంగా అనేసింది ఆరేళ్ళచిట్టి.

అది విన్న రామిగాడు తన కళ్ళనోసారి నలుపుకున్నాడు. తన కళ్ళేమైనా మారిపోయినవేమోనని తడిమి చూసుకున్నాడు. దిష్టికళ్ళంటే ఏమిటో చెప్పమని వాడి మనసును హృదయం వేధించింది. అందుకే కాబోలు అమ్మగారు తనని అక్కడ్నుంచీ అంత విసురుగా వెళ్లిపొమ్మంది. వండేటప్పుడు తను చూస్తే సజ్జబూరెలు చెడిపోతాయా? మాడిపోతాయా? అవి తినేప్పుడు తను చూస్తే తియ్యటిసజ్జబూరెలు చేదయిపోతాయా? ఆ ప్రశ్నల్లో వాడి చిన్నిబుర్ర సతమతమయి పోయింది.

అయితే పోయిన వుగాదిపండక్కు అమ్మ సజ్జబూరెలేకదూ వండింది. వండుతూంటే తను దగ్గిరే కూర్చున్నాడుగా మరి. అమ్మ ఎప్పుడూ చెప్పలేదేం తనవి దిష్టికళ్ళని. ఎక్కడో వందలమైళ్ళ దూరంలోవున్న అమ్మా, అయ్యా, అక్కా, చిన్న తమ్ముడూ, చిట్టిచెల్లాయి వాడి కళ్ళల్లో కదిలారు. ఆత్మీయులతాలూకూ మధురస్మృతులు వాడి లేతహృదయంపైన పరుచుకొన్నై.

చిన్నోడు మంచినీళ్లు తాగి వచ్చేసరికి మంచం మీద పెట్టివెళ్లిన అప్పచ్చి కాస్తా మాయమైంది. వాడు ఏడుస్తూ వెళ్లి అమ్మకు చెప్పుకొన్నాడు. కసు

గుసుంటూ వచ్చింది అన్నపూర్ణమ్మగారు. తీతగాణ్ణి నిలదీసి అడిగింది. దొంగవెధవా! అట్లాంటి పనులు చేస్తే చేతులు విరగ్గొడతా నంది. ఆ మాపూ అట్రీ అంతా దొంగమాపే నంది.

"అమ్మగారూ! నే నసలు చూడలేదండి! దాన్ని నే తీయలేదండి. అమ్మతోడండీ" అంటూ నెత్తిన చేయి పెట్టుకొని వొట్టేసుకున్నాడు అమాయకంగా పదకొండు సంవత్సరాల రామిగాడు.

"ఛా! వెధవా! పైగా అబద్ధాలూ, వొట్లూను; ఎవ్వరూ తీయకపోతే సజ్జబూరెకు రెక్కలొచ్చి ఎగిరిపోయిందా ఏం!" రుసరుస లాడ్తూ అన్నపూర్ణమ్మగా రంటూవుంటే—అరుగు పక్కన నల్లకుక్క కసకసా దాన్ని నములుతూంది! నిస్సహాయతతో నిండిన రామిగాడి కళ్లల్లో గిర్రున నీళ్లు తిరిగినై.

* * *

"ఒరేయ్! రామిగా యిక్కడున్నట్టుగా రావాలి. రాగానే నీకు అప్పచ్చులు పెడ్తాను. పాపం! పొద్దుట్నుంచీ కని పెట్టుకొని వున్నావ్." సజ్జబూరెల మాటను రామిగాడి చేతి కిస్తూ అంది అన్నపూర్ణమ్మగారు. ఉత్తరప్పొలాని మామిడితోపు దగ్గరవున్న వంగమళ్ళకు నీరు కట్టిస్తూన్న చాదరయ్యకు ధర్మపత్ని అన్నపూర్ణమ్మ తీతగాడిచేతికిచ్చి పిండివంటకాలు మూటకట్టి పంపించింది.

దొరసానమ్మగారు సజ్జబూరెలు పెడ్తుందని కొండంత ఆశతో ఎదురుచూస్తున్న రామిగాడికి మళ్లీ పని తగిలింది. ఆ పెట్టే దేదో యిప్పుడే పెడ్తే, తింటూ ఎంతో చక్కగా పొలం పోయేవాణ్ణిగదా అనుకున్నాడు. అయినా, రాగానే పెడ్తానందిగదూ! అయితే తొందరగా వెళ్లిరావాలి. ఎంత తొందర్లో తిరిగొస్తే అంత తొందర్లో బూరెలు తినొచ్చు! పొలం పోయి వచ్చినందుకు యింకో రెండెక్కువే అమ్మగారు యివ్వొచ్చు! యిప్పుడే అడిగితే తక్కువే యివ్వొచ్చు! అలా ఆలోచనలో పడి పరుగెత్తుతున్న మనసుతో వాడి కాళ్లు పందెం వేసినై. అన్నపూర్ణమ్మగారిచ్చిన మూట భుజాన వేసుకొని పరుగుకు లంకించుకొన్నాడు. వీధి దాటి మలుపు తిరిగి రోడ్డెక్కాడు. పెద్దకాలవవంతెన దాటి, కట్ట ఎక్కగానే వాడి మెదడులో వొక వూహ మెరుపులా మెరిసింది. మూట దించి మెల్లగా విప్పాడు. అసలే పెద్దవైన వాడికళ్ళు మరీ పెద్దవైనయ్. హృదయం ఆనందంతో నిండిపోయింది. నోరు వూరుతూంది! పెదాలు తడుపుకొన్నాడు. బాగా వుబ్బి పొంగివున్నయ్ బూరెలు—ఒకటి—రెండు...మొత్తం వొకటి తక్కువగా పది!

గ్రంథ విమర్శనము

రానున్న సంక్షోభం

ఫ్రిట్జ్ స్టెరన్ బర్గ్, అనువాదం విద్వాన్ విశ్వం. ప్రతులకు: ఇంటింటి విజ్ఞానమాల, 16 థోన్సు వీధి, మదరాసు. వెల అరురూపాయలు.

ఇది ప్రపంచార్థిక మాంద్యస్వరూపాలు, కారణాలు నివారణోపాయాలు, మొదలైనవాటిని గురించి కూలంకషంగా, సునిశితంగాను చర్చించే గ్రంథము.

ప్రపంచార్థికమాంద్యాలకు కమ్యూనిస్టులు కొన్ని ప్రధాన కారణాలు, నివారణోపాయాలు నిర్వచిస్తారు వీటినిగురించి మార్క్సిస్టులు చేసినంత మాత్రపరిశోధన లే ఆర్థిక వేత్తలు చెయ్యలేదు. మొట్టమొదట మార్క్సే వీటినిగురించి సమగ్రపరిశీలన చేసినతరువాతనే చాలామంది ప్రపంచార్థిక వేత్త లీతవిపంథా అవలంబించి ప్రపంచ సంక్షోభాలు కలిగించే ఈ ఆర్థికసమస్యలనుగురించి తీవ్ర పరిశోధనలు సాగించారు.

ఫ్రిట్జ్ స్టెరన్‌బర్గ్ ప్రపంచ విఖ్యాతిసాధించిన రాజకీయార్థిక వేత్త. ఇతడీ గ్రంథంలో 1929 లో సంభవించిన ఆర్థికమాంద్యాన్ని గురించీ, తన్మూలంగా ప్రపంచంలో ఏర్పడిన రాజకీయార్థిక సంక్షోభాలనుగురించీ, సోదాహరణంగా వివరించాడు.

అంతేగాక ప్రస్తుతంరాబోయే ఆర్థిక సంక్షోభం సరిగా పాతమార్గాన్నే కాక కొన్ని కొత్త దారులు తొక్కగలదని కూడా సూచించాడు. దీనికోసం ఇతడు పేర్కొన్న సంఘటనలు, చూపించిన ప్రమాణాలు సామాన్యపాఠకులకు కూడా సులభంగా అవగాహన అవుతాయి.

అయితే ఫ్రిట్జ్ స్టెరన్ బర్గ్ కేవలం కమ్యూనిష్టు పంథా ఒక్కటే ఇక ప్రపంచానికి శరణ్యమనే ధోరణి అవలంబించడు. అయితే ప్రపంచార్థిక సమస్యల అవగాహనలో మాత్రం చాలావరకు ఇతడు మార్క్సుమార్గమే అవలంబిస్తాడు.

కాని ఈ సమస్యానివారణంకోసం ఇతడు సూచించే నివారణోపాయాలు చాలావరకు సోషలిస్టు పంథాలో నడుస్తాయి. ఇలాంటి ఆర్థిక సమస్య ఉదయించినప్పుడు ప్రభుత్వమే బాగా కలగజేసుకుని, ఉత్పత్తి, పంపకము మొదలైన విషయాలలో సమాజంలో సర్వులకు న్యాయం జరిగేటట్లు చూడాలని సూచిస్తాడు. ప్రజాస్వామ్యాది సౌమ్యపద్ధతులద్వారానే ఇది జరగాలని ఇతడీగ్రంథంలో ప్రతిపాదిస్తాడు.

మనదేశంలో అప్పుడే కొంచెం కొంచెం ఆర్థికమాంద్యసూచనలు కనిపిస్తున్నాయి. ఈరోజుల్లో ఈ ఆర్థికమాంద్యానికి సంబంధించిన సమస్యలన్నీ అర్థం చేసుకోదలిచినవారి కిది అవశ్యపఠనీయమైన గ్రంథము.

శ్రీ విద్వాన్ విశ్వంగారి అనువాదం సులభమైన జాతీయ వ్యావహారికంలో నడిచిపోతూ పుస్తకం అంతా హాయిగా చదివించివేస్తుంది. జటిలమైన ఆర్థికాదిసాంకేతికపదాలకు కొత్తగా వీరెన్నో నూతనపదాలు సమకూర్చారు. చివర చేర్చిన ఈపదాల వివరణ, అనుబంధము పాఠకులకు బాగా సహాయకారిగా ఉన్నాయి.

పుస్తకముద్రణము, ముఖచిత్రము మొదలైనవి ప్రసిద్ధాంగ్ల గ్రంథాలతో తులతూగేటట్లున్నాయి.

ఇలాంటి ఉత్తమగ్రంథం ప్రచురించిన ఇంటింటి విజ్ఞానమాలవారు ప్రత్యేకంగా అభినందనీయులు. విజ్ఞాన ప్రదములైన ఇలాంటి ఉత్తమ గ్రంథాలింకా ఈ గ్రంథమాలవారు ప్రకటించగలరని ఆశిస్తున్నాము.

తెలంగాణా తీరుతెన్నులు

'భవదీయుడు'

జనపద ప్రచురణలు, ఏ. 9 349. నారాయణగూడ. హైదరాబాద్ దక్కన్. వెల: రూపాయి.

రచయిత ఇటీవల తెలంగాణాలో ఏర్పడిన పరిస్థితులన్నీ నిష్పాక్షిక దృష్టితో విచారించారు. ఇంతేకాక లేఖారూపంలో ఈగ్రంథం రచించి, ఈవిధమైన రచనలో తెలుగుభాష కొక కొత్తతెన్ను చూపించారు.

ఈ రచయిత ప్రజాస్వామ్యాభిమానులైనా ప్రతిపక్షుల అభిప్రాయాలు కూడా విశాలదృష్టితో పరిశీలించినట్లు కనిపిస్తుంది. ఇది తెలంగాణా సమస్య బోధపరుచుకోడానికి చాలావరకు సహకరిస్తుంది.

శ్రీ వావిళ్ల వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగారి షష్టిపూర్త్యుత్సవ సన్మానసంపుటము.

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్, మద్రాసు.

దీనిలో, శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య, మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రికవి, నిడుదవోలు వెంకటరావు, స్వామి శివశంకరశాస్త్రి మొదలైన ప్రముఖులు వ్రాసిన శాస్త్రీయ సారస్వతవ్యాసాలు, శ్రీ వెంక

...శేశ్వరశాస్త్రిగారి షష్టిపూర్తిసందర్భంలో ఆయా ప్రముఖులు చేసిన ప్రసంగాలు ఉన్నాయి. ఇది సారస్వత పరిశోధకులందరు పరిశీలించవలసిన సంచిక. ముద్రణాదికం చక్కగా ఉన్నది.

గ్రంథ స్వీకృతి:

ఆంధ్రలక్షణ సారము

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు. పండితులు, పి. ఆర్. కాలేజి, కాకినాడ. వెల: రూపాయిన్నర.

ఇది ఇంటర్మీడియెట్‌లో ప్రత్యేకంగా తెలుగు తీసుకున్న విద్యార్థుల కుపయోగించే తెలుగు వ్యాకరణ పుస్తకము. తెలుగువ్యాకరణం ప్రత్యేకంగా అభ్యసించే విద్యార్థులకిది బాగా ఉపయోగిస్తుంది.

కోరాడ వంశప్రశస్తి

కోరాడవంశీయులు. ఇది కోరాడవంశోత్పత్తి, అభివృద్ధి వివరించే పుస్తకము. తెలుగునాటకాఖల చరిత్ర కిది కొంత సహాయకారి కాగలదు. వెలలేదు.

సాన్నిధ్యము

శెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి. బోర్డు ఉన్నతపాఠశాల. కదిరి, అనంతపురము.

దీనిలో ఈకవి వ్రాసిన కొన్ని ప్రథమరచనలు, ప్రాస్తావికపద్యాలు, ఖండకృతులు ఉన్నాయి.

అవధాన రత్నావళి

శ్రీ సోమపల్లి సంపత్ కృష్ణమూర్తి. కదిరి, అనంతపురంజిల్లా.

ఇది ఈకవి ఆయా అవధానసందర్భాలలో రచించిన పద్యసంపుటము. అవధాన కవితా సంప్రదాయాలు తెలిసికోగోరేవారికిది ఉపయోగిస్తుంది.

తొలిమొగ్గ

ముదునూరి రామభద్రరాజు, ఆత్రేయపురము. తూర్పు గోదావరిజిల్లా. వెల: నాలుగు అణాలు.

ఇది సాంప్రదాయికమైన వృత్తాలలో రచించిన ఖండకావ్య సంపుటి. రచయిత స్కూలు ఫైనలు విద్యార్థిఅని ప్రకాశికలో సూచించారు. ఈ దృష్టితో పరిశీలించినపుడీ ఖండకావ్యరచన ప్రశంసనీయంగా ఉన్నదని చెప్పవచ్చును.

రూపాంతర కౌముది, 1 వ భాగము

కె. సాంబశివరావు, ప్రచురణకు: కోగంటి అన్నపూర్ణమ్మ, పామర్రు, కృష్ణాజిల్లా. వెల: 0-4-0

ఇది అచ్చతెలుగుపదాలకు, కొన్ని సంస్కృతపదాలకుగల వేరు వేరురూపాలు వివరించిన పుస్తకము. విద్యార్థుల కుపయుక్తమైనది.

శ్రీ నరసింహశతకము

దండానృసింహకవి, చిన్నబజారు. బరంపురం, గంజాంజిల్లా. వెల: నాలుగు అణాలు.

దీనిలో నృసింహస్వామిని గూర్చి సాంప్రదాయికధోరణిలో వ్రాసిన నూరుకందపద్యాలున్నాయి.

లింగనవ్యాల

కర్రా త్రిమూర్తి కవి, నరసన్నపేట, విశాఖపటణంజిల్లా, ఇది ఈశ్వరునిపై భక్తిభావంతో రచించిన నూరు సీసమాలికలశతకము.

Printed & published by S. Sambhu Prasad at the Andhra Patrika P
No. 7, Thambu Chetty Street, Madras. Editor: S. Sambhu Pras